

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

ÜGYÉSZSÉGI SZEMLE

2023 • VIII. ÉVFOLYAM, 1. SZÁM

Alapító: Legfőbb Ügyészség

Kiadó: Országos Kriminológiai Intézet

Főszerkesztő:

Prof. Dr. Barabás A. Tünde CSc OKRI igazgató, főtanácsos,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE)

Felelős szerkesztő:

Dr. Kiss Anna PhD tudományos főmunkatárs (OKRI),
egyetemi oktató (PPKE)

A szerkesztőbizottság elnöke:

Prof. Dr. Belovics Ervin PhD főtktár (Legfőbb Ügyészség),
tanszékvezető egyetemi tanár (PPKE), egyetemi magántanár (ELTE)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. Dr. Polt Péter PhD legfőbb ügyész,
tanszékvezető egyetemi tanár (NKE), c. egyetemi tanár (PPKE)

Dr. Lajtár István PhD legfőbb ügyész helyettes,
c. egyetemi tanár (KRE)

Dr. Fejes Péter PhD Vas vármegyei főügyész helyettes,
egyetemi docens (ELTE)

Dr. Békés Ádám PhD ügyvéd, egyetemi docens (PPKE)

Prof. Dr. Domokos Andrea PhD intézetvezető egyetemi tanár (KRE)

Prof. Dr. Gellér Balázs József PhD ügyvéd,
tanszékvezető egyetemi tanár (ELTE)

Prof. em. Dr. Görgényi Ilona CSc (Miskolci Egyetem)

Szerkesztőbizottsági titkár:

Dr. Sárík Eszter PhD tudományos főmunkatárs (OKRI)

Tördelő: Szabados Attila

Szöveggondozó: Giricz Anna

Webdizájn: Promotheus Agency

TANULMÁNYOK

- 4** Szabó Judit – Virág György
Bűnözők? Betegek?
Gondolatok a pedofiliáról és a szexuális bűnelkövetésről
- 15** Costopulos Orestis
Néhány gondolat a bünszervezet megváltozott fogalmát érintő kúriai jogértelmezéssel kapcsolatban
- 29** Gulyás Attila
A dark web világos oldala
- 43** Tilki Katalin
A vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéses esetek II. rész

KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

- 57** Bűncselekmények Áldozatainak Napja
2023. február 22.

HÍREK

- 61** Havasi Sára
Új évtized, régi kihívás:
egy háború lehetséges hatásai a modern büntetés-végrehajtásra
- 74** Erdődy Gyula
A jogerős és ügydöntő szabálysértési döntésekkel szembeni ügyészi eszközökről
- 93** Schabel Zsolt
A műszaki és rakományrögzítési hiányosságok, valamint az össztömeg túllépése a közlekedésben

NEMZETKÖZI FIGYELŐ

- 98** Márton Balázs
Az Európai Ügyészség és a tagállami ügyészség közötti hatáskörmegosztás szabályozásának problematikája
- 103** Balázs Edit – Szigeti Krisztián
Artificial Intelligence and jurisdiction

KÖNYVAJÁNLÓ

- 109** *Könyvismertető*
Székely György László
Recenzió Fenyvesi Csaba: Felismerési kísérlet a bűnügyekben című könyvéről
- 115** *Válogatás a szakirodalomból*

SZABÓ JUDIT – VIRÁG GYÖRGY*

BŰNÖZŐK? BETEGEK?

Gondolatok a pedofíliáról
 és a szexuális bűnelkövetésről

PROBLÉMAFELVETÉS

A világ, amelyben élünk, a gyermekek sérelmére elkövetett szexuális bűncselekményt a legsúlyosabb bűnök közé sorolja. A szexuális abúzus, a gyermekek szexuális kihasználása gyakori média-toposz; magas hírtértékű történet, amely – ha tudomást szereznek róla – bizonyosan bekerül a médiumok hírfolyamába. Az ilyen cselekmény szorongáskeltő, gyakran félelmeket vagy akár morális pánikot is mobilizál; egyike a gyerekeinket fenyegető veszélyek miatt érzett, mélyen fekvő aggodalmainknak. Egy gyermek szexuális bántalmazása szélsőséges indulatokat vált ki; a gyereket molesztálókat közismerten még a bűnözői szubkultúra is mélyen megveti. Ezek az elítéltek a börtönhierarchia alján helyezkednek el, és gyakori bántalmazásnak kitéttek a büntetés-végrehajtási intézményekben.¹

A gyermekekkel szexuális kapcsolatot létesítő felnőtt személyt a média, a közbeszéd, a politikai szóhasználat – de gyakran a szakmai diskurzus is – egységesítve pedofilnak nevezi, amely pontatlan és félrevezető. A probléma nem csak terminológiai: vannak ugyanis pedofil hajlammal élő emberek, akik soha nem molesztálnak egyetlen gyermeket sem,² és még többen olyanok, akik ugyan klinikai értelemben nem minősülnek pedofilnak, mégis szexuálisan bántalmaznak egy vagy több gyermeket.³ A pedofília nem jogi kategória; a büntetőjog, bár szankcionálja a gyerekekkel folyta-

* SZABÓ Judit PhD, tudományos főmunkatárs, Országos Kriminológiai Intézet;
 VIRÁG György PhD, igazgatóhelyettes, főtanácsos, Országos Kriminológiai Intézet

¹ Lásd például GUZI Zsuzsanna: Elítélt fogvatartottak a státusz-hierarchiában. *Börtönügyi Szemle*, 2016/2., 55–67.; SOMOGYVÁRI Mihály: A szexuális bűnelkövetők karakterisztikája és kezelési lehetőségei büntetés-végrehajtási keretek között. *Béltügyi Szemle*, 2022/1., 99–117. <https://doi.org/10.38146/BSZ.2022.1.7>

² MARTIJN, Frederica M. – BABCHISHIN, Kelly M. – PULLMAN, Lesleigh E. – SETO, Michael C.: Sexual attraction and falling in love in persons with pedohebephilia. *Archives of Sexual Behavior*, 49, 2020, 1305–1318. <https://doi.org/10.1007/s10508-019-01579-9>; CANTOR, James M. – McPHAIL, Ian V.: Non-offending Pedophiles. *Current Sexual Health Reports*, 8, 2016, 121–128. <http://dx.doi.org/10.1007%2Fs11930-016-0076-z>; HALL, Ryan C. – HALL, Richard C.: A profile of pedophilia: definition, characteristics of offenders, recidivism, treatment outcomes, and forensic issues. *Mayo Clinic Proceedings*, 82(4), 2007, 457–571. <https://doi.org/10.4065/82.4.457>

³ SMALLBONE, Stephen W. – WORTLEY, Richard K.: *Child sexual abuse: offender characteristics and modus operandi*. Australian Institute of Criminology, Trends and Issues N 193., 2001. <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/tandi193.pdf>

tott szexuális cselekményeket, nem használja ezt a megnevezést. A görög eredetű szó⁴ elsősorban a pszichiátria klinikai gyakorlatában jelenik meg diagnosztikai kategóriaként, a parafilíák,⁵ illetve a parafilíás zavarok körében. A jogalkalmazás szempontjából talán nem tűnik égető problémának a pedofília, illetve a „pedofil bűncselekmények” körüli fogalmi zavar feloldása, különösen mivel a parafilíák önmagukban nem érintik a beszámítási képességet. A hatékonyabb megelőzés érdekében azonban fontos a tisztánlátás, mert a gyermekek szexuális bántalmazásának problémája messze túlmutat az amúgy is ultima ratio jellegű büntetőjog területén, védelmük széles körű társadalom- és szakmapolitikai háttérrel igényel(ne). Szükségesnek gondoljuk ezért a pedofília fogalmának tisztázását, egyértelműsítését, amelyhez elengedhetetlen a tárgyalat körképpel kapcsolatos egyes diagnosztikai, epidemiológiai és etiológiai vonatkozások ismerete. Tanulmányunkkal ehhez kívánunk hozzájárulni.

A PEDOFÍLIA FOGALMA

A pedofília (pontosabban a „*paedophilia erotica*”) kifejezést Richard von Krafft-Ebing bécsi pszichiáter alkotta meg az 1886-ban publikált *Psychopathia sexualis* című művében.⁶ Ennek jellemzői a kizárólag vagy elsősorban a serdületlen vagy a pubertás kezdetén lévő gyerekek iránti szexuális érdeklődés, amely időben állandó. Fontos volt a gyerekek iránti szexuális vonzalom elsődlegessége („*kizárólag vagy elsősorban*”); a gyerek által kiváltott eseti szexuális izgalmat megelő személyt ezért szigorú értelemben nem tekintették pedofilnak. Egyes osztályozások utóbbit *pseudo-pedofilnak*, vagy *situációs elkövetőnek*⁷ is nevezik, szemben a „valódi”, elsődlegesen a gyerekek iránt vonzódó „*strukturális pedofilokkal*”, akiknél a gyerekek iránti szexuális orientáció személyiségük rögzült, fixálódott szerkezetéből ered.⁸ A mai pszichiátriai betegségtan szerint a pedofília a szexuális élet deviáns megnyilvánulásainak – az ún. parafilíáknak – tekintett szexuális magatartások egyike, azon belül is az ún. kronofília egy típusa,⁹ amely a *pubertáskor előtt álló gyerekek iránt érzett tartós és intenzív szexuális vonzalom*ban nyilvánul meg. Bár az erre vonatkozó

⁴ A gyerek/fiú (pais) és a barátság/szeretet (philia) szavakból létrejött szóösszetétel, jelentése gyerekbárat, gyerekyszerető.

⁵ A parafilíák szexuális devianciák, nem szokványos szexuális magatartási formák.

⁶ KRAFFT-EBING, von Richard: *Psychopathia sexualis: a medico-forensic study* (Translator: WEDECK, Harry E.). Putnam, New York, 1965/1886.

⁷ A situációs elkövető csak akkor követi el az adott cselekményt, amikor olyan környezeti körülmények, olyan feltételek adóttak, amelyek lehetővé teszik vagy elősegítik annak megvalósítását. A situációs szexuális magatartásra példa a szexturista, aki otthon nem létesít kapcsolatot prostituálttal, de megteszi ezt külföldön; továbbá a börtönben, a hadseregben vagy egyéb egynemű közösségekben lévő heteroszexuális, ám a bezártságban homoszexuális kapcsolatot létesítő emberek, akik ezt a környezetet elhagyva ismét heteroszexuálisként azonosítják magukat és ekként is élnek.

⁸ VIRÁG György: Mi mennyi? Gondolatok a pedofiliáról. In: NÉMETH Zsolt (szerk.): *Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára*. Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2010, 136–148.

⁹ SETO, Michael C.: The Puzzle of Male Chronophilias. *Archives of Sexual Behavior*, 46, 2017, 3–22. <https://doi.org/10.1007/s10508-016-0799-y>

kutatási eredmények szórása viszonylag nagy,¹⁰ Seto becslése szerint a zavar előfordulási gyakorisága az átlagpopulációban 1 *százalék körül* van.¹¹

Ami a kortárs klinikai meghatározást illeti, a pedofília és a parafília fogalmai 1980-ban kerültek be a DSM-be¹², és bár diagnosztikai kritériumaik azóta is folyamatosan változnak,¹³ jelenleg a pedofília mind a DSM-V, mind a BNO-10 és a BNO-11 diagnosztikai klasszifikációs rendszerben szerepel.

A betegségek nemzetközi osztályozására szolgáló kódrendszer, a BNO-10 (ICD-10)¹⁴ szerint a „szexuális preferencia rendellenességei” (F65) között, F65.4 kód alatt szereplő pedofília a *(korai) pubertásban lévő gyermekek iránt érzett tartós vagy uralkodó szexuális érdeklődés, amennyiben a személy legalább 16 éves és legalább 5 évvel idősebb, mint az érintett gyerek*. Ez egy széles értelmű, a köznapi fogalomhasználatához közel eső meghatározás, amely csupán az adott korosztály iránti szexuális vonzódást fogalmazza meg, illetve életkori kritériumokat rendel a diagnosztizáláshoz. A tárgyalt körkép a 2022. január 1-jén hatályba lépett BNO-11-ben már a parafilias zavarok között szerepel, pedofiliás zavarként, amelynek megállapításához a gondolatok, fantáziák, késztetések kiélése, vagy az általuk keltett distressz megléte is szükséges.

A DSM 2013 óta alkalmazott változata, a DSM-V szerint a pedofiliás zavar diagnosztikai kritériumai az alábbiak:

- A. Legalább 6 hónapon át visszatérő, intenzív szexuális izgalmat kiváltó fantáziák, szexuális késztetések vagy viselkedés pubertás előtt álló (általában 13 éves vagy annál fiatalabb) gyerekekkel vagy gyerekekkel való szexuális tevékenységgel kapcsolatban.
- B. A személy e szexuális késztetéseit kiélte, vagy a szexuális késztetések vagy fantáziák jelentős szenvedést vagy interperszonális nehézséget okoznak.
- C. A személy legalább 16 éves és legalább 5 évvel idősebb az A. kritériumban szereplő gyereknél vagy gyerekeknél.

A DSM-V különbséget tesz a *parafília* és a *parafilias zavar*, és ennek megfelelően *pedofília* és *pedofiliás zavar* között. A parafília az adott intenzív és kitartó szexuális érdeklődést jelöli. Parafilias zavar pedig akkor diagnosztizálható, ha ez a parafília distresszt vagy kárt okoz az egyén számára, illetve ha kiélése sérelmet vagy a sérelem kockázatát jelenti mások számára. A fenti meghatározás A. pontjában definiált pedofília a pedofiliás zavar

¹⁰ SETO, Michael C.: *Pedophilia and sexual offending against children: Theory, assessment, and intervention*. 2nd ed. American Psychological Association, 2018

¹¹ Korábbi munkáiban Seto is magasabbra, 3–5 százalék közé becsülte a pedofília prevalenciáját.

¹² Az Amerikai Pszichiátriai Társaság (APA) által jegyzett, a pszichiátriában ma általánosan használt *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (Mentális Rendellenességek Diagnosztikai és Statisztikai Kézikönyve).

¹³ Ennek áttekintését lásd KÓRÁSZ Krisztián: Pedofília – kérdések a jelenség medikalizációja és demedikalizációja kapcsán. *Orvosi Hetilap*, 2018/52., 2230–2231.

¹⁴ Betegségek Nemzetközi Osztályozása, a nemzetközi szakirodalomban ICD (The International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems).

megállapításának szükséges, de nem elégséges feltétele; ez önmagában csak egy szexuális preferencia. A pedofília zavar akkor állapítható meg, amennyiben a B. kritérium is teljesül, azaz az egyén vagy kiélte erotizált vágyait, vagy ezen vágyak, illetve fantáziák interperszonális nehézségeket vagy jelentős distresszt okoztak számára. A DSM-rendszerek – így a DSM-V is – különbséget tesznek a pedofília egyes altípusai között a gyermekek iránti szexuális vonzalom kizárólagossága (kizárólagos – csak gyerekekhez vonzódó – és nem kizárólagos altípus); az áldozat neme (szexuális vonzalom férfiak, nők vagy mindkét nem iránt); és a családi kapcsolat (csak incest jellegű) alapján.

Megjegyezendő, hogy ugyan a kortárs kriminálpolitika és jogalkotás részéről sehol nem merül fel a gyerekek speciális és fokozott védelmének felszámolása, sőt, ezzel éppen ellentétes markáns tendencia érvényesül, a pszichiátriai diagnózis létjogosultságát egyesek vitatják.¹⁵ Vannak olyan szakemberek, akik nem tekintik elfogadhatónak az emberi szexualitás medikalizációját, tehát azt a kulturális/társadalmi folyamatot, amelynek során az emberi viszonyok, problémák, társadalmi jelenségek – jelen esetben a szexualitás – az orvostudomány fennhatósága alá kerülnek. A szexualitás megítélése időben és térben változó; a különböző korok és kultúrák eltérő szexuális viselkedéseket tekintettek/tekintenek elfogadottnak vagy éppen stigmatizáltak. Moser és Kleinplatz¹⁶ szerint nem lehet valakit pusztán azért (elme)betegnek nevezni, mert a nemi érdeklődése szokatlan, atipikus, társadalmilag tiltott, vagy vallási szabályokba ütköző. Ráadásul a pszichiátria nem rendelkezik alapnormával, valamiféle modellel arról, hogy mi is tekintendő szexuálisan normálisnak és egészségesnek, amivel összehasonlítva a gyerekekhez vonzódók abnormálisaknak tekintendők. A szerzőpáros véleménye szerint a parafília-fejezet nem felel meg a DSM diagnosztizálási kritériumainak, ezért ki kellene hagyni a kézikönyvből. Hangsúlyozzák ugyanakkor, hogy javaslatuk nem jelenti azt, hogy a gyerekekkel folytatott szexuális tevékenység ne lenne bűncselekmény: a pedofília kikerülése a DSM listájából a figyelmet éppen a cselekmény kriminális aspektusára irányítaná, és nem tenné lehetővé az elkövetők kóros elmeállapotra alapozott védelmét, vagy azt, hogy erre hivatkozva korlátozzák felelősségüket. Moser és Kleinplatz – a pszichiátriai gondolkodás fősodrához képest talán kissé szélsőségesnek tekinthető – álláspontjával szemben a domináns szakmai vélemény okán a parafiliák, köztük a pedofília és a pedofiliás zavar a DSM részei maradtak, de továbbra is számos vita övezi e fejezetet.

A fenti gondolatmenet tulajdonképpen egy régi vitához, a *'bad' or 'mad'*, a *„gonosz vagy őrült”* konceptuális megkülönböztetéshez, szembeállításához kapcsolódik. A hagyományos, erkölcsi alapú megközelítés a megrázó, szörnyű tettek elkövetőit (gyerekeiket megölő szülők, szüleiket megölő gyerekek, sorozatgyilkosok, ámokfutók, gyerekeket megerőszakolók stb.) elsősorban *rossznak* (*gonosznak*) tekintette és tekinti ma is, akiket gyakorta jellemeznek morális terminusokkal (aljas, romlott, sátáni, elvetemült, könyörtelen, alantas,

¹⁵ VIRÁG Gy. (2010): i. m.

¹⁶ MOSER, Charles – KLEINPLATZ, Peggy J.: DSM-IV-TR and the Paraphilias. *Journal of Psychology & Human Sexuality*, 17(3–4), 2005, 91–109. https://doi.org/10.1300/J056v17n03_05

perverz, gyalázatos, alávaló stb.). Az újabb keletű megközelítés az elkövető mentális állapotára fókuszál: az elborzasztó cselekedet végrehajtója nem rossz, hanem őrült, vagyis beteg, akinek tette valamely mentális betegség tünete, megnyilvánulása (amelynek természetesen felelősségi konzekvenciái lehetnek a beszámítási képesség érintettsége esetén).

A gyerekek sérelmére elkövetett szexuális cselekmények esetében sajátos kettősség áll fenn: a jog szankcionálja az ilyen magatartásokat, vagyis a „rosszat” egy súlyos, az ultima ratioként működő büntetőjog által is értékelendő megnyilvánulásának tekinti. Másfelől a cselekmények elkövetőinek egy jelentős csoportját a pszichiátria medikalizálja és a parafiliás rendellenességek közé sorolva mentálisan betegnek tekinti őket.

A PEDOFÍLIA ETIOLÓGIÁJA

Bár a pedofília oka nem ismert, számos erre vonatkozó hipotézis és meglehetősen mennyiségű kutatási eredmény található a szakirodalomban. Seto¹⁷ két alapvető megközelítés köré csoportosítja a tárgyalt jelenséggel kapcsolatos magyarázatokat. Az első a pedofiliát *idegrendszeri fejlődési zavarnak* tartja, amelynek kialakulásában pre- és perinatális kockázati tényezők játszanak szerepet, strukturális és funkcionális eltéréseket eredményezve az agyban. A magyarázatok másik csoportja *viselkedéses zavarként* tekint a pedofiliára, amelyet a szociális és szexuális fejlődést megzavaró tényezők, így a gyermekkorban elszenvedett szexuális abúzus, illetve a szexnek való korai kitettség váltanak ki, mégpedig a tanulás mechanizmusa útján. Egyik megközelítés sem determinisztikus, tehát a kockázati tényezők esetleges meglete egyik szerint sem eredményezi biztosan és elkerülhetetlenül a tárgyalt zavar kialakulását, legfeljebb növeli annak valószínűségét.

1. A legrégebbi, egyben legnépszerűbb és legtöbb empirikus bizonyítékkal alátámasztott magyarázat az *idegrendszeri fejlődés eltéréseiben, zavarában* keresi a pedofília okait. Ez a megközelítés olyan kutatási eredményeken alapszik,¹⁸ amelyek például alacsonyabb intelligenciahányadossal, a verbális tanulás és a memória deficitjével, rosszabb végrehajtó funkciókkal vagy a gyermekkorban elszenvedett, ájulással járó fejsérülések gyakoriságával hozták összefüggésbe a pedofiliát.¹⁹ Az agyi rendellenességek patogén szerepe már a pedofília első, von Krafft-Ebingtől származó leírása idején is felmerült, és több esettanulmány is alátámasztja ezt a feltételezést. A pedofília neurobiológiai magyarázatai körében három fő modell azonosítható.²⁰

¹⁷ SETO, M. (2018): i. m.

¹⁸ Lásd például CANTOR, James M. – BLANCHARD, Ray – CHRISTENSEN, Bruce K. et al.: Intelligence, memory, and handedness in pedophilia. *Neuropsychology*, 18(1), 2004, 3–14. <https://doi.org/10.1037/0894-4105.18.1.3>

¹⁹ Összefoglalásért lásd GERWINN, Hannah – WEISS, Simone – TENBERGEN, Gilian et al.: Clinical characteristics associated with paedophilia and child sex offending – Differentiating sexual preference from offence status. *European Psychiatry*, 51, 2018, 74–85. <https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2018.02.002>

²⁰ TENBERGEN, Gilian – WITTFOTH, Matthias – FRIELING, Helge et al.: The Neurobiology and Psychology of Pedophilia: Recent Advances and Challenges. *Frontiers in Human Neuroscience*, 9, 2015, <https://doi.org/10.3389/fnhum.2015.00344>

Az elsőként Graber és munkatársai²¹ által felvetett *homloklebeny-teória* a viselkedésgátlásban kulcsszerepet játszó agyi területek érintettségét feltételezi a háttérben.²² Egy másik elmélet a *halántéklebeny*, illetve az érzelmek szabályozásában kulcsfontosságú *limbikus rendszer* egyes területeinek sérüléseit kapcsolja össze a pedofíliában gyakran tapasztalt hiperszexuális viselkedéssel.²³ A harmadik neurobiológiai teória a nemi hormonokra érzékeny agyi területek eltéréseinek tulajdonít szerepet a pedofília etiológiájában,²⁴ de erre egyelőre kevés empirikus bizonyíték van. Egy az első két elméletet ötvöző modell is említést érdemel, amely *mind a frontális, mind a temporális lebenynek* szerepet tulajdonít a pedofíliában, illetve a szexuális gyermekbántalmazásban.²⁵

A strukturális és funkcionális agyi képalkotó vizsgálatok eredményei azonban egyelőre túl hézagosak és inkonzisztensek ahhoz, hogy megerősíthetnék e modelleket. Bár vannak empirikus adatok az elméletek által felvetett agyi területek és pályák szerkezeti és működési érintettségére, azok ellentmondó eredményeket hoztak, ráadásul nem differenciálnak a szexuális gyermekbántalmazás és a pedofília között. Az újabb empirikus eredmények tükrében valószínűsíthető, hogy a leírt strukturális és funkcionális agyi sérülések inkább a gyerekek szexuális bántalmazásával és nem önmagában a pedofíliával függnek össze.²⁶

Scarpazza és munkatársai²⁷ metaelemzése szerint ugyanakkor az agy egészére kiterjedő strukturális és funkcionális agyi képalkotó vizsgálaton alapuló kutatási eredmények arra utalnak, hogy az ún. idiopátiás (ismeretlen eredetű) és a szerzett pedofília vélhetően két különböző jelenség. Az idiopátiás pedofíliához képest a szerzett pedofília háttérben egy konkrét neurológiai betegség – például demencia, tumor – vagy sérülés áll, amely közvetlenül megelőzi a gyerekek iránti szexuális érdeklődés megjelenését. Míg a szerzett pedofília esetében elsősorban a viselkedésgátlásért és a társas kognícióért felelős agyi területekkel funkcionális összeköttetésben lévő területek érintettsége körvonalazódik, addig az idiopátiás pedofíliában szenvedő vizsgálati alanyoknál nem azonosíthatók következetes

²¹ GRABER, Benjamin – HARTMANN, Klaus – COFFMAN, Jeffrey A. et al.: Brain damage among mentally disordered sex offenders. *Journal of Forensic Science*, 27(1), 1982, 125–134.

²² SCHIFFER, Boris – VONLAUFEN, Corinne: Executive dysfunctions in pedophilic and nonpedophilic child molesters. *Journal of Sexual Medicine*, 8, 2011, 1975–1984. <https://doi.org/10.1111/j.1743-6109.2010.02140.x>

²³ PONSETI, Jorge – GRANERT, Oliver – JANSEN, Olav et al.: Assessment of pedophilia using hemodynamic brain response to sexual stimuli. *Archives of General Psychiatry*, 69(2), 2012, 187–194. <https://doi.org/10.1001/archgenpsychiatry.2011.130>

²⁴ TENBERGEN et al. (2015): i. m.

²⁵ POEPL, Tim B. – NITSCHKE, Joachim – SANTILA, Pekka et al.: Association between brain structure and phenotypic characteristics in pedophilia. *Journal of Psychiatric Research*, 47(5), 2013, 678–685. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2013.01.003>

²⁶ Lásd például LETT, Tristram A. – MOHNKE, Sebastian – AMELUNG, Till et al.: Multimodal neuroimaging measures and intelligence influence pedophile child sexual offense behavior. *European Neuropsychopharmacology*, 28(7), 2018, 818–827. <https://doi.org/10.1016/j.euroneuro.2018.05.002>

²⁷ SCARPAZZA, Cristina – FINOS, Livio – GENON, Sarah et al.: Idiopathic and acquired pedophilia as two distinct disorders: an insight from neuroimaging. *Brain Imaging and Behavior*, 15(5), 2021, 2681–2692. <https://doi.org/10.1007%2Fs11682-020-00442-z>

neuroanatómiai eltérések. Az idiopátiás pedofília parafília, amely jellemzően már serdülőkorban jelentkezik és végigkíséri az egyént élete során, míg a szerzett típus egyértelműen idegrendszeri érintettség talaján alakul ki. Az első csoportba tartozó egyénekre a szerzők szerint egyfajta „ragadozó stílus”, míg a szerzett pedofíliában szenvedőkre inkább a szervezetlenség, az impulzuskontroll hiánya jellemző.

A pedofília kialakulásával összefüggésbe hozott idegrendszeri fejlődési zavarok háttérben álló kockázati tényezők egyik csoportja *pre-, illetve perinatális eredetű*; ilyenek bizonyos terhességi komplikációk, anyai betegségek és más korai hatások. E tényezők pedofíliával való kapcsolatára utalnak azok a kutatási eredmények, amelyek szerint a pedofil bűnelkövetők eltérnek az átlagtól a kezesség, a testsúly és testmagasság, illetve bizonyos fizikai anomáliák tekintetében.²⁸ A kutatási eredmények ugyanakkor itt is ellentmondóak, ahogy a *genetikai háttér* tekintetében is további kutatásokra van szükség.²⁹

Olyan tényezők is állhatnak az idegrendszeri fejlődési zavar háttérben, amelyek már a megszületés után, *kisgyermekkorban* fejtik ki kedvezőtlen hatásukat. A pedofília kapcsán a korai életkorban – különösen a 13 éves kor előtt – elszenvedett fejtraumák idegrendszeri fejlődést befolyásoló hatásával sokat foglalkoztak a kutatások,³⁰ amelyek eredményeiből arra lehet következtetni, hogy a prepubertás érzékeny periódusában elszenvedett súlyos fejtrauma az agyfejlődést is kedvezőtlenül befolyásolhatja.

A *neurokognitív működés* terén szintén leírtak a pedofíliával, pontosabban a pedofil bűnelkövetéssel összefüggésbe hozható eltéréseket. A pedofil szexuális gyermekbántalmazók esetében például több vizsgálatban is alacsonyabb intelligenciahiányt mértek, mint a kontrollcsoportnál, a nem pedofil elkövetőknél, illetve – ahol volt ilyen csoport – a nem bűnelkövető pedofiloknál.³¹

²⁸ Például FAZIO, Rachel L. – LYKINS, Amy D. – CANTOR, James: Elevated rates of atypical handedness in paedophilia: theory and implications. *Laterality*, 19(6), 2014, 690–704. <https://doi.org/10.1080/1357650x.2014.898648>; DYSHNIKU, Fiona – MURRAY, Michelle E. – FAZIO, Rachel L.: Minor Physical Anomalies as a Window into the Prenatal Origins of Pedophilia. *Archives of Sexual Behavior*, 44(8), 2015, 2151–2159. <https://doi.org/10.1007/s10508-015-0564-7>; CANTOR, James M. – KUBAN, Michael E. – BLAK, Thomas: Physical height in pedophilic and hebephilic sexual offenders. *Sexual Abuse*, 19(4), 2007, 395–407. <https://doi.org/10.1177/107906320701900405>

²⁹ JAKUBCZYK, Andrzej – KRASOWSKA, Aleksandra – BUGAJ, Marcin et al.: Paraphilic sexual offenders do not differ from control subjects with respect to dopamine- and serotonin-related genetic polymorphisms. *Journal of Sexual Medicine*, 14(1), 2017, 125–133.

³⁰ BLANCHARD, Ray – KLASSEN, Philip – DICKEY, Robert et al.: Sensitivity and specificity of the phallometric test for pedophilia in nonadmitting sex offenders. *Psychological Assessment*, 13(1), 2001, 118–126. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1040-3590.13.1.118>; BLANCHARD, Ray – CHRISTENSEN, Bruce K. – STRONG, Scott et al.: Retrospective self-reports of childhood accidents causing unconsciousness in phallometrically diagnosed pedophiles. *Archives of Sexual Behavior*, 31(6), 2002, 511–526. <https://doi.org/10.1023/a:1020659331965>

³¹ LETT et al. (2018): i. m.; CANTOR, James M. – BLANCHARD, Ray – ROBICHAUD, Lori K. – CHRISTENSEN, Bruce K.: Quantitative reanalysis of aggregate data on IQ in sexual offenders. *Psychological Bulletin*, 131(5), 2005, 555–568. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.131.4.555>

Bár az empirikus kutatási eredmények nagy része alátámasztani látszik a pedofíliát idegrendszeri fejlődési zavarként konceptualizáló elméleti megközelítést, azokat a módszertani korlátok miatt érdemes fenntartásokkal kezelni. Ennek oka, hogy mind a pedofília, mind a gyermekeket ért szexuális abúzus hátterére vonatkozó vizsgálatok túlnyomó része pedofilnak minősülő, gyermekek sérelmére nemi bűncselekményt elkövetők mintáján történt, így nem különíthető el egymástól a szexuális preferencia és a bűnelkövetői státusz.³² További vizsgálatok szükségesek a különböző pre- és perinatális, illetve kisgyermekkorban ható rizikófaktorok hatásainak és a pedofília neuropszichológiai és egyéb specifikumainak azonosítására. A képet árnyalja az is, hogy nemcsak ezek a tényezők játszhatnak szerepet a tárgyalt zavar etiológiájában, hanem a szocializáció, illetve a pszichoszexuális fejlődés során az egyént érő különböző egyéb hatások is.

2. A pedofília etiológiájára vonatkozó másik népszerű megközelítés a tárgyalt jelenséget *viselkedészavarként* konceptualizáló elmélet. A gyermekkorban elszenvedett szexuális abúzus és a pedofília, illetve a későbbi szexuális gyermekbántalmazás között feltételezett kapcsolat már-már közhelyszámba megy. Az empirikus kutatások közül azonban inkább csak a keresztmetszeti vizsgálatokban találnak összefüggést a gyermekkori szexuális trauma és a későbbi szexuális gyermekbántalmazás között, az utánkövetéses kutatások nem erősítik meg a hipotézist.³³ Felnőtt korú elkövetők esetében alátámasztást nyert, hogy a gyermekkorban elszenvedett nemi bántalmazás korrelál a gyerekek sérelmére megvalósított szexuális bűncselekmények elkövetésével.³⁴ Ez összhangban van azokkal a kutatási eredményekkel, amelyek szerint a gyermekkori nemi abúzusról beszámolt felnőtt,³⁵ illetve fiatalok³⁶ bűnelkövetőkben az átlagosnál nagyobb valószínűséggel váltanak ki nemi izgalmat a gyerekek. A gyermekkorban elszenvedett szexuális abúzus és a pedofília között feltételezett kapcsolatot ugyanakkor gyengíti az a tény, hogy a gyermekpornográfia elkövetői kisebb arányban számolnak be gyermekkori nemi bántalmazásról, mint a kontaktbűncselekmények elkövetői, ugyanakkor felülreprezentáltak közöttük a pedofilok.³⁷ A két jelenség közötti kauzális kapcsolat azon kutatási eredmények alapján is megkérdőjelezhető, amelyek szerint az ilyen

³² GERWINN et al. (2018): i. m.

³³ SETO, M. (2018): i. m.

³⁴ Lásd például JESPERSEN, Ashley F. – LALUMIÈRE, Martin L. – SETO, Michael C.: Sexual abuse history among adult sex offenders and non-sex offenders: a meta-analysis. *Child Abuse & Neglect*, 33(3), 2009, 179–192. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.07.004>

³⁵ FEDOROFF, J. Paul – PINKUS, Shari: The Genesis of Pedophilia. *Journal of Offender Rehabilitation*, 23, 1996, 85–101. https://doi.org/10.1300/J076v23n03_06

³⁶ HUNTER, John A. – BECKER, Judith V.: The role of deviant sexual arousal in juvenile sexual offending: Etiology, evaluation, and treatment. *Criminal Justice and Behavior*, 21(1), 1994, 132–149. <https://doi.org/10.1177/0093854894021001009>

³⁷ BABCHISHIN, Kelly M. – HANSON, R. Karl – VANZUYLEN, Heather: Online child pornography offenders are different: a meta-analysis of the characteristics of online and offline sex offenders against children. *Archives of Sexual Behavior*, 44(1), 2015, 45–66. <https://doi.org/10.1007/s10508-014-0270-x>

trauma általában véve a szexuális bűnelkövetés kockázatát növeli, és nem konkrétan a gyerekek sérelmére – és különösen nem a pedofil vágy miatt – történő bűnelkövetést. Az is sok kérdést vet fel, hogy míg a pedofilok, illetve a gyerekek sérelmére nemi bűncselekményt elkövetők túlnyomó többsége férfi, a gyermekkori szexuális abúzus áldozatainak nagy része nő. Tény továbbá, hogy a bántalmazott fiúk nagy része nem válik maga is szexuális bántalmazóvá.³⁸

A pedofília etiológiájával kapcsolatos elméletek, hipotézisek empirikus tesztelése folyamatosan zajlik. Annyi bizonyos, hogy a tárgyalt zavar kialakulásában számos különböző tényező szerepet játszhat, amelyeket a magyarázatára vállalkozó modellnek figyelembe kell vennie, ideértve azok kölcsönhatásait is. Ez azért is nehéz, mert a pedofília korántsem homogén jelenség. A kizárólagos pedofilok mellett vannak ugyanis, akik más életkori csoportokhoz is vonzódnak szexuálisan; egyesek az egyik nemhez, míg mások mindkét nemhez vonzódnak, vannak köztük olyanok, akiknél tetten érhetők az idegrendszeri fejlődési zavarok és azok következményei, míg másoknál nem stb. A többi parafiliától való oksági szempontú elkülönítés különösen feladja a leckét, mert a pedofíliának magas a más parafiliákkal való komorbiditása, gyakran társul például voyórizmussal vagy exhibicionizmussal.³⁹ Seto⁴⁰ álláspontja szerint a pedofília háttérben különböző oksági folyamatok húzódnak, amelyek nem egy fenotípust alakítanak ki, hanem a zavar eltérő formáit hozzadják létre (lásd pl. a korábban említett idiopátiás és szerzett típus).

A PEDOFÍLIA, ILLETVE A PEDOFIL ÉRDEKLŐDÉS ELŐFORDULÁSI GYAKORISÁGA

A pedofília klinikai diagnózisa definíciós és egyéb módszertani okok miatt nem feltétlen feleltethető meg az ún. „pedofil érdeklődésnek”, amelyről a szakirodalomban gyakran olvashatunk. Ahogy említettük, a pedofília prevalenciája az átlagpopulációban Seto becslése szerint 1 százalék körüli, ám a pedofil érdeklődés előfordulási gyakorisága tekintetében ennél magasabb arányokról olvashatunk a különböző kutatások kapcsán, és nem csak a férfiak vonatkozásában. A becsült értékek függnék például attól, hogy a kutatók pontosan mire kérdeznek rá, és attól is, hogy milyen életkori határt húznak a „gyermek” vonatkozásában. Dombert és munkatársainak⁴¹ eredményei szerint a válaszadók 5,5 százaléka számolt be pedofil jellegű érdeklődésről, 4,1 százalék a gyerekekkel

³⁸ LEACH, C. – STEWART, A. – SMALLBONE, S.: Testing the sexually abused-sexual abuser hypothesis: A prospective longitudinal birth cohort study. *Child Abuse & Neglect*, 51, 2016, 144–153. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2015.10.024>

³⁹ SETO, M. (2018): i. m.

⁴⁰ Uo.

⁴¹ DOMBERT, Beate – SCHMIDT, Alexander F. – BANSE, Rainer et al.: How common is men's self-reported sexual interest in prepubescent children? *Journal of Sex Research*, 53(2), 2016, 214–223. <https://doi.org/10.1080/00224499.2015.1020108>. A német férfiak 8718 fős mintáján végzett online felmérésben a pubertáskor alatti gyerekekkel kapcsolatos szexuális fantáziák előfordulását és a viselkedéssel való összefüggéseit vizsgálták. A gyermekkor határát a kutatók 12 éves kornál húzták meg.

kapcsolatos szexuális fantáziákról és 3,2 százalék gyerek sérelmére elkövetett nemi bűncselekményről; a minta 1,7 százaléka gyermekpornográfia felhasználó volt, 0,8 százaléka kontaktbűncselekményt követett el 12 év alatti gyermek sérelmére, míg 0,7 százaléka mind a gyermekpornográfia, mind a kontaktbűncselekmény tekintetében érintett volt. A minta mindössze 0,1 százaléka számolt be kizárólagos pedofil érdeklődésről.

Santtila és munkatársai vizsgálatában⁴² a 12 éven aluli gyermekek vonatkozásában a minta 0,2 százaléka, a 15 év alatti gyerekek vonatkozásában pedig 3,3 százaléka számolt be nemi érdeklődésről.

*Wurtele és munkatársai*⁴³ online felmérése során mindkét nem esetében viszonylag magas prevalencia-arány körvonalazódott a gyerekek iránti szexuális érdeklődés tekintetében; például a férfiak 6 százaléka jelezte, hogy valószínűleg létesítene nemi kapcsolatot egy gyermekkel abban az esetben, ha garantáltan nem leplezik le, illetve büntetik meg, a nőknél pedig ugyanez az arány 2 százalék volt. (Módszertani szempontból és az eredmények interpretációja tekintetében azonban figyelembe kell venni, hogy Wurtele és kollégái nem definiálták a gyermek fogalmát, tehát a vizsgálati személyek akár egészen eltérő életkorú gyerekeket vagy serdülőket érthettek azon.)

A közvélekedés a pedofíliát elsősorban férfiakhoz kapcsolja, és a megítélést kísérő indulatok is jelentősen erősebbek a férfi elkövetők esetében.⁴⁴ Bár néhány korábbi esettanulmány⁴⁵ tükrében kétségtelen, hogy a pedofília nőknél is előfordul, a pedofil érdeklődés női populációban való prevalenciájáról kevés adat áll rendelkezésre. A korábbi kutatások 1–4 százalék közé teszik a tárgyalt jelenség előfordulási gyakoriságát a nők vonatkozásában.⁴⁶ Wurtele és munkatársai⁴⁷ online felmérésében a megkérdezett 262 fős női minta 4,2 százaléka válaszolt igennel legalább egy, a gyerekek iránti szexuális érdeklődésre utaló kérdésre. *Baur és kollégái*⁴⁸ finn ikertestvérek körében végzett kutatásában 3898, 18 és 32 év közötti nőt kérdeztek meg egyebek mellett

⁴² SANTTILA, Pekka – ANTFOLK, Jan – RÄFSÅ, Anna et al.: Men's sexual interest in children: one-year incidence and correlates in a population-based sample of Finnish male twins. *Journal of Child Sexual Abuse*, 24(2), 2005, 115–134. <https://doi.org/10.1080/10538712.2015.997410>. A kutatásban finn férfiak 1310 fős mintáján vizsgálták a gyermekek iránti szexuális érdeklődést.

⁴³ WURTELE, Sandy K. – SIMONS, Dominique A. – MORENO, Tasha: Sexual interest in children among an online sample of men and women: prevalence and correlates. *Sexual Abuse*, 26(6), 546–568. <https://doi.org/10.1177/1079063213503688>

⁴⁴ A férfi és női elkövetők megítélésében, és a cselekményeik következményeire vonatkozó vélekedésekben mutatkozó eltérések elemzése nem érdektelen, azonban meghaladja jelen tanulmányunk lehetőségeit.

⁴⁵ Például CHOW, Eva W. – CHOY, Alberto L.: Clinical characteristics and treatment response to SSRI in a female pedophile. *Archives of Sexual Behavior*, 31(2), 2002, 211–215. <https://doi.org/10.1023/a:1014795321404>

⁴⁶ TOZDAN, Safiye – DEKKER, Arne – NEUTZE, Janina et al.: Sexual interest in children among women in two nonclinical and nonrepresentative online samples. *Sexual Medicine*, 8(2), 2020, 251–264. <https://doi.org/10.1016/j.esxm.2020.01.007>

⁴⁷ WURTELE et al. (2014): i. m.

⁴⁸ BAUR, Elena – FORSMAN, Mats – SANTTILA, Pekka: Paraphilic sexual interests and sexually coercive behavior: a population-based twin study. *Archives of Sexual Behavior*, 45(5), 2016, 1163–1172. <https://doi.org/10.1007/s10508-015-0674-2>

a szexuális érdeklődéssel és a parafíliákkal, köztük a 6, illetve 12 év alatti gyerekek iránti nemi vonzalommal kapcsolatban. A minta mindössze 0,4 százaléka számolt be pedofil jellegű szexuális érdeklődésről. *Seigfried-Spellar és Rogers*⁴⁹ online felmérésében a megkérdezett nők 3,4 százaléka bizonyult gyermekpornográfia-felhasználónak (szemben a férfiak mintájában mért 12,5 százalékkal). *Tozdan és munkatársai*⁵⁰ német, svéd, illetve finn nők körében végzett online felmérése eredményei szerint a minta 0,8 százaléka számolt be gyermekkel, és összesen 5,1 százalék gyerekekkel vagy serdülőkkel kapcsolatos abuzív online tartalmak használatáról. 7 százalék jelezte továbbá prepubertásban, míg 9,6 százalék pubertáskorban lévő gyerekekkel kapcsolatos szexuális fantáziák meglétét. Bár az itt röviden bemutatott kutatási eredményekből az tűnik ki, hogy a gyerekek iránti szexuális – pedofil jellegű – érdeklődés nők körében ritkább, mint a férfiak populációjában, korántsem tekinthető nemlétező jelenségnek. Éppen ezért a probléma megelőzését és kezelését célzó gyakorlatnak az ilyen szexuális preferenciával rendelkező nők speciális jellemzőit is szem előtt kell tartania.

A PEDOFÍLIA ÉS A BŰNELKÖVETÉS KAPCSOLATA

A pedofília és a szexuális gyermekbántalmazás közötti kapcsolatra vonatkozó kutatási eredményeket egy a későbbiekben megjelenő tanulmányunkban részletesen tárgyaljuk, ezért az alábbiakban csak néhány fontos összefüggést emelünk ki. Előrebocsátjuk, hogy a pedofíliával kapcsolatos kutatások eredményei módszertani okok miatt nem teljesen konzisztensek; nagy részük például bűnelkövetői mintákon alapul, amelyek nem reprezentatívak,⁵¹ és a gyakran eltérő diagnosztikai kritériumok alkalmazása is nehezítheti az összehasonlíthatóságot. A nem kriminális pedofil populáció nehezen elérhető volta miatt a rendelkezésre álló empirikus eredmények nem teszik lehetővé például a pedofília specifikus rizikófaktorainak a bűnelkövetésre – azon belül az erőszakos szexuális bűnelkövetésre – hajlamosító tényezőktől való elkülönítését, ám arra alkalmasak, hogy megbecsüljük a pedofília/pedofíliás zavar arányának nagyságrendjét a gyermekek elleni nemi bűncselekmények ismertté vált elkövetői körében.

*Schaefer és munkatársai*⁵² szerint a kutatások 25–50 százalék közé becslik a pedofilok arányát a szexuális gyermekbántalmazók között, de vannak ennél alacsonyabb rá-

⁴⁹ SEIGFRIED-PELLAR, Kathryn C. – ROGERS, Marcus K.: Does deviant pornography use follow a Guttman-like progression? *Computers in Human Behavior*, 29(5), 2013, 1997–2003. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.04.018>

⁵⁰ TOZDAN et al. (2020): i. m.

⁵¹ NEUTZE, Janina – SETO, Michael C. – SCHAEFER, Gerard A. et al.: Predictors of child pornography offenses and child sexual abuse in a community sample of pedophiles and hebephiles. *Sexual Abuse*, 23(2), 2011, 212–242. <https://doi.org/10.1177/1079063210382043>

⁵² SCHAEFER, Gerard A. – MUNDT, Ingrid A. – FEELGOOD, Steven et al.: Potential and Dunkelfeld offenders: two neglected target groups for prevention of child sexual abuse. *International Journal of Law and Psychiatry*, 33(3), 2010, 154–163. <https://doi.org/10.1016/j.jltp.2010.03.005>

tára utaló adatok is. *Kesicky és munkatársai* például azt találták, hogy 146 fős vizsgálati mintájuk mindössze 16,2 százaléka merítette ki a pedofília diagnosztikus ismérveit.⁵³ Seto szerint a pedofília átlagos prevalenciája kriminális mintákban 50 százalék körüli-re tehető, a zavar indikátorától, a minta jellemzőitől és egyéb módszertani tényezőktől függően.⁵⁴ A gyermekpornográfia elkövetői körében még magasabb, akár kétharmad is lehet ez az arány.⁵⁵ A pedofília tehát a gyermekpornográfia elkövetői esetében markánsabb rizikótényezőnek tűnik, mint a gyerekek sérelmére ténylegesen nemi bűncselekményt (ún. kontaktbűncselekményt) elkövetők tekintetében. Utóbbiak körében a családon belüli elkövetés esetén alacsonyabb a pedofília előfordulási gyakorisága, mint az extrafamiliaris bűncselekmények elkövetői között.⁵⁶

A pedofília kétségtelenül jelentős kockázati tényező a gyermekek sérelmére elkövetett nemi bűncselekmények oki, illetve motivációs hátterében, és a speciális bűnismétlés valószínűségét is növeli,⁵⁷ ugyanakkor nem szükséges, és nem is elégséges feltétele az ilyen bűncselekményeknek. Különösen így van ez a családon belüli elkövetés esetén, amely egyik korábbi intézeti kutatásunk eredményei szerint a tizenkettedik életévét be nem töltött sértettek sérelmére elkövetett szexuális erőszak esetén meglehetősen gyakori, közel 60 százalék.⁵⁸ Az általunk áttekintett igazságügyi elmeorvos szakértői vélemények az esetek túlnyomó részében nem foglaltak kategorikusan állást abban a kérdésben, hogy a vizsgált személy szenved-e parafíliában; csak két elkövető vonatkozásában állapítottak meg a szakértők pedofíliát, és néhány további esetben írtak le utóbbira, illetve egyéb szexuális devianciára utaló jellemzőket.

KÖVETKEZTETÉSEK

Tanulmányunkban a pedofíliával kapcsolatos háttérismeretek rövid összefoglalására vállalkoztunk. Úgy gondoljuk, ezek – jóllehet, a beszámítási képességet nem érintő zavar büntetőjogi szempontból kevésbé releváns – hasznosak lehetnek a gyermekek sérelmére elkövetett nemi bűncselekményekkel foglalkozó jogalkalmazók számára, és segítik a probléma differenciáltabb megközelítését is. Az áldozat, a gyerek szempontjából természetesen nem sok jelentősége vannak annak, hogy az elkövető milyen mo-

⁵³ KESICKY, Dušan – ANDRE, Ivan – KESICKA, Melina: EPA-0284 – Pedophiles and (or) child molesters. *European Psychiatry*, 29(S1), 2014. <https://doi.org/10.1016/S0924-9338%2814%2977731-4>

⁵⁴ SETO, M. (2018): i. m.

⁵⁵ SETO, Michael C. – CANTOR, James M. – BLANCHARD, Ray: Child pornography offenses are a valid diagnostic indicator of pedophilia. *Journal of Abnormal Psychology*, 115(3), 2006, 610–615. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0021-843X.115.3.610>

⁵⁶ SETO et al. (2006): i. m.

⁵⁷ HANSON, R. Karl – MORTON-BOURGON, Kelly E.: The characteristics of persistent sexual offenders: a meta-analysis of recidivism studies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(6), 2005, 1154–1163. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.73.6.1154>

⁵⁸ SZABÓ Judit: A tizenkét éven aluliak sérelmére elkövetett szexuális erőszak egy aktakutatás eredményei tükrében. In: ZSÉGER Barbara (szerk.): *Kriminológiai Közlemények* 79. Magyar Kriminológiai Társaság, 2019, 43–64. https://www.kriminologia.hu/files/kiadvany/2019/kk_79_szabojudit.pdf

tivációktól hajtva, milyen szexuális orientációtól vezérelve, vagy milyen személyiségzavarokkal küszködve használta őt szexuális vágyai kielégítésének tárgyaként. A gyermek védelmére összpontosító jog ezért is fókuszál elsősorban a tette eszközrendszerének kialakításakor és alkalmazásakor. Fontosnak tartjuk mégis a gyermekek sérelmére elkövetett nemi bűncselekmények és a pedofília közötti különbségtételt. A gyermekek iránti szexuális érdeklődés ugyanis – legyen az pedofíliás zavarnak minősülő kórkép vagy a diagnosztikai kritériumokat nem kimerítő nemi orientáció vagy preferencia – bár fontos rizikófaktor, ám csak egy a sok közül. A gyermekek szexuális bántalmazásának medikalizálása és a pedofíliával, illetve pedofíliás zavarral való egybemosása prevenció szempontból zsákutca; félő, hogy a pedofília elleni küzdelmet zászlajukra tűző és az említett bűncselekmények összetett motivációs hátterét figyelmen kívül hagyó kriminálpolitikai törekvések nem alkalmasak a gyermekek sérelmére elkövetett nemi bűncselekmények hatékony megelőzésére.

COSTOPULOS ORESTIS*

NÉHÁNY GONDOLAT A BÜNSZERVEZET MEGVÁLTOZOTT FOGALMÁT ÉRINTŐ KÚRIAI JOGÉRTELMEZÉSSSEL KAPCSOLATBAN

BEVEZETÉS

A jogalkotás egyik feladata, célja, hogy valamilyen helyzetet szabályozzon, amelynek során figyelemmel kell lennie a jogbiztonságot szolgáló normavilágosságra. A büntetőjog *ultima ratio*, végső eszköz, azonban a büntető anyagi jog önmagában értelmezhetetlen, mivel annak alkalmazhatósága és az állam büntetőjogi igényének érvényre juttatása csak egy meghatározott eljárási renden belül,¹ adott jogszabályok megfelelő értelmezésével történhet.²

Vitathatatlan, hogy a jogértelmezés a jogalkalmazás egyik elválaszthatatlan része, hiszen a bírónak a határozata indokolásában számot kell adnia arról, hogy a megállapított tényállás alapján a cselekmény bűncselekmény-e, ha igen, az hogyan minősül, mint ahogy arról is, ha a terheltet fel kell menteni, vagy ha esetében büntethetőségi akadály áll fenn.³ A bíróságoknak tehát a határozat indokolásában jogi érveiket ki kell fejteniük, amelynek keretén belül adnak számot többek között arról, hogy adott jogszabálynak milyen értelmet tulajdonítottak.

Dolgozatom témája éppen azon alapul, hogy bár a Kúria a bünszervezet jogalkotó által legutóbb megváltoztatott fogalmát értelmezte, azonban annak során a kons-

* COSTOPULOS Orestis, büntetőbíróági tevékenységet irányító főügyészhelyettes, Központi Nyomozó Főügyészség

¹ Vitán felül áll Háger Tamás azon megállapítása, hogy büntetőeljárás nélkül nincs bírósági ítélet, nem kerülhet sor a büntetőjogi felelősség kimondására. HÁGER Tamás: A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben. *Jogelméleti Szemle*, 2013/1., 31. <http://jesz.ajk.elte.hu/hager54.pdf>

² A 2018. július 1-jétől hatályos, a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) preambuluma szerint a törvény megalkotásának célja a Büntető Törvénykönyv, illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító, hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása, amelynek során szem előtt kell tartani az igazság megállapításának igényét, különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértettjeinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére a funkciómegosztáson és rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárások biztosítása érdekében, illetve az állam kizárólagos büntetőhatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítésének a célját.

³ Mindezt a Be. a határozatok részei alatt a 451. §-ban – különösen a (3) bekezdésre figyelemmel – taglalja a bűnösséget megállapító ítélettel (564. §), a felmentő ítélettel (566. §) és az eljárást megszüntető végzéssel (567. §) összhangban.

piratív működés körében oly módon foglalt állást, amely lényegében nem jelent elmozdulást a korábbi összehangolt működés értelmezése körében kialakult gyakorlathoz képest. Az ezzel kapcsolatos álláspontomat először az értelmezési módszereken, majd magával a megváltozott fogalommal kapcsolatos probléma bemutatásán keresztül fejtem ki.

ÉRTELMEZÉSI MÓDSZEREK

Tóth J. Zoltán művében arra hivatkozik, hogy *Friedrich Carl von Savigny volt az első, aki az értelmezés négy fő módszerét különböztette meg: a nyelvtani értelmezést, amely alatt a szavak, kifejezések, mondatok és a szöveg, valamint a nyelvi kapcsolóelemek általános, az adott nyelvet jól ismerő hétköznapi ember által az adott szónak, kifejezésnek tulajdonított jelentését tárja fel; a logikai értelmezést, amely a gondolkodás formális szabályait, logikai törvényszerűségeit használja annak megállapítására, hogy egy jogi norma szöveg mit vagy mit nem jelent; a rendszertani értelmezést, amely alapján arra vonható le következtetés egy jogi rendelkezés értelmére nézve, hogy az hol helyezkedik a jogi normák rendszerében, milyen típusú, rendeltetésű jogi normák veszik azt körül, és a történeti értelmezést, amelynek segítségével próbáljuk meghatározni a törvényszöveg valódi jelentését, hogy feltehetőleg mi volt a jogi normát megalkotó egykori törvényhozó szándéka az adott rendelkezéssel.*⁴

Friedrich Carl von Savigny 1840-ben kifejtett álláspontja óta az értelmezési módok bővültek, részleteikben gazdagodtak. *Szigeti Krisztina* művében kiemeli, hogy a Savigny által meghatározottakat *Rudolf von Jhering* egy további elemmel, a *teleologikus értelmezéssel* bővítette, amely feltételezi, hogy a jogszabály (normatív aktus) értelmes és igazságos célra törekszik.⁵

Tóth J. Zoltán maga is 14 pontban, sok esetben pontokon belüli alpontokban fejti ki az értelmezés módjait. E módok között a legtriviálisabbnak a *nyelvtani értelmezést* tartja, amely lehet hétköznapi (jelentés szerinti) értelmezés, azon belül is szemantikai (jelentéstani), szintaktikai (mondattani), továbbá lehet jogi szakmai (dogmatikai) értelmezés, így egyszerű fogalmi dogmatikai értelmezés, jogszabályi, jogági jogelvi értelmezés, tág értelemben vett kontextuális értelmezés, valamint egyéb szakmai értelmezés. Külön pontokban említi a szűk értelemben vett *kontextuális értelmezést*, valamint a *bírói jogi értelmezést*. Ez utóbbin belül megkülönböztet csak bírói/ítélkezési gyakorlatra hivatkozó értelmezést, csak eseti bírói döntésekre hivatkozó értelmezést, csak absztrakt bírói normára hivatkozó értelmezést, bírói/ítélkezési gyakorlatra és ennek alátámasztására absztrakt bírói normára hivatkozó értelmezést, egyszerre bírói/

⁴ TÓTH J. Zoltán: A magyar bírói érvelés jellege. Jogértelmezés és jogi érvelés a magyar felsőbbíráóságok gyakorlatában. *Iustum Aequum Salutare*, 2017/2., 124., 7. lábjegyzet. https://epa.oszk.hu/02400/02445/00044/pdf/EPA02445_ias_2017_02_121-138.pdf

⁵ SZIGETI Krisztina: A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás. *Eljárásjogi Szemle*, 2018/4., 9. <https://eljarasjog.hu/2018-evfolyam/a-biroi-jogertelmezes-es-a-hetedik-alaptorveny-modositas/>

ítélkezési gyakorlatra is, absztrakt bírói normára is és mindezek alátámasztására konkrét eseti döntés(ek)re is hivatkozó értelmezést. További értelmezési módszerként említi az *egyéb jogalkalmazói értelmezést*, amelyen belül kiemeli a közigazgatási szervek elvi jellegű határozatai szerinti értelmezést, az egyéb belföldi jogalkalmazó szervek jogalkalmazó aktusai szerinti értelmezést és az ítélkező fórum államára is kiterjedő szer- vi hatállyal bíró nemzetközi bírósági vagy egyéb jogalkalmazó szervek ítélkezési vagy döntési gyakorlatra, illetve eseti döntései vagy ítéletei alapján történő értelmezést. A *logikai értelmezésnél* megkülönbözteti az *argumentum a minori ad maius* (a kevesebből a többre következtetés elve), az *argumentum a maiori ad minus* (a többről a kevesebbre következtetés elve), az *argumentum ad absurdum* (az abszurditáshoz vezető következtetés érve), az *argumentum a contrariot* (az ellenkezőből következtetés elve), az *argumentum a similit* (a hasonlatosság érve) és az egyéb logikai maximák szerinti értelmezést. A teleologikus (a jogszabály objektív célján, társadalmi rendeltetésén alapuló) értelmezés mellett a történeti (a jogalkotó szubjektív szándékán, alkotáskori akaratán alapuló) értelmezésen belül a miniszteri indokolásra hivatkozó értelmezésre, az előkészítő anyagokra hivatkozó értelmezésre, az általánosságban a törvényhozó szándékára, jogalkotó akaratára hivatkozó értelmezésre és a jogszabály, illetve a jogi rendelkezés keletkezéstörténetét alapul vevő egyéb értelmezésre hívja fel a figyelmet. Mindezt követi a *jogtudományi-jogirodalmi értelmezés*, az *alkotmányos alapjogok, alapelvek, alapértékek, alkotmánybírói határozatok alapján történő értelmezés*, a *nemzetközi egyezmények szerinti értelmezés*, az összehasonlító jogi értelmezés, az általános jogelvek fényében történő értelmezés, a *szubsztantív* (közvetlenül valamely bevett értékre hivatkozó) *értelmezés*, továbbá az *egyéb, jogrendszer specifikus* (pl. közösségi jog szerinti) értelmezés.⁶

Emellett azonban a jogirodalomban⁷ és a jogalkalmazásban számos más megfogalmazás, fogalomrendszer is létezik, amelyek azonban lényegében teljesen vagy részben lefedik az itt meghatározottakat, és csak elnevezéseiben térnek el a Tóth J. Zoltán által meghatározottaktól, tartalmában azonban nem. Varga Zs. András például az objektív teleologikus módszert textualistának, a Tóth J. Zoltán és Friedrich Carl von Savigny által történetiként használtat originalistának nevezi,⁸ míg Jakab András Tóth J. Zoltántól eltérően a teleologikus értelmezésnél nem csupán annak jelentésében, hanem annak elnevezésében is használja az objektív jelzőt.⁹

⁶ TÓTH J. Z. (2017): i. m. 122–129.

⁷ *Szigeti Krisztina* a történeti módszer körében hívja fel a figyelmet arra, hogy a jogalkotói szándék esetében többféle elnevezéssel is találkozhatunk, mint a történeti, szubjektív teleologikus vagy originalista módszer, amely azonban nem változtat azon, hogy a jogalkotói szándékot, akaratot kell meghatározni. SZIGETI K. (2018): i. m. 10–11.

⁸ VARGA ZS. ANDRÁS: Törvényjavaslatok indokolása – az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikkéről. *Pázmány Law Working Papers*, 2018/13., 3. http://www.plwp.eu/files/PLWP_2018-13_VargaZS_2.pdf

⁹ JAKAB ANDRÁS: A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében. *Jogesetek Magyarázata*, 2011/4., 86. <https://jema.hu/article.php?c=123>

A BÍRÓSÁG ÁLTAL KIALAKÍTOTT JOGÉRTELMEZÉSI SZEMPONTOK

Értelemszerűen a korábban felsoroltak nem mindegyike alkalmazható a büntetőeljárásban,¹⁰ emellett a bíróságok maguk is kialakították a saját értelmezési szempontjaikat, ezért a jogértelmezésük során nem feltétlenül ezekkel a jogelméletben ismert fogalmakkal operálnak. Ilyen például a Kúria (jogelődje: Legfelsőbb Bíróság) által is használt formállogikai értelmezés, amely a jogszabály szövegéből indul ki, és vizsgálja a jogszabály szövegének és a tényállási elemeknek az egymáshoz való logikai viszonyát.¹¹

A Kúria jogértelmezésén belül azonban számos, a jogtudományban ismert értelmezési módszer megjelenik, ebből adódóan eljárásjogi valamint anyagi jogi kérdéseknél is találkozhatunk az *argumentum a contrario* elvével.¹²

Az állatkínzás bűncselekménye körében ismert a hazai legfelsőbb bírói fórum azon két döntése is, amelyekben a nyelvtani értelmezés mellett alkalmazásra került a jogalkotó akaratának megfelelő értelmezés is,¹³ mint ahogy a többször is következtetett már a Legfelsőbb Bíróság.¹⁴

¹⁰ A büntető anyagi jogban például az analógia tilalmazott, mivel az a *nullum crimen sine lege* elvébe ütközik.

¹¹ A Kúria a Bfv.II.1636/2018/6. számú végzésében a halált okozó, foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétsége miatt hozott jogerős döntés felülvizsgálata során mondta ki, hogy formállogikailag volt hibás a másodfokú bíróság azon érvelése, amely szerint az élet, testi épség veszélyének előidézésében a terheltek büntetőjogi felelősségét megállapította, de a ténylegesen bekövetkezett balesetért és annak halálos következményéért már nem. Kifejtette, hogy a veszély a sérelem bekövetkezésének a lehetősége. Az élet, a testi épség veszélye nem más, mint a halál vagy a testi sérülés bekövetkeztének a lehetősége. Ha tehát a terheltek a veszélyt kellő körületekintés esetén előre láthatták volna, akkor a veszély realizálását is előre kellett látniuk.

¹² A Kúria a Bfv.II.1290/2016/8. és a Bfv.1252/2017/8. számú döntéseiben kifejtette, hogy a súlyosítási tilalom körében a Be. 354. §-a negatív szabályozással tételesen részletezi azt, hogy a terhelt terhére bejelentett fellebbezés hiányában a felülbírálatot végző bíróság mit nem tehet meg. Az ítélezési gyakorlatban pedig az ellenkezőből való következtetéssel általánosan elfogadott értelmezés, hogy ami nem ütközik a negatív meghatározott rendelkezésbe, az alkalmazható. Így ügyési fellebbezés hiányában is lehet olyan döntést hozni, ami adott esetben a terhelt terhére eshet, például pénzbüntetés helyett közérdekű munkát szabhat ki, vagy megváltoztathatja a feltételes szabadságot a terhelt hátrányára. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága a Bfv.II.763/2008/6. számú végzésében a csődbüntett miatt indult büntetőeljárásban kifejtette, hogy a Cstv. 48. § (1) bekezdése alapján a felszámolóbiztos által az adós vagyonából csak taxatív felsorolt gazdálkodóknak és kizárólag a juttatással érintett vagyonelem kedvezőbb értékesítése céljából kerülhet sor vagyontuttatásra. A felszámoló foglalkozású terhelt számára az említett rendelkezésekből – a *contrario* – kétségtelen és nyilvánvaló volt, hogy a Cstv. a felszámoló számára kifejezetten megtiltja a pénzkölcsön nyújtását az adós gazdálkodó szervezet vagyonából.

¹³ A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága a Bfv.II.1.024/2010/5. számú, és a Kúria Bfv.II.1314/2017/5. számú végzésében elvi érveléssel mutatott rá, hogy e környezet és természet elleni deliktum tényállásában szereplő bánásmód hosszabb ideig tartó folyamatot feltételez, amely egyrészt az állatkínzást törvénybe iktató 2004. évi X. törvény 2. §-ához fűzött indokolásból következik, ahol a jogalkotó kiemeli az állat szenvedésének folyamatjellegét, másrészt annak nyelvtani értelmezéséből is ez következik, ezért az egyszeri, eseti jelleg nem illeszthető a bánásmód fogalmába.

¹⁴ Mind a korábbi, mind a jelenleg hatályos Be. a felülvizsgálati okok között az anyagi jogi sérelmek körében különbséget tesz a között, amikor a büntető anyagi jog szabályainak megsértésével került sor bű-

Speciális eset az úgynevezett „íratlan” vagy „bíró alkotta” büntethetőségi akadályok köre, így a sértett beleegyezése, a fegyelmezési jog és a megengedett kockázat. Ezek jogértelmezése valójában a bíróságok gyakorlatán keresztül érvényesül, hiszen maga a joggyakorlat alakította ki ezeket. Mivel ezek alkalmazása a büntetőjogi felelősség körének szűkítését eredményezi, *in melius* jelentkeznek, ezért nyilván nem sértik a *nul-lum crimen sine lege* elvét.¹⁵ Megítélésem szerint azonban ez a szabályozatlanság sérti, sértheti a jogbiztonságot, hiszen az Alaptörvény 25. cikke alapján a bírókat az egységes jogalkalmazás érdekében a Kúria által hozott jogegységi határozat köti, márpedig ilyen jogegységi határozat egyelőre nem ismert, normatív aktussal pedig nem került szabályozásra ez a triász. Tekintettel továbbá arra, hogy a bíróságok egy másik bíróság álláspontjától eltérhetnek,¹⁶ ezért egyes bírák akár szélesebb körben, vagy más szempontok szerint is alkalmazhatják ezen norma nélküli kizáró okok bármelyikét.

Ismert a bíróságok dogmatikai értelmezése, amely az egység-többség-halmazat körében kihatással van a harmadfokú eljárás megengedhetőségére is.¹⁷

A bírói jogértelmezés körében mérőföldkönek számít a 2012. január 1-jén hatályba lépett Alaptörvény, mivel annak 25. cikke – hatálybalépése óta – előírja, hogy a bíróságok jogalkalmazása egységességének biztosítása a Kúria feladata, amelynek érdekében a Kúria a bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.

Az Alaptörvény 25. cikkével összhangban állapította meg a Kúria a Bhar. III.296/2014/5. számú ítéletében, hogy

„tévedett az [...] ítélőtábla [...], amikor a törvény értelmezése során az értelmezés alanyában és az értelmezés módszerében nem volt következetes. A törvény értelmezése során ugyanis az értelmezés alanyai szerint megkülönböztetünk jogalkalmazói és jogalkotói értelmezést, amely a kötőerőben különbözik egymástól. Elkerülte ugyanis az ítélőtábla figyelmét, hogy a jogalkalmazói értelmezésre csupán a jogalkotó szándékának és akaratának megisme-

nőség megállapítására vagy felmentésre, és a között, ha a bűncselekmény törvénysértő minősítése miatt szabtak ki törvénysértő büntetést. E körben mondta ki a Legfelsőbb Bíróság a Bfv.I.854/2007/9. számú végzésében, hogy a „többen benne van a kevesebb” logikai elv alapján a bűnösség-megállapítás mindig konkrétan meghatározott bűncselekmény és elkövetői minőség viszonylatában történik, ezért a Legfelsőbb Bíróság köteles ellenőrizi, hogy a bűnösség-megállapítás mellett a jogi minősítés is törvényes-e vagy más anyagi jogszabálysértés nem történt-e.

¹⁵ BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész. Második, hatályosított kiadás.* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, 2018, 216.

¹⁶ Ez az eltérés azonban a Be. 648. § d) pontja alapján felülvizsgálati eljárást vonhat maga után, ha az egyik bíróság a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatában kifejtett jogi állásponttól kíván eltérni. Ilyenkor az ügydöntő határozat indokolásának Be. 561. § (3) bekezdés g) pontja alapján tartalmaznia kell azokat az indokokat, amelyek miatt a bíróság – a 649. § (1) és (2) bekezdésében meghatározott, felülvizsgálati eljárás alapjául szolgáló kérdésben – eltért a Kúria Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatától, ide nem értve a jogegységi határozatot. Ez a megszorítás azonban csak a Bírósági Határozatok Gyűjteményében közzétett határozatokra vonatkozik, tehát más esetben ilyen megszorítás nem köti az eltérni kívánó bíróságot.

¹⁷ A BH 2015.244. II. pontjában a Kúria kifejtette, hogy nincs helye harmadfokú eljárásnak, ha az első- és másodfokú bíróság ítéletében a bűnösség köre nem változik, a másodfokú bíróság a vád tárgyává tett és az elsőfokú bíróság által maradéktalanul elbírált tényeket illetően a cselekményeket tévesen minősítve, a látszólagos halmazatban levő bűncselekmény miatt további bűnösséget állapít meg.

rése szempontjából van lehetőség, illetve szükség. A jogalkalmazói értelmezés keretében azonban kivételt képez a Kúria jogegységi határozata, amely olyan normatív tartalommal rendelkező döntés, amely az alsóbb fokú bíróságokra, következképpen az ítélőtáblára is kötelező erővel bír. Alaptörvényt sértett tehát az ítélőtábla, amikor ítéletében a jogegységi határozat alkalmazhatóságát kétségbe vonta, majd az abban adott iránymutatást elvetette, sőt ártértelezte. Az Alaptörvény szerint ugyanis a jogegység biztosítása a Kúria feladata, amelyet többek között a jogegységi határozatok meghozatalával, vagyis a vitás vagy vitatott jogkérdések kötelező erővel bíró értelmezésével biztosít. [...]

A jogegységi határozat értelmezésére ugyanis a már említett alaptörvényi rendelkezésre figyelemmel nincs törvényes lehetőség, ugyanis a jogegységi határozat maga a törvényerőre emelt és kötelező erővel bíró jogalkalmazói jogértelmezés.”

Látható tehát, hogy a bírói jogértelmezés körében a Kúria jogegységi határozatai egyedülállóak, amelyek a jogegységi határozat meghozatalát követően mentesítik a bíróságokat, hogy adott jogegységi határozatban már eldöntött kérdésben külön-külön eleget tegyenek az Alaptörvény 28. cikkében¹⁸ foglaltaknak. Ez természetesen nem jelenti az Alaptörvény megszegését, hiszen az abban foglaltaknak a Kúria eleget kell hogy tegyen a jogegységi határozat meghozatalakor, ez azonban azt követően már köti az alsóbb fokú bíróságokat.

Az előbb kifejtettekre figyelemmel – nem érintve a Kúria jogegységi határozatait – a bíróságokat, így a Kúriát is köti az Alaptörvény 28. cikke. Ennek megfelelően járt el a Kúria, amikor a legfőbb ügyész által igénybe vehető törvényességi jogorvoslattal kapcsolatban kifejtette, hogy annak elsődleges célja nem a felekre kiható határozat (döntés) elérése, hanem annak deklarálása, hogy a megtámadott határozat egésze vagy annak valamely rendelkezése törvénysértő, amely megállapítása nem a múltra hat, hanem a jövő jogalkalmazásának szól.¹⁹

Az Alaptörvényben előírt jogértelmezési kötelezettség körében további változást, és így értelmezési problémákat vethet fel az Alaptörvény hetedik módosításának 8. cikke.²⁰

¹⁸ Alaptörvény 28. cikk első mondata: „A bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.” E körben megjegyzést érdemel, hogy a 2/2019. (III. 5.) AB határozat rendelkező részének 2. pontja szerint az Alaptörvény 24. cikk (1) bekezdése alapján az Alaptörvény autentikus értelmezője az Alkotmánybíróság. Az Alkotmánybíróság értelmezését a más szerv által adott értelmezés nem ronthatja le, azt mindenkinek tiszteletben kell tartania, amelyből egyértelműen következik, hogy a bíróságoknak, így a Kúriának, adott jogszabály jogértelmezése során tekintettel kell lennie az Alkotmánybíróság értelmezésére, az Alaptörvénnyel való összhang vizsgálata pedig a rendes bíróságoknál nem terjedhet ki az Alaptörvény értelmezésére.

¹⁹ A Kúria a Bt.III.838/2019/11. számú ítélet indokolásának [18] pontja alatt a 3031/2013. (II. 12.) AB végzésre, a 38/1993. (VI. 11.) AB határozatra és az ABH 1993.265., 262-re hivatkozva rögzítette, hogy a jogszabályok önálló, a konkrét tényállásra vonatkozó értelmezése a rendes bíróságok (iura novit curia), adott esetben a Kúria feladatát képezi. Minderre figyelemmel vezette végig a törvényességi óvatástól a törvényességi jogorvoslatig bekövetkezett jogszabályváltozásokat és fejtette ki az ezzel kapcsolatos álláspontját.

²⁰ Ez a módosítás az Alaptörvény 28. cikkét egy új második mondatral egészítette ki, amely szerint: „A

A bíróságok jogértelmezésénél nem hagyható figyelmen kívül, hogy az Alaptörvény e módosítása nem egy új értelmezési szempontot határoz meg, hanem csak az egyik eddig is meglévő szempontot részletezi,²¹ és amely módosítás nem változtat a 28. cikk harmadik (korábbi második) bekezdésében előírt utólagos (verifikációs) értelmezési szabályon, „*miszerint annak eredménye nem állhat ellentétben a józan ésszel, a közjával, illetve nem lehet erkölcstelen vagy gazdaságtalan*”²².

Mindezek tükrében vizsgálándó a bünszervezet új fogalma és a Kúria ezzel kapcsolatban hozott döntése, amely a konspiráció fogalmának értelmezése körében álláspontom szerint kifogásolható.

A Kúria döntésének az előzményét a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (továbbiakban: Btk.) 459. § (1) bekezdés 1. pontjának 2019. július 10. napjától hatályos módosítása képezi,²³ amelyre figyelemmel a jelenleg hatályos törvényszöveg szerint bünszervezet legalább három személyből álló, hosszabb időre, hierarchikusan szervezett, konspiratíván működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.

A korábban hatályos bünszervezeti fogalomhoz²⁴ képest változást jelent a hierarchikus szervezettség és a működés konspiratív volta. Figyelemmel arra, hogy a Kúria döntésében csupán a konspiráció körében kifejezettekkel nem értek egyet, ezért a jogértelmezés körében a hierarchikus viszony vizsgálatát mellőzőm.

KONSPIRÁCIÓ, KONSPIRATÍV MŰKÖDÉS

A 2019. évi LXVI. törvény indokolása szerint:

„A módosítás a csoport működése tekintetében a korábban használt összehangoltságot, mint fogalmi elemet felcseréli a konspiratív működési jellegre. Úgy tűnik, hogy az összehangolt magatartást a jogalkalmazás nem a jogalkotói szándéknak megfelelően értelmezte,

jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló javaslat indokolását kell figyelembe venni.”

²¹ VARGA Zs. A. (2018): i. m. 2.

²² Uo. 3.

²³ Megjegyzést érdemel, hogy a Btk.-t e körben a Magyarország 2020. évi központi költségvetésének megalapozásáról szóló 2019. évi LXVI. törvény módosította.

²⁴ A Btk. 2013. július 1-jei hatálybalépését követő bünszervezeti fogalom megegyezett a 2001. évi CXXI. törvénnyel módosított bünszervezeti fogalommal. E szerint 2002. április 1-jétől 2019. július 10-ig a bünszervezet alatt azt a három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoportot kellett érteni, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése volt. Ennek alapját a 2006. évi CL. törvénnyel kihirdetett, az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14. napján létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni egyezmény képezte, amely szerint a szervezett bűnözői csoport létrejöttének nem feltétele, hogy az fejlett hierarchiával, állandó tagsággal rendelkezzen, míg a konspirációt még elvi szinten sem említi. Az angol nyelvű szöveg a 6. cikk 1. (ii) pontjánál utal a konspirációra, így: „*Participation in, association with or conspiracy to commit, attempts to commit and aiding, abetting, facilitating and counselling the commission of any of the offences established in accordance with this article*” – azonban ahogy e cikk magyar nyelvű jogszabályban is megjelent, nem a leplezés, hanem a szövetekezés értelemmel bír.

vagy egyes esetekben az értelmezését elmulasztotta. Pedig az összehangoltság szintén minőségi többletet kívánt érzékeltetni a bünszövetség szervezethez képest. Az összehangoltság jelentette volna az elkövetők közötti koordinációt, a lebukás megelőzése érdekében tett – több esetben önálló bűncselekményként büntetett – lépéseket, a bűncselekményből származó előny szervezett elosztását, a bűncselekmények elkövetésének feladatmegosztáson alapuló tervszerűségét. A már hivatkozott jogegységi határozat azonban az összehangoltság tartalmi jelentését leegyszerűsítette, a gyakorlat pedig el is mulasztotta az alkalmazását, bizonyítás felvételét. Ezért a módosítás a fogalmat felcseréli a konspiratív jelzőre, ezzel visszatérítve a fogalmat az eredeti jogalkotói szándékhoz. A konspiratív jelleg jobban kifejezi az említett jellegzetességeket, elvárva azok bizonyítását a bünszövetségtől való elhatárolás érdekében.”²⁵

A Kúria Bfv.I.752/2020. számú BH 2021.217. szám alatt megjelent eseti döntésének (128) bekezdése alatt utal a Kúria Bhar.III.571/2019/41. számú eseti döntésére [annak is a (152)–(156) bekezdéseire], amely a bünszervezet megváltozott fogalmát érintette. A Kúria már e határozatában a bünszervezet megváltozott fogalmának értelmezése körében kifejtette:

„A módosítást követően hatályos Btk. nem tartalmaz törvényi értelmezést a »hierarchikusan szervezett« és a »konspiratíván működő« fogalmi elemekhez. Ezek értelmezése a jogalkalmazó, a bíróság feladata. A jogalkalmazó alkotmányossági köteletségének eleget téve értelmezésekor figyelembe veszi a jogszabályhoz fűzött indokolást, azonban annak kötőereje nincs, az nem anyagi jogi szabály. A törvényi indoklás az egyes fogalmi elemek megállapításához ad értelmezési segítséget. A bíróság feladata megvizsgálni minden ügyben, hogy megállapítható-e adott tényállás alapján a bünszervezetben elkövetés. A bíróság számára e tekintetben mindig az alanyi oldal vizsgálata a lényeges. A terheltnek tudnia kellett, hogy azt a bűncselekményt, aminek elkövetője, bünszervezetben valósítják meg. A jogszabályi változás nem jelenti feltétlen a bünszervezet fogalmának jogalkalmazói újragondolását. [...] A csoport konspiratív működése lényegében a korábbi fogalom összehangolt működésének feleltethető meg, amennyiben az a külvilág elől rejtve valósul meg, de nem jelenti a teljes szervezet minden tagjával való együttműködést, hanem az egyes cselekményekhez rendelt személyek összehangolt tevékenységét feltételezi.”

Ahogy az a kúriai döntésből is kiderül, a jogértelmezés legfőbb problémája, hogy a módosítást követően hatályos Btk. nem tartalmaz törvényi értelmezést a „hierarchikusan szervezett” és a „konspiratíván működő” fogalmi elemekhez.

A konspiráció latin eredetű szó, amelyhez a Magyar Larousse szerint három értelmezés is társítható: 1) összeesküvés, 2) titkos szervezkedés, 3) titkolódzó megbeszélés.²⁶

A bünszervezet fogalmi ismérvei között szereplő konspiráció nem ismeretlen a bírói jogalkalmazás előtt, azt már az 1995. február 27. napjától 2001. október 9. napjáig hatályos 154. BK szám 12. pontja is tartalmazta.²⁷

²⁵ *Indokolások Tára*, 2019/21. [2019. 07. 10.], 160–161.

²⁶ *Magyar Larousse Enciklopédikus szótár, II. kötet* (Librairie Larousse, Paris, 1979) Akadémia Kiadó, Budapest, 1992.

²⁷ Eszerint „[A] társas bűnelkövetés sajátos formája a szervezett bűnözés. Megkülönböztető jegye a bűn-

Bár a konspiratív működésnek nincs jogszabályi előzménye, a bírósági határozatok indokolásai gyakran tértek ki arra az összehangolt működés körülményeinek az értékelése körében.²⁸

Ezen értékelés eredményeként megállapítható, hogy az enciklopédiában említett három fogalom közül nem az összeesküvés, hanem a titkos szervezkedés, a titkolódzó megbeszélés áll a legközelebb ehhez a fogalomhoz. A bírói gyakorlatból ugyanis az a következtetés vonható le, hogy a konspiratív működés alatt a jogalkalmazó a hatósági felderítés megghiúsítását, a csoport tényleges tevékenységének leplezése mellett a leplezés elkerülését érti, tehát azt a célt, hogy a titokban történő szervezkedés, működés során se maga a bűnszervezetet alkotó csoport – így az elkövetők –, se maga a bűncselekmény ne legyen felismerhető mások, így a kívülág számára.

Mindezekből adódóan a konspiráció körében kifejtett kúriai megállapítással ellentétben osztom *Belovics Ervin* álláspontját, aki szerint „*A konspiráció legfőbb sajátossága [...] nyilvánvalóan egyrészt a bűnszervezet létének, másrészt a bűncselekmények elkövetésének leplezése, de determináló szerepet ebben a körben a bűnözői csoport létezésének az elfedése tölt be.*”²⁹

Márpedig ebből az értelmezésből is látható, hogy a konspiráció jóval többet jelent, mint a korábbi összehangolt működés,³⁰ mivel – véleményem szerint – a konspirációnak minimálisan tartalmaznia kell az összehangoltságnál felsorolt elvárásokat, azonban az mindenképpen többet kell hogy jelentsen az egyszerű összehangoltságnál.

Az pedig a bűncselekmények elkövetőire jellemző, hogy a bűncselekmény miatti felelősségre vonás elkerülésére törekszenek, ezért az indulati cselekményeket leszámítva kijelenthető, hogy a bűncselekmények elkövetésekor minimálisan megteszik azt, ami a lebukás elkerüléséhez szükséges, tehát arra törekszenek, hogy a cselekményük a kívülág elől rejtve maradjon. Mindez a társas elkövetési módokra, így a csoportos

zés céljára létrehozott, jól tagolt és irányított konspiratív szervezet, amely a bűnözést folyamatosan üzleti vállalkozásként üzi, és gyakran monopolhelyzetet alakít ki bizonyos bűncselekmények elkövetésére. Jellemző lehet a bűncselekmények pontos megtervezése és végrehajtása, a részfeladatok munkamegosztásban való végrehajtása, a részfeladatokra specialisták alkalmazása, a tanúk, sértettek, érdekelt megfélemlítése, az árulás megtorlása, az ellenfelekkel való leszámolás; gyakran rendelkeznek nemzetközi kapcsolatokkal. E bűnelkövetési mód kiemelkedő veszélyessége miatt nyomatékos súlyosító körülmény, ha az ügyben a szervezett bűnözés ismérveit lehet megállapítani, és az elkövető ennek részeként hajtotta végre a bűncselekményét.”

²⁸ Lásd például a BH 2003.6.; BH 2007.403.; EBH 2007.1677.; BH 2009.96.; EBH 2010.2211. számú eseti döntéseket.

²⁹ *BELOVICS Ervin: A bűnszervezet új fogalma. In: RAFFAI Katalin – SZABÓ Sarolta (szerk.): Honeste Benefacere Pro Scientia. Ünnepi kötet Burián László 65. születésnapja alkalmából.* Pázmány Press, Budapest, 2019, (321–336.) 335. <https://mek.oszk.hu/21800/21875/21875.pdf>

³⁰ A bűncselekmények bűnszervezetben elkövetettségének megállapításáról szóló 4/2005. Büntető jogegységi határozat indokolása szerint: „Az »összehangolt működés« a bűnszervezet fogalmi összetevője, amely tartalmát tekintve nem más, mint a benne cselekvő személyek egymást erősítő hatása. Ugyanakkor [...] az összehangoltság meglétének (természetéből adódóan) nem feltétele a bűnszervezetben cselekvők közvetlen kapcsolata, a más cselekvések, illetve a más cselekvők kiletének konkrét ismerete. Az összehangolt működés ugyancsak nem az anyagi bűnösség, hanem a bűnszervezet fogalmi alapelemei fennállása megállapíthatóságának kérdése.”

elkövetésre szintén jellemző azzal, hogy ezeknél még az előzetes feladatmegosztás is adott lehet. A megtévesztéssel elkövethető bűncselekményeknek pedig szükségképpen jellemzője a valóság eltitkolása, a valóságtól eltérő tények oly módon történő előadása, hogy azt a megtévesztett természetes személy valószínűleg higgye el. Mindez pedig az esetek többségében tervezést, leplezést, társas elkövetésnél az előny lebukást elkerülendő módon történő elosztását is feltételezi.

Látható tehát, hogy egy szükségszerű megtévesztéssel, továbbá társas elkövetői alakzatban (pld. csoportosan) elkövetett bűncselekménynél megvalósul az összehangolt működés és a külvilág előli rejtett elkövetés, ennek ellenére nem feltétlenül lesz konspirált a cselekmény, így e tényállási elem hiányában nem állapítható meg a bűnszervezet.

Mindezekből pedig az a következtetés is levonható, hogy a Kúria az említett döntéseiben a konspiráció értelmezésekor nem teljes mértékben tett eleget az Alaptörvény 28. cikkében foglaltaknak, mivel a megváltozott jogszabályi fogalmat textualista és originalista módszerrel is vizsgálnia kellett volna.

Emellett az értelmezés utólagos szabálya is sérült azzal, amikor a Kúria kimondta, hogy a csoport konspiratív működése lényegében a korábbi fogalom működésének feleltethető meg. Márpedig a józan észnek ellentmondana, ha a jogalkotó azzal a céllal változtatna egy jogszabályon, hogy az ne hasson ki a jogalkalmazásra. Megfordítva: a kúriai döntésnek olyan értelme is lehet, mintha a jogalkotót az a cél vezérelte volna, hogy a megváltozott jogszabály a jogalkalmazásban semmilyen változást ne eredményezzen.

Ezzel szemben a törvény indokolása egyértelműen tartalmazza, hogy a bűnszervezet kapcsán megjelent kúriai jogegységi határozat és számos eseti döntés törvényrontó jellegű volt. Erre figyelemmel külön megjelölte azt a jogalkotási célt, amely arra irányul, hogy *„élesebben határolja el a bűnszervezet fogalmát a bűnszövetség fogalmától, egyúttal támpontot adjon a jogalkalmazás számára a bűnszervezetben történő elkövetés megállapíthatósága tekintetében. Ezért a hatályos meghatározás kiegészül a hierarchia és a konspiráció fogalmi elemeivel.”*

A Kúria ezen döntésénél fokozott figyelmet kell szentelni Varga Zs. András által kifejtett azon véleményre, amely szerint *„[...] az Alaptörvénnyel ellentétes értelmezés mellett vagy maga a norma válik az Alaptörvénnyel ellentétessé (tehát az »elő jog« doktrínájának visszahozatalát jelenti), vagy az ilyen értelmezésen alapuló bírói döntés válik alaptörvény-ellenessé, ezért lesz megsemmisítendő.”*³¹

Ez pedig két irányba hathat: vagy magát a kúriai döntést kell megsemmisíteni, vagy a konspiráció fogalmát kell külön értelmező rendelkezéssel meghatározni, vagy azt mellőzni.

A vizsgált kúriai döntés megsemmisítése ellen hat azonban magában az eseti döntésben³² említett azon alkotmánybírói álláspont,³³ amely szerint

„pusztán az a tény, hogy a bíróság a jogszabály céljának vizsgálata után azzal ellentétes

³¹ VARGA Zs. A. (2018/): i. m. 4.

³² Lásd BH 2021.217. (130) bekezdés.

³³ Lásd 23/2018. (XII. 28.) AB határozat (30) bekezdés.

tartalmú döntést hoz, nem eredményez minden esetben és feltétlenül alaptörvény-ellenességet. Egy ilyen követelmény a jogrend működőképességet veszélyeztető rugalmatlanságát idézhetné elő. Maga az Alaptörvény 28. cikke is akként fogalmaz, hogy a jogértelmezésnek a jogszabály célját elsősorban kell figyelembe vennie, és nem zárja ki, hogy a jogszabály tartalmának megállapításakor a bíróság egyéb szempontokra is figyelemmel legyen, és hogy ezek mérlegelése során, indokolt esetben, a jogszabály eredeti céljával ellentétes következtetésre jusson.³⁴ Az a bírósági mérlegelés azonban, amely a jogszabály céljának vizsgálatát teljes mértékben és kifejezetten kizárja, már alaptörvény-ellenesnek minősül.”

KONKLÚZIÓ

Maga a vizsgált kúriai döntés is utal arra, hogy a konspiratív működés jogszabályba foglalt értelmezése elmaradt. Látható, hogy a konspirációnak nyelvtani értelemben több jelentése is van, míg a konspiratív működés körében a korábbi joggyakorlatból ugyan levezethető egyfajta álláspont, azonban a kúriai döntésben kifejtettekre figyelemmel a normavilágosságnak az felelne meg leginkább, ha egy többféleképpen értelmezhető szó esetében a jogalkotó döntené el, hogy annak a jogalkalmazás során milyen értelmet kell tulajdonítani.

Amennyiben a jogalkotó szándéka valóban az volt, hogy a konspiratív működés törvénybe iktatásával többletjelentést tulajdonítson az összehangolt működésnek, akkor a kúriai döntés alapján indokolt lehet ennek a jogalkotó által a Btk. értelmező rendelkezésében történő megfogalmazása oly módon, hogy konspiratív működés során a csoport résztvevői az összehangoltan működő csoport működését leplezik, titkolják.

Abban az esetben pedig, ha a konspiratív működés többlet jelentene az összehangolt működésnél, és az a csoport működésének a leplezését, titkolását is jelenti, úgy a büntetés kiszabásakor figyelemmel kell lenni az időbeli hatályra is.

Ha tehát az adott bűncselekményt a korábbi bünszervezeti fogalom hatálya alatt követték el, de annak elbírálása az új bünszervezeti fogalom hatálya alá esik, és a bűncselekmény megvalósításakor az összehangoltság mellett hiányzik a konspiráció, úgy a Btk. 2. § (2) bekezdése alapján³⁵ a bünszervezet általános részben meghatározott kö-

³⁴ Ezt támasztja alá az Alkotmánybíróság egy másik határozata is. A 3250/2020. (VII. 1.) AB végzésének (21) bekezdése alatt kifejtett álláspont ugyanis rögzíti, hogy az Alkotmánybíróság következetes gyakorlata szerint nem vizsgálja, hogy a bírói döntés indokolásában megjelenő érvek megalapozottak-e, mint ahogy azt sem, hogy a bíróságok jogértelmezése helyesen illeszkedik-e jogági dogmatika elfogadott szabályaihoz {3078/2016. (IV. 18.) AB végzés, Indokolás [19]}. Az Alkotmánybíróság már több határozatában rámutatott arra is, hogy a jogszabályok önálló, a konkrét tényállásra vonatkoztatott értelmezése a rendes bíróságok feladata (*iura novit curia*) {3120/2012. (VII. 26.) AB határozat, Indokolás [21]}. A 3250/2020. (VII. 1.) AB végzés (6)–(7) és (23) bekezdéseiben kifejtettek alapján a hivatalos személy elleni erőszak kapcsán nem tartja alkotmányértőnek azt a bírói gyakorlatot, amely szerint a miniszteri indokolással ellentétben nem tekinti minden esetben sértettnek a hivatalos személyt, amikor kifejti, hogy egyéb körülmény (testi sérülés) hiányában a hivatalos személy elleni erőszak alapvetően az állami, társadalmi rend zavartalan működését veszélyezteti és a természetes személyek tekintetében a jogsérelem csak közvetett jellegű.

³⁵ A Btk. 2. § (2) bekezdése szerint, ha a cselekmény elbírálásakor hatályban lévő új büntetőtörvény szerint a cselekmény már nem bűncselekmény, vagy enyhébben bírálendő el, akkor az új büntetőtörvény

vetkezményei nem alkalmazhatók,³⁶ a bűncselekmény pedig legfeljebb bűnszövetségben elkövetett lehet.

A miniszteri indokolásban kifejtett célnak megfelelően megoldás lehet tehát a konspiratív működés értelmezésének törvénybe foglalása, vagy a konspiratív szó helyett, más egyértelmű, nem az enyhítés irányába ható megfogalmazás használata is.

Álláspontom szerint azonban a konspiratív szó mellőzésével és az összehangolt szó újbóli törvénybe iktatásával valósulnának meg a miniszteri indokolásban foglalt elvárások, mivel az ott kifejtett kifogások – így a feladatmegosztáson alapuló tervszerűség, vagy az elkövetők közötti koordináció vizsgálatának hiánya – a hierarchikus szervezetség vizsgálata során szükségképpen felmerülnek,³⁷ márpedig a hierarchikus szervezetség a bűnszervezet jelenlegi fogalmának szintén az egyik kötelező eleme.

kell alkalmazni, márpedig a bűnszervezet hiánya enyhébb elbírálást eredményez.

³⁶ Így például a Btk. 37. § (3) bekezdés bb) pontja alapján kétévi vagy azt meghaladó szabadságvesztés kiszabása esetén, ha a bűncselekményt bűnszervezetben követték el, a határozott ideig tartó szabadságvesztés végrehajtási fokozata fegyház; a Btk. 38. § (4) bekezdés c) pontja alapján nem bocsátható feltételes szabadságra, aki a bűncselekményt bűnszervezetben követte el; a Btk. 74/A. § (1) bekezdés a) pontja, valamint a (2) bekezdésben felsorolt esetekben, az ott meghatározott feltételek esetén, a bűnszervezetben való részvétel kihat a vagyonelkobzásra, megfordul a bizonyítási teher; a Btk. 86. § (1) bekezdés b) pontja alapján a szabadságvesztés végrehajtása nem függeszthető fel azzal szemben, aki a bűncselekményt bűnszervezetben követte el; a Btk. 91. § (1)–(2) bekezdése alapján azzal szemben, aki a szándékos bűncselekményt bűnszervezetben követte el, a bűncselekmény büntetési tételének felső határa a kétszeresére emelkedik; vele szemben kitiltásnak is helye van.

³⁷ Lásd a dolgozat témájával szolgáló BH 2021.217. számú eseti döntés [131] bekezdését, amely szerint: „[...] a hierarchikus szervezetség nem jelenti valamennyi bűnszervezetben részt vevő személy hierarchiában való elhelyezkedését. [...], ha olyan adat áll rendelkezésre, amely akár egy résztvevő szervezői, koordináló, irányító szerepére vonatkozik a feladatok megosztása során, akkor e körülmény olyan alá-fölé rendeltséget jelentő személykapcsolatnak tekinthető, amely megalapozhatja a bűnszervezet megállapítását az új fogalom szerint is.”

GULYÁS ATTILA*

A DARK WEB VILÁGOS OLDALA

BEVEZETÉS

Az utóbbi néhány évtizedben lezajlott digitális forradalomnak köszönhetően az internethasználat része lett mindennapjainknak, a digitális ügyintézés és a közösségi média használata gyakorlatilag minden korosztály számára általánossá vált. Ennek a korszakalkotó forradalomnak van azonban olyan vívmánya is, mint például a dark web, amely – hasonlóan az offline világban használt fegyverekhez – egyaránt használható jó, illetve rossz célokra is.

Az internetnek ez a kevésbé ismert, de annál rosszabb hírű része a széles körben elterjedt nézetek szerint a bűn melegágya, ahol a névtelenséget kihasználva a különböző súlyos bűncselekmények elkövetői szabadon folytathatják bűnös tevékenységüket.

A valóságban a kép természetesen sokkal árnyaltabb. A fegyver példánál maradva, a dark webet sem csak bűnös célokra lehet használni, azonban erről a „világos oldalról” a szenzációk hiányában alig esik szó a médiában. A földrajzi anonimitást és névtelenséget biztosító technológia a másként gondolkodók, illetve vallásuk miatt üldözöttek részére egyes országokban az egyedüli csatornát jelentheti a külvilággal történő kapcsolattartásra azzal, hogy biztosítja az információk szabad, cenzúramentes áramlását. A dark webnek számos olyan felhasználója is van, aki pusztán a személyes adatainak védelme érdekében használja ezt az eszközt. Jogvédők, a magánéletük sérthetlenségére kényes felhasználók (*Privacy Savvy Users*) igyekeznek blokkolni a technológiai óriások csillapíthatatlan adatéhségét azzal, hogy „láthatatlanná” válnak az interneten.

Ugyanakkor a fejlett demokráciákban a hírügynökségeken túl a bűnüldöző szervek is élnek a dark web nyújtotta előnyökkel, hiszen a technológia lehetővé teszi számukra a különböző bűncselekményekkel, visszaélésekkel, korrupcióval kapcsolatos teljesen anonim bejelentések fogadását és az azt követő anonim együttműködést.

Tanulmányomban a dark web lényegének és elérhetőségének, ezen belül pedig a legnépszerűbb alkalmazásnak, a TOR-rendszernek a működését ismertetem, majd néhány gyakorlati példa segítségével bebizonyítom, hogy a sötét internetnek létezik világos oldala is.

* GULYÁS Attila ny. alezredes; PhD hallgató, Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola

A WORLD WIDE WEB FELOSZTÁSA

Az internet nem egy egységes entitás, hanem különböző protokollokon folyó kommunikációs csatornák összessége. Az internet része többek között a World Wide Web (WWW, vagy világháló), ami tulajdonképpen egymással hiperhivatkozásokkal összekötött, speciálisan szerkesztett dokumentumok rendszere, amit a felhasználók a webböngészőjükön keresztül érhetnek el. Ezek azok az oldalak, amelyeket tulajdonképpen weblapokként ismerünk. Története 1989-re nyúlik vissza, amikor a svájci CERN részecskefizikai kutatóközpont munkatársa, *Tim Berners-Lee* kidolgozta a rendszer alapötletét. A World Wide Web elérhetőségét tekintve további részekre bontható. Ezt a kapcsolatot gyakran az óceánon úszó jégheggyel szokták ábrázolni, amelynek víz feletti része az Open Web vagy Surface Web, míg a víz alatti nagyobb része a Deep Web és a Dark Web, ahogy az 1. számú ábrán is látható.

1. ábra: A World Wide Web felosztása¹

OPEN WEB/SURFACE WEB

A WWW felső rétege a mindenki által szabadon hozzáférhető Open Web (nyílt internet). Eléréséhez csak internethozzáférés és valamilyen webböngésző használata szükséges. A kívánt webhely címének (URL) a böngésző címsorába történő beírását követően a felhasználó hozzáférhet a kívánt tartalomhoz. A világhálónak ezt a részét az ismert keresőóriások robotjai (Google, Bing, Yahoo stb.) a weboldalak linkjeit követve bejárják és tartalmukat indexelik annak érdekében, hogy a felhasználók keresését hatékonyabbá tegyék és fokozzák a felhasználói élményt. A nyílt interneten található oldalak általában ingyenes internetes kiadványok, blogok, személyes weboldalak. A világháló következő része a Deep Web.

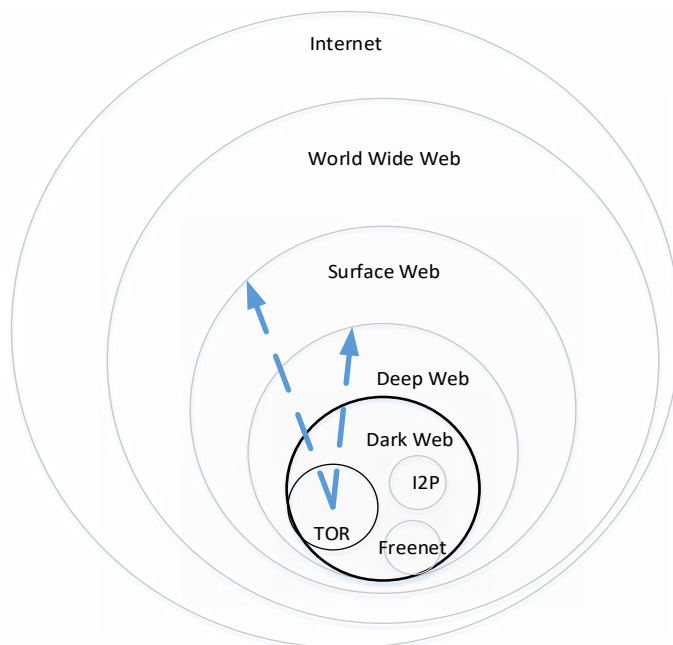
¹ Forrás: <https://www.webhostingsecretrevealed.net/blog/security/dark-web-websites-onion-links/>

DEEP WEB

A Deep Web (mély internet) területén található tartalmak elérhetősége valamely engedélyhez kötött, ugyanis a tartalomhoz való hozzáférés az internetkapcsolaton és a webböngészőn túl csak felhasználónév-jelszó párossal, vagy valamely hasonló engedélyezést követően lehetséges. Deepwebes tartalmak jellemzően – a teljesség igénye nélkül – az internetes egészségügyi adatbázisok (pl. EESZT), adóhivatali és közigazgatási adataink, az email fiókunk, illetve a közösségi médiában létrehozott felhasználói fiókjaink. A világhálónak ezt a területét érthető okokból a keresőrobotok nem indexelik, ezek nyilvánosan nem kereshetők. A következő réteg a dark web.

DARK WEB

A dark web a világháló legmélyén található terület, amelynek eléréséhez, szemben az előző két területtel, már különleges szoftvermegoldások szükségesek. A közhiedelemmel ellentétben a dark web nem egy egységes entitás, ugyanis az egyes szoftvermegoldások önálló mikrovilágot képeznek. Az egyes dark webes szoftverekkel létrehozott tartalmak csak az adott szoftverrel érhetők el, közöttük alaphelyzetben nincs átjárhatóság. A legnépszerűbb és legelterjedtebb szoftvermegoldások a sokak által ismert TOR (*The Onion Router*), az I2P (*Invisible Internet Project*) és a Freenet. A teljesség kedvéért meg kell említenünk a magyar vonatkozású ZeroNet-et is, amely azonban nagyon szűk felhasználói táborral rendelkezik.

2. ábra: Az internet és a dark web viszonya (a szerző saját szerkesztése)

A dark webről általában

A dark webes technológiák létrehozásának célja elsősorban az elnyomó országokban alkalmazott cenzúra kivédése, illetve a felhasználói anonimitás biztosítása. Az egyes megoldások ennek a követelménymátrixnak különböző mértékben felelnek meg. Közös jellemzője a dark webes szoftvermegoldásoknak a nyílt forráskód, ami biztosítja a szoftverek integritásának ellenőrzését és a bizalom fenntartását. A technológiák közös ismérve továbbá, hogy kialakításuknál, illetve működésüknél fogva a keresőmotorok az általuk létrehozott tartalmakat nem tudják automatikusan indexelni, ennél fogva átfogó, hatékony, a nyílt interneten megszokott képességű keresőmotorok a dark weben nem találhatók. A megszokott internetes keresések helyett a dark webes tartalmak elérhetőségét különböző nyílt internetes, illetve dark webes linkgyűjteményekben, fórumokon, chat oldalakon lehet begyűjteni. A sötét webes tartalmak sajátossága továbbá, hogy a felhasználók akár a saját számítógépeiken is futtathatnak bárki által elérhető szolgáltatásokat, amelyek azonban mások számára csak akkor érhetők el, ha a kérdéses eszköz online kapcsolatban van. Az internetről történő leválás a tartalom eltűnésével jár, ami egyik oka a dark webes tartalmak nagymértékű fluktuációjának, illetve a szolgáltatások elérhetetlenségének. Az anonimitás és a földrajzi névtelenség különböző titkosítási eljárások segítségével érhető el, amelyek jelentős erőforrásokat igényelnek és sávszélesség-szükséglettel járnak, ami megmagyarázza a dark webes kapcsolatok viszonylagos lassúságát. A weboldalak egyik szembetűnő tulajdonsága a szerényebb és kevésbé funkciógazdag megjelenés, ami a különböző internetes követési technológiák blokkolása érdekében letiltott, illetve korlátozott funkciónak köszönhető.

A következőkben ismerkedjünk a legnépszerűbb dark webes szoftvermegoldással.

THE ONION ROUTER (TOR)

A TOR egy önkéntesek által működtetett világméretű decentralizált hálózaton alapuló nyílt forrású rendszer, amely a hálózati kapcsolatok feletti titkosított kommunikációs réteg segítségével biztosít anonimitást és földrajzi anonimitást, valamint cenzúra elleni védelmet a felhasználói részére. A titkosított rétegnek köszönhetően a külső megfigyelő nem képes megismerni sem a továbbított közlemény tartalmát, sem annak eredetét, illetve címzettjét. A rendszer különleges képessége, hogy lehetővé teszi az ilyen anonim kapcsolat kiépítését a világháló nem dark webhez tartozó részéhez és a saját rendszere által létrehozott szolgáltatásokhoz is. Ez utóbbi tartalmak tárhelyét alapesetben csak a szolgáltatás üzemeltetője ismeri, ezért a tartalom cenzúrázása lehetetlen. A TOR multiplatformos rendszer, tehát az MS Windows különböző verzióin túl számos Linux disztribúción, illetve Androidon és IOS-n is elérhető.

RÖVID TÖRTÉNET

A TOR az egyik legnépszerűbb és legismertebb dark webes szoftvermegoldás. Története még az 1990-es évek közepére nyúlik vissza, amikor *David Goldschlag*, *Mike Reed* és *Paul Syverson*, a U.S. Naval Research Lab (NRL) kutatói kidolgoztak egy

olyan technológiát, amely lehetővé tette, hogy a hagyományos hálózati kapcsolatokon olyan kommunikációt lehessen folytatni, ahol annak tartalma és a kommunikációt folytatók kiléte rejtve marad az illetéktelen megfigyelők elől. Az ötlet lényegét véletlenszerűen kiválasztott szervereken keresztül átirányított és átirányításonként titkosított kommunikáció képezi.

A 2000-es évek elején a Massachusetts Institute of Technology (MIT) végzőse, *Roger Dingledine* néhány barátjával, *Paul Syverson*nal és *Nick Mathewson*nal kezdett hozzá a polgári változat fejlesztésének, amelyet a mások próbálkozásaitól való elkülönítés érdekében TOR-nak (*The Onion Router*) neveztek el. Az alapkoncepció szerint a rendszernek decentralizált hálózaton keresztül kell megvalósulnia, amelyet különböző szervezeteknek és érdeklődésű személyeknek kell működtetniük, a szoftvereknek pedig szabadnak és nyílt forráskódúnak kell lenniük. A TOR első változata 2002-ben jelent meg, és ekkor már néhány csomóponttal rendelkezett az Egyesült Államokban, illetve Németországban.

A TOR felkeltette a szabad információáramlás és a magántitkok védelmének élharcosaként számon tartott Electronic Frontier Foundation (EFF) alapítvány érdeklődését, és finanszírozni kezdte a fejlesztők munkáját, majd 2006-ban létrehozták a *TOR Inc Project* nonprofit szervezetet, amely jelenleg is a TOR-rendszer fejlesztője.

A fejlesztés folyamán elsődleges célként jelölték meg a szabad anonim kommunikáció biztosítását és ennek részeként a már működő TOR-rendszer funkcióbővítéseként kidolgozták a „bridge” rendszert, ennek a lényege az olyan „átjátszó” csomópontok üzemeltetése, amelyek lehetővé teszik az elnyomó országokban is a technológia használatát, elrejtve a TOR forgalmát az internetszolgáltatók, illetve a megfigyelő állami szervek elől.

A rendszer jól szerepelt az „Arab tavasz” idején, amikor biztosította a felhasználók anonimitását és lehetővé tette számukra a blokkolt tartalmakhoz való hozzáférést és az állami cenzúra kijátszását.

Edward Snowden leleplezése újabb lendületet adott a rendszer fejlesztésének, egyrészt azzal, hogy felfedte az US National Security Agency (NSA) átfogó megfigyelő-programját, másrészt pedig nyilvánosságra hozott dokumentumokkal igazolta, hogy a TOR-rendszert addig senkinek sem sikerült feltörnie.

Ezek a tényezők hozzájárultak ahhoz, hogy az emberek biztonságtudatossága megnőtt és a rendszer felhasználótábora napról napra nő, aminek köszönhetően a TOR egyre biztonságosabbá válik.²

A TOR-RENDSZER TELEPÍTÉSE

A TOR-t a <https://www.torproject.org/download/> linket követve tölthetjük le. A letöltést követően a program installálása más programokhoz hasonlóan a néhány lépésből álló varázsló segítségével történik, így a telepítés rendkívül egyszerű. A telepítés során a TOR-rendszer és egy módosított Firefox böngésző települ fel

² <https://www.torproject.org/hu/about/history/>

számítógépünkre. Az első indítás alkalmával lehetőségünk van a már említett „bridge” konfigurálására, vagy azt mellőzve az egyszerű csatlakozásra. Ezt követően a rendszer használatra kész.

A TOR MŰKÖDÉSE

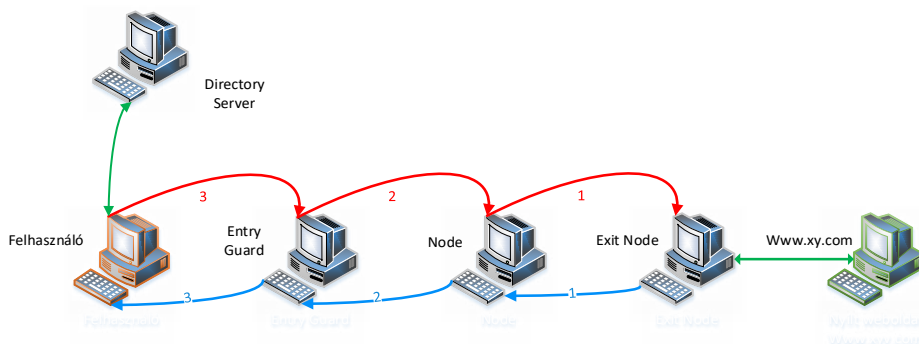
A rendszer már korábban ismertetett funkcióinak és képességeinek megértéséhez szükséges a program működésének legalább vázlatos ismertetése.

A rendszer elemei: A TOR-hálózatban a részt vevő számítógépeket *Node*-nak (csomópontoknak) vagy Routernek nevezik, ugyanis a rendszer minden eleme részt vesz az adatok továbbításában. Egyes csomópontok ugyanakkor a működés szempontjából kitüntetett szerepet játszanak és más szerepet is betöltenek, ilyenek például az úgynevezett *Entry Guard*-ok (kapuőrök), illetve az *Exit Node*-ok (kilépő csomópontok), hogy csak néhányat említsünk. Ezeknek az elemeknek a szerepére a későbbiekben még visszatérünk.

Mint említettem, a TOR-rendszernek alapvetően két működési módja van. Az első esetben a felhasználó nyílt webes tartalomhoz kapcsolódik, míg a második esetben csak a TOR-rendszeren belüli szolgáltatásokhoz csatlakozik.

A NYÍLT INTERNETHEZ TÖRTÉNŐ KAPCSOLÓDÁS MENETE

A következőkben elsőként a nyílt webes kapcsolat működését mutatom be. A 3. számú ábrán a TOR-rendszer felépítése és a rendszer működése látható.

3. ábra: A TOR-rendszer működése nyílt internetes szolgáltatás elérése esetén (a szerző saját szerkesztése)

A felhasználó a hálózathoz való csatlakozást követően automatikusan lekéri a „*Directory Server*”-től az elérhető számítógépek (csomópontok) listáját, majd kiválaszt közülük egy *Entry Guard*-ot (a továbbiakban: kapuőr), egy csomópontot, illetve egy *Exit Node*-ot (a továbbiakban: kilépési pont). Az adatbázisból megszerzett nyilvános titkosítási kulcsok felhasználásával titkosított kapcsolatot létesít a kiválasztott csomópontokkal, majd külön-külön szimmetrikus titkosítási kulcsot generál egyenként mindhármukkal. Az így megszerzett szimmetrikus kulcsokkal a nyílt szolgáltatáshoz intézett kérését

háromszorosan titkosítja és a titkosított hálózati csomagot elküldi a kapuőrnek, amely a saját kulcsa segítségével lefejt a csomag külső titkosított rétegét, amiből megtudja, hogy hová kell továbbítani a csomagot. A csomópont a kapuőrtől kapott csomag fogadását követően lefejt a következő titkosítási réteget, hogy hozzáférjen a következő csomópont (a kilépési pont) elérhetőségéhez. Miután a kilépési pont fogadta a csomagot, az utolsó réteget eltávolítva megtudja, melyik weboldalnak kell továbbítani a kérést, amely most már nyíltan a TOR-rendszeren kívül halad tovább.

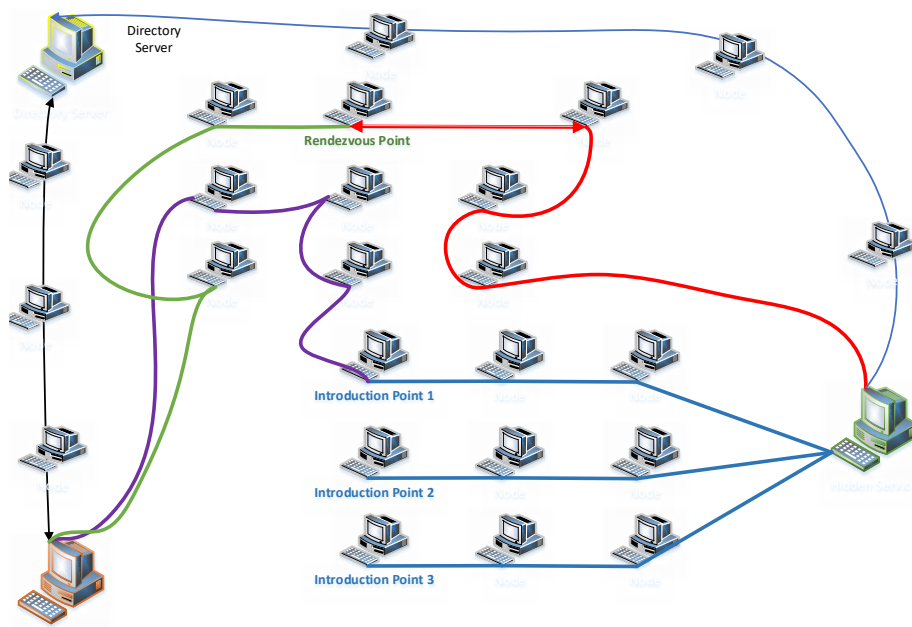
A hálózat működéséből látható, hogy az egyes átjátszók csak korlátozott tudás birtokában vannak. A kapuőrnek csak arról van tudomása, hogy kapott egy csomagot, de nem ismeri sem a tartalmát, sem a végső címzettjét. A közbelső csomópont csak fogad és továbbít egy csomagot, amelynek sem a kiinduló forrását, sem a címzettjét, sem a tartalmát nem ismeri. A kilépési pont ismeri a címzettet és a csomag tartalmát, de nem tudja, kitől származik. A nyílt internet felől visszaérkező válasz vétele után a kilépési pont a saját szimmetrikus kulcsát felhasználva visszaküldi a csomagot a csomópontnak, aki ugyancsak a saját kulcsát használva újabb titkosítási réteget tesz rá, majd továbbítja a kapuőrnek, amely újabb titkosítási réteg felhelyezését követően továbbítja azt a felhasználónak.

A felhasználó a kulcsok birtokában sorra visszafejti a titkosítási rétegeket és feldolgozza a kérést, majd a szükségletek függvényében dönt a kommunikáció folytatásáról, vagy megszüntetéséről. A TOR hálózati kommunikációja a hálózatot megfigyelő számára beazonosítható, azonban ezen túl annak sem eredetéről, sem tartalmáról további ismereteket megszerezni nem képes. Mivel a kommunikáció a hálózati adatforgalomban beazonosítható, így a szolgáltató blokkolhatja, azonban ennek kivédésre dolgozta ki a TOR az ún. „bridge”-rendszert. Leegyszerűsítve a „bridge” nem más, mint egy olyan számítógép, amely jellemzően valamely szabad országban működik, ahol a TOR hálózati forgalom nem tiltott, és speciális titkosított kapcsolaton keresztül csatlakozik az elnyomott országban élő felhasználó munkaállomásához, így kapcsolva azt a TOR-rendszerhez.

KAPCSOLÓDÁS DARK WEBES SZOLGÁLTATÁSOKHOZ

A TOR-rendszerben létrehozott tartalmakat a terminológia szerint *Hidden Service*-nek vagy *Onion Service*-nek (a továbbiakban: szolgáltatás) nevezik. Ebben az összefüggésben a szolgáltatás kifejezés alatt gyakorlatilag weboldalakat, fórumokat, chat oldalakat, webáruházakat kell értenünk, amelyek felépítése megegyezik a nyílt internetes webszolgáltatások kialakításával, azzal a különbséggel, hogy elérhetőségük eltér a nyílt weben megszokottól. A szolgáltatás elérhetősége egy 56 karakterből álló sorozatból és egy ponttal elválasztva az „onion” szóból áll (például: „xxxxarmh73frpe-ene3bbbdpxj3pgac3yvxfqve2jss3yt6uk4sjfid.onion”). A nyílt webtől eltérően nincs domainnév-regisztráció, ugyanis a szolgáltatás elérhetősége (címe) a létrehozás során véletlenszerűen generálódik. Nem létezik olyan adatbázis, amelyből a szolgáltatás üzemeltetője azonosítható lenne.

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogyan történik a kommunikáció abban az esetben, ha a felhasználó egy szolgáltatáshoz kíván csatlakozni.

4. ábra: A TOR-rendszer működése *Hidden Service* használata esetén
(a szerző saját szerkesztése)

A könnyebb áttekinthetőség kedvéért a csatlakozás menetét lépésekre bontjuk.

1. A szolgáltatás létrehozását, illetve a már meglévő szerviz aktiválását követően a *Directory Server*től lekért adatbázisból a *Hidden Service* megkapja a rendszerben elérhető csomópontok listáját.
2. A listából kiválaszt kilenc csomópontot és a korábban ismertetett módon kiépít belőlük egy-egy három-három gépből álló csatornát, amelyek az utolsó csomópontjait *Introduction Point*-nak (továbbiakban: kapcsolatfelvevő pont) jelöli ki.
3. A *Hidden Service* a kapcsolatfelvevő pontok címét és a saját nyilvános titkosítási kulcsát egy külön erre a célra létrehozott titkosított csatornán keresztül feltölti a *Directory Server*re. Majd várakozik a bejövő kapcsolatokra.
4. A felhasználó a TOR-rendszerre csatlakozást követően a TOR-böngésző címsorába beírja a kívánt szolgáltatás címét. Ekkor a böngészője lekéri a *Directory Server*ről a szóban forgó szolgáltatás kapcsolatfelvevő pontjainak elérhetőségét.
5. Ezt követően a felhasználó az ismert módon kiépít egy három számítógépből álló csatornát, amelynek utolsó csomópontját *Rendezvous Point*-nak (továbbiakban: találkozási pont) jelöli ki.
6. A felhasználó egy titkosított csatornát épít ki valamelyik kapcsolatfelvevő ponthoz és elküldi a saját találkozási pontjának elérhetőségét a szolgáltatásnak.

7. A szolgáltatás, amennyiben elfogadja a kapcsolatot, egy úgynevezett titkos jelszót küld vissza a felhasználónak, majd egy újabb titkosított csatornát épít ki, de ezúttal a felhasználó találkozási pontjához.
8. Miután a felhasználó találkozási pontján keresztül csatlakoztak egymáshoz, a felhasználónak el kell küldenie a titkos jelszót a szolgáltatásnak, ami igazolja, hogy a megfelelő partnerhez kapcsolódott, ezzel kivédve az esetleges közbeékelődő vagy elterelő támadásokat.
9. A kapcsolat létrejön és ezt követően már összesen nyolc számítógép vesz részt a kommunikációban, beleértve a felhasználót és a szolgáltatást.

A RENDSZER MŰKÖDÉSÉBŐL FAKADÓ SPECIÁLIS TULAJDONSÁGOK

A működési elv ismertetését követően könnyen belátható, hogy a rendszer egyes elemei csak a közvetlen szomszédok elérhetőségét ismerik, de nincsenek tisztában a saját szerepükkel, illetve a közlemény tartalmával, sem pedig a forrás vagy a szolgáltatás földrajzi elhelyezkedésével. A TOR hálózati protokoll kialakításából adódóan a megfigyelő nem tudja azonosítani, hogy az adott csomag forrása egy felhasználó vagy egy csomópont, esetleg egy szolgáltatás, hiszen minden TOR hálózati csomag azonos méretű és titkosított.

A másik fontos tulajdonság a többszörös titkosításnak köszönhető „lassúság”, az alacsony sávszélesség, amely nem teszi lehetővé a nagy mennyiségű adat-, illetve videó-folyam továbbítását.

A TOR BIZTONSÁGA

BEÉPÍTETT VÉDELMI MECHANIZMUSOK

Biztonsági okokból a kiépített titkosított csatornákat a rendszer tízpercenként újjal helyettesíti annak érdekében, hogy a megfigyelő vagy támadó törekvéseit megnehezítse, illetve lehetetlenné tegye. A jelenleg rendelkezésre álló technikai eszközökkel a rendszer által használt titkosítási eljárásokat ilyen rövid idő alatt gyakorlatilag lehetetlen feltörni.

A felhasználók nyomon követésének megakadályozása érdekében a TOR-böngésző többszintű védelemmel rendelkezik, amelyek egy része automatikus, míg néhányuk a felhasználó döntésétől függ.

A böngésző nem tárolja el a böngészési előzményeket (*History*), illetve a nyílt weboldalakkal való kapcsolat során elhelyezett websütiket (*cookie*) törli.

A felhasználó böngészőjének egyedi sajátosságait megállapító (*browser fingerprinting*) technológia blokkolása érdekében a Java Script program letiltható, illetve az egységes megjelenés érdekében a böngészőablak mérete alapértelmezetten minden felhasználónál azonos méretűre van állítva. A szerverekkel történő kommunikáció során minden TOR-böngésző azonos azonosító adatokat továbbít, abból a feltételezésből kiindulva, hogy a legjobb rejtőzködés a tömegbe történő belesimulás.

OPCIONÁLIS VÉDELMI LEHETŐSÉGEK

A rendszer hagy némi szabadságot a felhasználó részére, hogy eldönthesse, az adott weboldal funkciói mennyire fontosak a saját biztonsági helyzetével összevetve, ezért lehetséges a böngésző védelmi rendszerének három különböző fokozatba történő állítása, a nulla védelmi szinttől a teljes blokkolás szintjéig. Ez utóbbi esetben csak a weboldalak legalapvetőbb funkciói működnek, ugyanis az olyan funkciók, mint a videólejátszás, vagy a különböző adatbázissal kapcsolatos műveletek is tiltásra kerülhetnek.

A fejlesztők nem ajánlják az egyedi böngészőbővítmények telepítését és a böngészőablak átméretezésének megváltoztatását sem. Azonban ezeknek a betartása már a felhasználó saját kockázatelemzésének eredményétől függ.

KITÜNTETETT SZEREPŰ ELEMOK A RENDSZERBEN

A TOR biztonságát vizsgálva megkerülhetetlen a kitüntetett szerepű csomópontok vizsgálata. Ezek az elemek a rendszer biztonsága szempontjából kiemelt jelentőséggel bírnak, ezért célszerű szerepükre külön kitérni.

Entry Guard

A rendszer működése szempontjából fontos, hogy az úgynevezett kapuőröket megbízható személyek, illetve szervezetek működtessék, ugyanis a nyílt internetes kommunikációnál, amennyiben a támadó birtokolja a célszolágtatást (a felkeresett webhelyet), illetve a kapuőrt, elméletileg lehetséges lenne a csomagok időbeni megfigyelésével deanonimizálni a szolgáltatás használoját. Ez természetes elméleti lehetőség, hiszen erre vonatkozóan már több kísérlet is történt laboratóriumi körülmények között, azonban a gyakorlatban erre rendkívül kicsi az esély, mert ehhez a kapuőrök döntő többségét birtokolni kellene, ami gyakorlatilag lehetetlen, nem beszélve a 10 percenkénti csatornacseréből származó változatos kapcsolatkiépítési lehetőségekről. Mégis biztonsági okokból – hiszen már több törekvést tapasztaltak – a fejlesztők ezeknek a speciális csomópontoknak az üzemeltetőit igyekeznek szűrni.

Exit Node

Bűnügyi szempontból az egyik legérdekesebb eleme a rendszernek az *Exit Node*. Ez az a számítógép, amelyen keresztül a zárt, titkosított rendszerből az információ kilép a nyílt internetre. Ennek a kategóriának az üzemeltetője gyakran kerül kapcsolatba a bűnüldöző szervekkel, hiszen átjátszóként továbbítja az esetenként illegális kommunikációt. Éppen az ebből fakadó kellemetlenségek miatt a fejlesztők nem javasolják, hogy magánszemélyek üzemeltessenek ilyen csomópontokat, bár technikailag ennek nem lenne akadálya.

A kilépési ponttal ezen túlmenően biztonsági szempontból figyelmet érdemlő információforrásként is számolhatunk, hiszen a rajta átmenő csomagok tartalmazhatnak olyan adatokat, amelyek alkalmasak lehetnek az elkövető beazonosítására, illetve ellene bizonyítékként használhatók fel, amennyiben a felhasználó nem ügyel a továbbított adatok tartalmára. A rendszer rugalmasságának köszönhetően azonban nincs garancia

arra, hogy egy adott felhasználó mindig, vagy legalábbis gyakran egy adott kilépési ponton keresztül fog csatlakozni a nyílt internethez.

A TOR ÉS A VILÁG

A rendszer méretéről és népszerűségéről némi képet ad a felhasználók számának országokénti alakulása. Az 1. számú táblázatban a felhasználók száma szerinti első tíz ország adatai láthatók. A listában szereplő országok politikai, társadalmi berendezkedését figyelembe véve az adatok mindenesetre elgondolkodtatók, de ennek elemzése meghaladná e tanulmány kereteit. Ezzel együtt érdemes megjegyezni, hogy az első tíz országban képviselteti magát a világ technikai élvonalába tartozó Egyesült Államok, ugyanakkor megtalálhatók benne a kevésbé fejlett országok képviselői is, a szigorú internet korlátozásokról ismert országokkal együtt.

1. táblázat: A felhasználók száma szerinti első tíz ország listája
a 2022. november 1. – 2023. január 31. közötti időszakban³

Ország	Napi felhasználók száma
Egyesült Államok	516 820
Németország	258 923
India	96 653
Indonézia	95 044
Oroszország	93 228
Franciaország	83 274
Hollandia	69 112
Finnország	68 070
Egyesült Királyság	60 746
Egyiptom	50 852

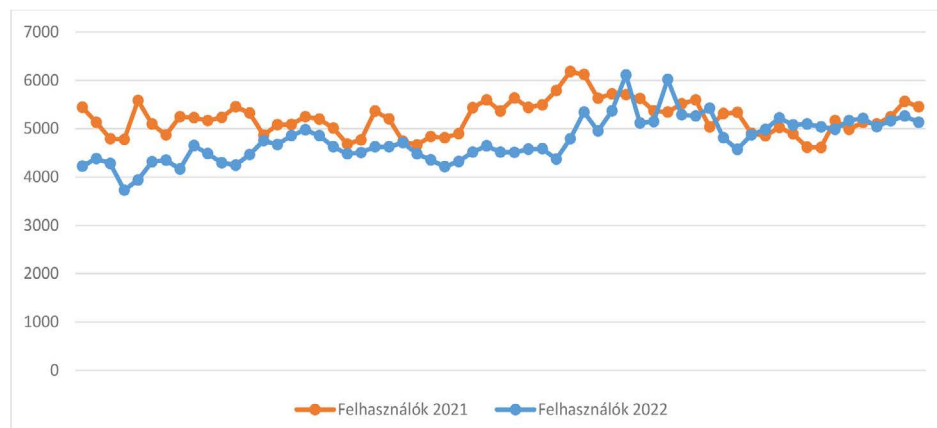
A lista a blokkolási, illetve cenzúraeseményekben leginkább érintett országok listáját tartalmazza. A rendszer működéséből adódóan nincs lehetőség a blokkolási kísérletek teljesen pontos azonosítására, ezért matematikai modelleket alkalmazva, a kapcsolatokban fellépő egyes anomáliák alapján igyekeznek következtetni az ilyen jellegű eseményekre. A legtöbb blokkolási törekvés országok szerinti sorrendben a 2022. november 1. és 2023. január 31. közötti időszakban az alábbiak szerint alakult: Finnország, Barbados, Panama, Egyiptom, Bosznia-Hercegovina, Honduras, Luxemburg, Kína, Eritrea, Türkmenisztán.⁴

³ Forrás: TOR Project (<https://metrics.torproject.org/userstats-relay-country.html?start=2022-11-01&end=2023-01-31&country=all&events=off>)

⁴ Forrás: TOR Project (<https://metrics.torproject.org/userstats-censorship-events.html>)

A TOR ÉS MAGYARORSZÁG

Az 1. számú diagramon a magyarországi TOR-felhasználók számának alakulását ábrázoltam a TOR Project adatait felhasználva, 2021 és 2022 utolsó negyedévének időszakára kivetítve. Amint az jól látható, az eltelt egy évben nem történt érdemi változás a felhasználók számát illetően.

1. diagram

TOR felhasználók számának alakulása hazánkban, 2021. október 16. – 2021. december 15. és a következő év azonos időszakában⁵

A „SÖTÉT WEB” VILÁGOS OLDALA

INTERNETKORLÁTOZÁS, CENZÚRA KIJÁTSZÁSA

Mint a bevezetőben utaltam rá, a dark weben nem csak illegális tevékenység folyik. Ez a technológia lehetővé teszi az elnyomó országokon belüli tájékozódást, a valós történésekkel, folyamatokkal kapcsolatos információk megosztását a külvilággal, esetleges támogató, koordináló segítségnyújtást.

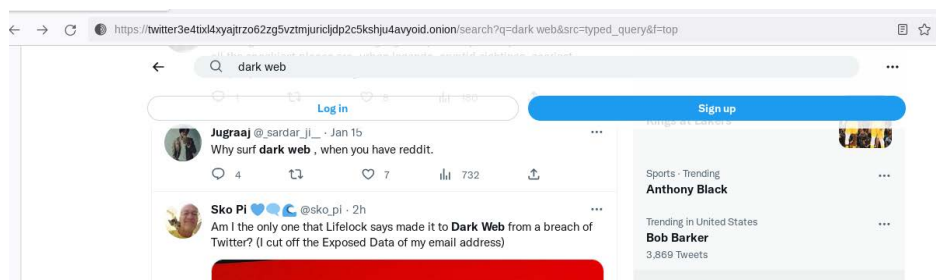
Az Iránban zajló történések kapcsán bevezetett internet korlátozó intézkedések kijátszására külföldi és iráni hackerek fogtak össze és a lakosság számára útmutatókat adtak közzé arról, hogyan játszhatják ki a cenzúrát. Ebben a kampányban nagy szerepet kapott a dark web, egyrészt mint szervező felület, másrészt pedig mint információforrás és információcseré-platform. A történekről a *CNBC Hacktivists seek to aid Iran protests with cyberattacks and tips on how to bypass internet censorship* című tudósításából további részleteket ismerhet meg az olvasó.⁶

⁵ Forrás: TOR Project (<https://metrics.torproject.org/userstats-relay-country.html?start=2021-10-16&end=2021-12-15&country=hu&events=off> és <https://metrics.torproject.org/userstats-relay-country.html?start=2022-10-16&end=2022-12-15&country=hu&events=off>; a diagram a szerző szerkesztése.

⁶ <https://www.cnb.com/2022/10/05/how-anonymous-and-other-hacking-groups-are-aiding-protests-in-iran.html>

A KÖZÖSSÉGI MÉDIA A DARK WEBEN

A közösségi média-szolgáltatók is felismerték az új technológia vonzerejét és létrehozták saját dark webes elérhetőségüket, azzal a céllal, hogy azokból az elnyomó országokból is elérhessék a platformokat, ahol ezek egyébként tiltva vannak. A Twitter 2022. márciusi döntését például az orosz-ukrán háború során orosz részről bevezetett tiltó intézkedések kivédése motiválta.⁷ Az 5. számú ábrán a Twitter *Hidden Service* szolgáltatásának képernyőfotója látható.

5. ábra: Twitter a dark weben (a szerző képernyőfotója)

HÍRÜGYNÖKSÉGEK ÉS A DARK WEB

A népszerű hírügynökségek, mint például a BBC, saját dark webes honlapot hoztak létre, amelyen külön rovatokban szerepelnek az ukrainai, illetve az oroszországi hírek. Az olvasónak talán érthetetlennek tűnik, hogy mi értelme van ugyanazokat a híreket a dark weben is elérhetővé tenni, de nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy ezek a hírek egyes országokban egyáltalán nem érhetőek el. Ezekben az országokban az állampolgároknak ezek a dark webes oldalak jelentik a kapcsolatot a külvilággal. A dark webes tájékoztatással kapcsolatban mindenképpen szólnunk kell a ProPublica című Pulitzer-díjas kiadványról, amely az egyik legszínvonalasabb oknyomozó újság a dark weben. A kiadvány címlapja a 6. számú ábrán látható. A tájékoztató funkciókon túl a BBC és más ügynökségek is rendelkeznek olyan felülettel a dark webes oldalaikon, amelyeken az informátor névtelenségét megőrizve bejelentéseket, információkat fogadnak.

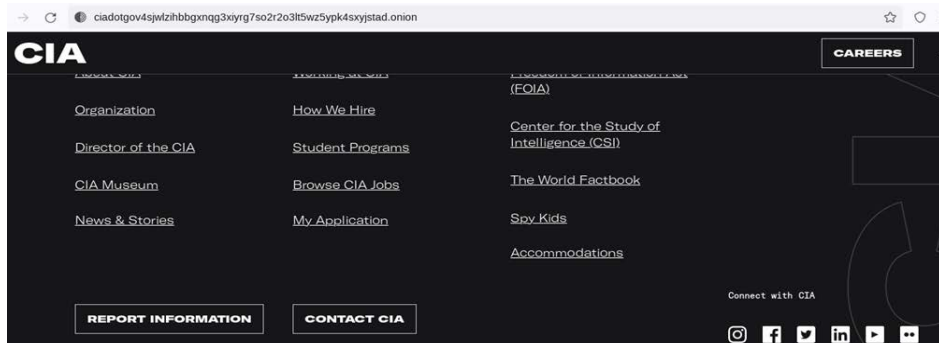

6. ábra: ProPublica a dark weben (a szerző képernyőfotója)

⁷ <https://www.independent.co.uk/tech/twitter-dark-web-russia-tor-censorship-b2032168.html>

RENDVÉDELMI SZERVEK, TITKOSSZOLGÁLATOK

A dark webet böngészve a felhasználó előbb-utóbb rátalál a különböző rendvédelmi szolgálatok, illetve titkosszolgálatok dark webes oldalaira. Ezeken a szolgálatokkal kapcsolatos általános tájékoztatásokon, illetve toborzási felhívásokon túl lehetőség van anonim bejelentések megtételére is. Amennyiben az információ jellege azt megköveteli, és további együttműködés szükséges, ezek az oldalak lehetővé teszik az ilyen jellegű titkos együttműködés kialakítását. A legszemléletesebb példa az Egyesült Államok Központi Hírszerző Ügynökségének (CIA) lapja.

7. ábra: A CIA dark webes honlapja (a szerző képernyőfotója)

ÖSSZEGZÉS

Az utóbbi néhány évtizedben lezajlott digitális technológiai forradalom eredményeként létrejött kommunikációs közeg speciális tulajdonságainál fogva a lehetőségek széles tárházát biztosítja az anonimitást kereső felhasználói részére.

Összetettsége okán a tanulmányban csak vázlatos képet adhattam erről a technológiáról. Terjedelmi okok miatt nem esett szó a különböző TOR-alapú anonimitást biztosító operációs rendszerekről, hordozható vagy virtuális technológián alapuló megoldásokról sem.

Tekintettel arra, hogy a névtelenséggel törvénytelen módon visszaélők tevékenységével kapcsolatos kutatásokról jelentős szakirodalom áll rendelkezésre, úgy döntöttem, hogy ennek az egyoldalúságnak a kiküszöbölése érdekében, a teljesség igénye nélkül, bemutatok néhány polgári célú alkalmazási lehetőséget, hogy teljessé tegyem a képet a technológia egyéb felhasználási lehetőségeit illetően is.

Önmagában a dark web látogatása és a legális weboldalak felkeresése nem minősül bűncselekménynek, azonban a technológia felületes ismerete hamis biztonságérzetet adhat, ami a tapasztalatlan felhasználót veszélybe sodorhatja és kellő körültekintés hiányában könnyen áldozattá válhat. A javasolt minimális védelmi intézkedés a virtuális magánhálózat felhasználásával történő csatlakozás a TOR-rendszerhez.

TILKI KATALIN*

A VADON ÉLŐ VÉDETT ÉS FOKOZOTTAN VÉDETT ÁLLATOKAT ÉRINTŐ MÉRGEZÉSES ESETEK II. RÉSZ

„Nem szeretjük, ha vad. Nem szeretjük, ami nincs megszelídítve. Megszállottjai vagyunk az irányításnak. Szóval leromboltuk az egész bolygót, és büszkék vagyunk arra, hogy létrehoztunk [...] nemzeti parkokat [...] parkőrökkel [...], hogy védjék azt, ami már elveszett. Miért? Mert félünk. A dzsungel mutatja meg igazán, hogy kik vagyunk. Senkik vagyunk.”¹

STATISZTIKAI ÁTTEKINTÉS

Tanulmányom elején a mérgezésre vonatkozó legfontosabb adatokat ismertetem, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület *Bird Crime adatbázisa* alapján, 2014 és 2022 novembere között.

1. táblázat
Összes mérgezés egyed- és családok-darabszám szerint

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Illegális mérgezések	27	115	153	58	37	46	159	532	18
Feltételezett mérgezések	21	34	29	31	3	40	33	5	–

Megállapítható, hogy a legtöbb illegális mérgezés 2021-ben történt. Ezt követi a sorban, jóval alacsonyabb számokkal, a 2020-as és 2016-os év.

* TILKI Katalin, tudományos munkatárs, Országos Kriminológiai Intézet

¹ Részletek 2017-es Dzsungel című, igaz történet alapján készült ausztrál-brit filmből (Rendező: Greg McLean).

2. táblázat
Védett egyedeket érintő mérgezések darabszám szerint

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Illegális mérgezések	14	54	85	34	26	23	121	250	9
Feltételezett mérgezések	16	27	14	18	1	30	16	4	–

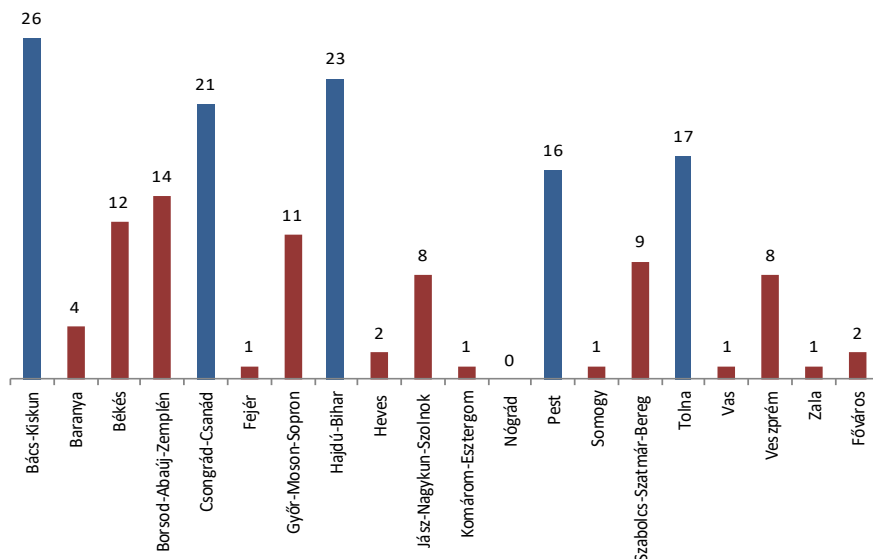
Jól látható, hogy az illegális mérgezések 2016-ban 85, míg 2020-ban 121, 2021-ben 250 védett egyedet érintettek. Az utóbbi szám kiugróan magas az elmúlt évek adataihoz képest.

A mérgezések áldozata legtöbbször egerészölyv (105), barna rétihéja (103), mo-csári teknős (103), parlagi sas (32), réti sas (31), valamint holló volt. Egy-egy esetben sün, vörös kánya, vándorsólyom, szürke gém, héja és erdei fülesbagoly is szerepelt ebben a körben.

A vizsgált időszakban összesen 33 parlagi sast és 36 rétisast mérgeztek meg.

1. diagram

Védett egyedeket érintő illegális mérgezések esetek szerint megyei bontásban

Védett egyedeket érintő illegális mérgezések jellemzően Bács-Kiskun (26), Hajdú-Bihar (23), Csongrád-Csanád (21), valamint Tolna (17), Pest (16), továbbá Borsod-Abaúj-Zemplén (14), Békés (12) és Győr-Moson-Sopron (11) megyében történtek.

A Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület kimutatása szerint² a legnagyobb számban használt mérreganyagok a karbofurán hatóanyagú peszticidek voltak. Ezt a klórfacilon követi, valamint a monokrotofosz, végül a diazinon és a terbufosz.

A VADON ÉLŐ VÉDETT ÉS FOKOZOTTAN VÉDETT ÁLLATOKAT ÉRINTŐ MÉRGEZÉSES ESETEK BÜNTETŐJOGI VETÜLETEI

A vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéses esetek általában a büntetőjog négy tényállásához kapcsolhatók:

- *Orvvadászat büntette* [Btk. 245. § c) pont]
Az követi el, aki tiltott vadászati eszközzel, tiltott vadászati módon vagy kéméleti területen vad, illetve fokozottan védett vagy védett gerinces állat elejtésére vagy elfogására irányuló tevékenységet végez. A mérgezett csali tiltott vadászati eszköz.³
- *Méreggel visszaélés vétsége* (Btk. 188. §)
A mérgezésekhez használt veszélyes szerek szinte mindegyikét régen betiltották, így már a birtoklásuk is méreggel visszaélésnek minősült. A 2012. évi C. törvény megváltoztatta a tényállást, a bűncselekmény szubszidiáriussá vált, így a mérgezéses cselekmények beleolvadtak a súlyosabban büntetendő természetkárosítás vagy állatkínzás tényállásába.
- *Állatkínzás büntette* [Btk. 244. § (2) bekezdés a) pont]
A mérgek az állatok különös szenvedését és pusztulását okozzák.
- *Természetkárosítás büntette* (Btk. 242. §)
Sokszor védett vagy fokozottan védett állatok is áldozatul esnek a szereknek.

Az állatok védelme érdekében szükséges egyes büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXVIII. törvény új minősített eseként deklarálta azt a cselekményt, amikor a természetkárosítást mérreg alkalmazásával vagy az állat elpusztítására alkalmas csaletek kihelyezésével, több állat életét veszélyeztetve követik el; valamint azt a cselekményt is, amikor az állatkínzást mérreg alkalmazásával vagy az élet kioltására alkalmas csaletek kihelyezésével több állat pusztulását okozva követik el.

A VIZSGÁLT ÜGYEK ISMERTETÉSE ÉS JELLEMZŐIK

A vizsgálat alapját olyan ügyészégi iratok képezték, amelyekben 2014–2020 között természetkárosítás és állatkínzás miatt folyt büntetőeljárás, tekintettel arra, hogy a hazai kriminálstatisztika rendszere nem gyűjt adatokat külön a vadon élő védett és fokozottan védett állatokat érintő mérgezéses esetekről. A megyei főügyészségek összesen 310 ügyet küldtek meg, ebből 59 ügy lett kiválasztva: 55 olyan büntetőügy elemzésére került sor, amelyekben a nyomozást felfüggesztették vagy megszüntették (ezekről az ügyekről külön kérdőívet állítottunk össze) és 4 olyan eset elemzése valósult meg, amelyben jogerős bírósági ítélet született.

³ <https://www.hu/public/uploads/toltsdle/1637331362-swipe-ragadozomadar-mergezések.pdf>

³ A vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadásatról szóló 1996. évi LV. törvény (Vtv.) 37/A. § (1) bekezdés 12. pont.

Rendőrségi nyomozás megszüntetésére 30, ügyészégi nyomozás megszüntetésére 1 esetben került sor. Emellett 24 olyan ügy szerepelt a vizsgálatban, amelyben az elkövető kiléte nem volt megállapítható, ezért az eljárást felfüggesztették. Ezek között két olyan ügy szerepelt a vizsgálatban, amelyben az illetékes kormányhivatalhoz közérdekű bejelentés érkezett a nemzetipark-igazgatóságtól fokozottan védett és védett madarak mérgezéséről. Ezért a hivatal megkereste az ügyben eljáró nyomozó hatóságot és tájékoztatást kért arról, hogy az ügyben folyik-e nyomozás, illetve hogy küldje meg az elkövető személyes adatait természetvédelmi hatósági eljárás lefolytatása érdekében.

A büntetőeljárás kezdetén a *cselekményt*

- 26 ügyben a Btk. 242. § (1) bekezdés a) pontja szerinti; 12 esetben a Btk. 242. § (1) bekezdés b) pontjában meghatározott védett élő szervezetre vagy az EU-ban természetvédelmi szempontból jelentős növény- vagy állatfaj egyedeire elkövetett természetkárosítás büntetnének;
- 3 ügyben a Btk. 244. § a) pontjába ütköző és a (2) bekezdés b) pontja szerint minősülő, több állat maradandó egészségkárosodását vagy pusztulását okozó bántás mód alkalmazásával elkövetett állatkínzás büntetnének;
- további 3 esetben pedig a Btk. 188. § (1) bekezdésébe ütköző és eszerint minősülő méreggel visszaélésnek *minősítették* a hatóságok.

AZ ELKÖVETÉS HELYE, IDEJE

Madár- és egyéb állattetemeket, amelyek vélhetően mérgezés következtében pusztultak el jellemzően Hajdú-Bihar (10 ügy), Tolna (6 ügy), Pest (6 ügy), Bács-Kiskun (5 ügy), valamint Jász-Nagykun-Szolnok (5 ügy), továbbá Csongrád-Csanád (4 ügy) és Szabolcs-Szatmár-Bereg (4 ügy) megyében találtak. Egy-egy eset fordult elő Somogy, Fejér, Heves, valamint Veszprém megyében és a fővárosban.

Az *elkövetési helyek* közül a külterület (32 ügy), az erdő (7 ügy), valamint a tanya (4 ügy) és a szántóterület (4 ügy) emelkedtek ki.

A legtöbb tetemet 2015-ben (12 ügy), 2017-ben (10 ügy), 2020-ban (10 ügy) és 2016-ban (6 ügy) találták, jellemzően a márciusi és áprilisi hónapokban (15, illetve 14 ügy). Az évnek ebben az időszakában kezdik meg a földeken a gazdálkodók az esedékes mezőgazdasági munkákat. Ezt a vonatkozó nyomozó hatósági jelentés⁴ azzal egészíti ki, hogy „*a vadgazdálkodásra jogosultak esetlegesen ekkor, a vadászati idény végén kezdik meg a haszonállomány védelmét illegális gyérítési módszerek alkalmazásával*”.

Az eljárás alapjául szolgáló cselekményt főként természetvédelmi őrök (39 eset), illetve magánszemélyek (5 eset) *észlelték*.

A hatóság általában a rendőri jelentés (24 eset), a nemzetipark-igazgatóságok (18 eset), valamint a természetvédelmi őrök (8 eset) feljelentése alapján *szereztek tudomást* a cselekményekről.

Feljelentés megtételére általában vadon élő állatok, elsősorban (fokozottan védett és védett) madarak feltételezett mérgezése miatt került sor.

⁴ A Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Korruptió és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály Kiemelt Ügyek Osztálya Környezeti Bűnözés Elleni Alosztályának 2021. március 2-i jelentése.

A NYOMOZÁSMEGSZÜNTETÉSEK OKAI

A nyomozás megszüntetésére 31 ügyből 15-ben *elévülés* miatt került sor; 9 esetben az elkövetett cselekmény *nem minősült bűncselekménynek*. 6 ügyben *nem volt megállapítható bűncselekmény elkövetése*, további egy esetben pedig, hogy a bűncselekményt a gyanúsított követte el.

1. Leggyakrabban *elévülés* miatt szüntette meg a nyomozást az eljáró hatóság. Ezekben az ügyekben a nyomozást felfüggesztették, mert az eljárás során nem sikerült olyan személyi és tárgyi bizonyítékokat felkutatni, amelyek alapján az elkövető kilétét meg lehetett volna állapítani. Ebben a körben a következő tipikus esetek fordultak elő.⁵

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság természetvédelmi őrének bejelentése alapján, mert a Kisszállás-Ivánkamajornál lévő földterületen egy mérgezett rétisast találtak. A helyszínen csalmimaradványok (baromfibeleg) is voltak. A rétisas fokozottan védett ragadozó madár, eszmei értéke 1 000 000 forint.⁶

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság természetvédelmi őrének bejelentése alapján, mert Deszk külterületén 3 elhullott rétisast találtak. A bejelentést követő helyszíni szemlén galambmaradványokat is azonosítottak. A bűncselekménnyel okozott kár eszmei értéke 3 000 000 forint. Ezt követően újabb bejelentésre került sor, mert a cselekmény helyszínén a természetvédelmi őr egy egerészölyv tetemére is rábukkant. Az újabb helyszíni szemlén összesen 3 elhullott egerészölyvet találtak a hatóság tagjai. A szemle során megállapították, hogy az egerészölyveket ugyanazzal a módszerrel mérgezték meg, mint a rétisasokat. Az egerészölyv eszmei értéke példányonként 50 000 forint. A NÉBIH Állategészségügyi Diagnosztikai Igazgatóság (a továbbiakban: NÉBIH ÁDI) szakértői vizsgálata megállapította, hogy a madarak pusztulását karbofurán-mérgezés okozta. Az eljárás során tanúként hallgatták ki Sz. G. hivatásos vadászt.⁷

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság természetvédelmi őrének bejelentése alapján, mert Nagyhegyes külterületén egy elhullott rókát és egy rétisast találtak. A rétisas eszmei értéke 1 000 000 forint. A NÉBIH ÁDI kórbonctani és toxikológiai vizsgálata karbofurán-mérgezést állapított meg.⁸

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság feljelentése alapján, mert Balkány Görénypusztán a vadőr egy gyűrűvel ellátott rétisast talált. A madarat a Hortobágyi

⁵ További ügyeket lásd: Kiskőrösi Járási Ügyészség, B.425/2015. és B.1368/2015.; Gödöllői Járási Ügyészség, B.1167/2010.; Dabasi Járási Ügyészség, B.370/2014.; Szegedi Járási Ügyészség, B.2644/2015.; Jászberényi Járási Ügyészség, B.752/2015. és B.166/2016.; Püspökladányi Járási Ügyészség, B.317/2014.; Szerencsi Járási Ügyészség, B.250/2016.; Ceglédi Járási Ügyészség, B.751/2015.; Bajai Járási Ügyészség, B.491/2014.

⁶ Kiskunhalasi Járási Ügyészség, B.1008/2014.

⁷ Szegedi Járási Ügyészség, B.1784/2015.

⁸ Hajdúszoboszlói Járási Ügyészség, B.202/2014.

Madárkórházba szállították, és kiderült, hogy karbofurán-mérgezés történt. A madár az intenzív ellátásnak köszönhetően életben maradt, azonban azonnali beavatkozás nélkül – súlyos idegrendszeri károsodása miatt – elhullott volna.⁹

2. Az elkövetett *cselekmény nem minősült bűncselekménynek* az alábbi ügyekben.

Ismeretlen tettes ellen gondatlanságból elkövetett természetkárosítás vétsége miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság igazgatójának feljelentése alapján, mert Orfű–Bános lovastanya egyik alkalmazottja 2017. május 12-én talált egy elpusztult rétisast a lovarda környékén. A tanúként kihallgatott természetvédelmi őr elmondta, hogy kiment a helyszínre, bejárta a területet és nem talált olyan nyomot, amiből következtetni lehetett volna az állat elpusztulására vonatkozóan. A NÉBIH ÁDI szakvéleményében megállapította, hogy az elpusztult rétisas szervezetében méreganyag nem volt, a madár pusztulását a keringés heveny összeomlása okozta.¹⁰

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság igazgatójának feljelentése alapján, mert egy gazdálkodó Újtikos külterületén 2 fokozottan védett rétisas-tetemet talált. A feljelentő álláspontja szerint a tetemek testtartásából, a megtalálás körülményeiből arra lehetett következtetni, hogy mérgezés történt. A nemzeti park-igazgatóságoknál a madarak ellen elkövetett bűncselekmények gyanúja esetén alkalmazandó terephelyszínelési protokoll szerint, méreg- és tetemkereső kutyák segítségével, a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület munkatársa a tájegység tagjaival a környező területeket a lehető leghamarabbi időpontban átvizsgálja. Erről az illetékes nemzeti park gondoskodott, amelynek során további madártetemet és konkrét méreganyagot nem találtak. A tetemeteket a NÉBIH ÁDI vizsgálta meg. Ez alapján a mérgezést mint a madarak pusztulását előidéző szándékos emberi magatartást teljes mértékben kizárták.¹¹

Ismeretlen tettes ellen elkövetett természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság képviselőjének bejelentése alapján, mert Hajdúböszörmény Natura 2000 területen 1 példány elpusztult parlagi sást (természetvédelmi értéke 1 000 000 forint) találtak. Az állat elhullását feltehetőleg mérgezés okozta. A bejelentést követően helyszíni szemlét folytattak le. A NÉBIH ÁDI szakvéleményében megállapította, hogy az állatot szándékos (lövés, célzott állat vagy ember által előidézett) vagy véletlen (áramütés, baleset) sérülés nem érte. A toxikológiai vizsgálat során olyan méreganyag nem volt kimutatható, amely az állat elhullásához vezetett volna, keringési zavar lehetett a halál oka. Az adatgyűjtések során nem sikerült olyan személyt találni, aki érdemi információval rendelkezett volna az állat pusztulásáról.¹²

Ismeretlen tettes ellen elkövetett természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság vezetőjének feljelentése alapján, mert az egyik természetvédelmi őr 2015. június 22-én Ságváron, az út mentén, 2 fehérgólya-tetemet talált egymás közelében. A tetemeteket a NÉBIH siófoki kirendelt-

⁹ Nyírbátori Járási Ügyészség, B.3165/2015.

¹⁰ Pécsi Járási Ügyészség, B.2084/2017.

¹¹ Hajdúnánási Járási Ügyészség, B.326/2020.

¹² Hajdúböszörményi Járási Ügyészség B. 345/2017.

ségére szállították, ahol a vizsgálat megállapította, hogy feltehetőleg mérgezés okozta az állatok pusztulását. A nyomozó hatóság megkereste az illetékes járási földhivatalt a terület tulajdonosának megállapítása végett. A terület tulajdonosa elmondta, hogy a benzinkúthoz tartozó területen nem végeztek rovarirtást és nem helyeztek ki méreganyagot. A NÉBIH-et is megkereste a nyomozó hatóság azért, hogy kiderítse, az utóbbi időben ki vásárolt rágcsálóirtásra használatos készítményt. A NÉBIH tájékoztatásában közölte, hogy egyrészt három cég használt ilyen szert, másrészt a rodenticid-csalétkék például tört kukoricára felvitt anyagokból állnak, ezért főleg rágcsálókra, magevő emlősökre és madarakra elsődleges mérgezés formájában releváns. A másodlagos mérgezés lehetősége több évtizedes tapasztalatok alapján gyakorlatilag elhanyagolható. A fehér golya ragadozómadárként csalétek formájában a kukoricát nem fogyasztja el. Összefoglalásként azt állapították meg, hogy másodlagos mérgezés nem történhetett, így a rágcsálóirtószer fogyasztásából adódó mérgezést kizárták.¹³

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság képviselőjének bejelentése alapján, mert Mórahalom külterületén, a Madarász-tó melletti részen valaki egy méreggel kezelt házicsirke-tetemet helyezett ki, amelyből 1 egerészölyv és 1 barna rétihéja evett, és ennek következtében elpusztultak. A nyomozó hatóság a helyszínen szemlét tartott, amelynek során további két elpusztult egerészölyvet találtak. Az eljárás során a NÉBIH ÁDI szakértőjének vizsgálati eredményéből az derült ki, hogy a tyúktetemben és (az először megtalált) barna rétihéjában, valamint az egerészölyvben azonos idegen anyag jelenléte volt kimutatható, a madarak pusztulását okozhatta olyan mérgecsoportba tartozó szer, amelyre a madarak fokozottan érzékenyek voltak. A természetvédelmi őr elmondta, hogy az eset után több mérgezésre utaló körülményt nem észlelt. Mivel a nyomozás során nem sikerült olyan személyi és tárgyi bizonyítékot felkutatni, amelyből az elkövető kiléte megállapítható lett volna, ezért a nyomozó hatóság az eljárást 2020. június 16-án felfüggesztette. Ezt a határozatot azonban a Szegedi Járási Ügyészség hatályon kívül helyezte és 2020. július 13-án a nyomozás folytatását rendelte el. A nyomozó hatóság a természetkárosítás tényállásából kiindulva megállapította, hogy a 13/2001. (V. 9.) KöM rendelet 1. sz. melléklete szerint az elpusztult madarak védettnek minősülnek. A barna rétihéja értéke 50 000 forint, az egerészölyvé 25 000 forint, együttes értékük 75 000 forint, amely nem éri el a fokozottan védett élő szervezet egyedei esetében a 100 000 forintban meghatározott legalacsonyabb értéket. Mindezek alapján a barna rétihéja és az egerészölyv méreggel kezelt csali által történt elpusztítása nem bűncselekmény, hanem a 2012. évi II. törvény 187. § (1) bekezdés c) pontja szerinti természetvédelmi szabálysértés.¹⁴

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást rendőri jelentés alapján, mert Battonya külterületén a Fácános erdőben 10 egerészölyv-, 1 rétis-, 1 őz-, valamint több fácántetemet találtak. A NÉBIH ÁDI egyértelműen megállapította az állattetemen végzett vizsgálatok alapján, hogy az elhullott állatokban nem találtak mérgező anyagot, illetve lövési sérülést. Olyan elváltozást sem vettek észre az állatokon, amely egyéb traumára vagy áramütésre utalt volna.¹⁵

¹³ Siófoki Járási Ügyészség, B.1874/2015.

¹⁴ Szegedi Járási Ügyészség, B.1340/2020.

¹⁵ Battonyai Járási Ügyészség, B.157/2015.

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság tájegységvezetőjének feljelentése alapján, mert a nemzeti park területén 2 elpusztult rétisast találtak. A bűncselekménnyel okozott kár 2 000 000 forint volt. A NÉBIH ÁDI vizsgálata ólommérgezést állapított meg, amely ólomtartalmú lövedékkel ejtett, illetve sebzett, majd később elhullott állatok nem fellelt tetemének elfogyasztása következtében alakult ki.¹⁶

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság vezetőjének feljelentése alapján, mert Bihartorda külterületén 2020. március 30-án 1 parlagi sas és 1 egerészölyv tetemet, majd 2020. április 1-jén (kiterjesztett kutatás során) 3 egerészölyvet, 1 barna rétihéját, 2 szarkát, 2 dolmányos varjút, 1 házi macskát és 1 tojásmaradványt találtak. Tanúként a nyomozó hatóság a természetvédelmi őrt (aki a gazdálkodó bejelentése után a helyszínre ment), valamint a Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület Mérgezés Megelőzési koordinátorát hallgatta ki. Az elsődleges rendőri intézkedés keretében átvizsgálták az elhullott állatok közvetlen és tágabb környezetét. Ennek során nem került elő mérgező, vagy mérgegygyanús (mérgeggel átitatott) anyagmaradvány. A büntetőeljárást bűncselekmény hiányában 2020. június 17-én megszüntették. Az illetékes nemzeti park-igazgatóság 2020. július 15-én indítványt terjesztett elő a nyomozás folytatására vonatkozóan, amelyben új vizsgálandó körülményeket, információkat tárt fel. Az általuk benyújtott toxikológiai vizsgálat eredménye alapján a vizsgált madártetemekben karbofuránt mutattak ki. Az eljárás során azonban kétséget kizáróan nem volt megállapítható a szándékos emberi mérgezés.¹⁷

3. *Nem volt megállapítható bűncselekmény elkövetése a következő ügyekben.*

Ismeretlen tettes ellen állatkínzás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság igazgatójának feljelentése alapján, mert Nádudvar külterületén, a Makkodi-főcsatorna közvetlen környezetében 2 fokozottan védett egerészölyvet és 1 rókátetemet találtak. Az észlelést követően további 4 róka- és 1 kutyatetem került még elő. A tetemek környezetében nem volt elhelyezve mérgező anyag, továbbá a mérgező és tetemkereső kutyák alkalmazása sem vezetett eredményre. Az eljárás során kiderült, hogy az egerészölyvek a rókátetemből táplálkoztak. A nyomozás során nem lehetett kikövetkeztetni, hogy az eseménysor elején elpusztult állatok, amelyekből később a további vadállatok ettek, hol, mikor milyen körülmények között kerülhettek kapcsolatba a mérgeggel. Az eljárás során beszerzett adatok alapján nem lehetett megállapítani minden kétséget kizáróan azt, hogy az állatokat szándékosan mérgezték volna meg, vagy pedig esetlegesen szabálytalanul tárolt/kezelt/raktározott mérgekhez jutottak hozzá, amelyeket elfogyasztottak. Amennyiben ez utóbbi magatartás valósult volna meg, akkor a szándékosság megállapítása nem is lett volna lehetséges, az gondatlan elkövetésnek minősült volna, tekintettel arra, hogy a rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem volt megállapítható a bűncselekmény elkövetése.¹⁸

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság igazgatójának feljelentése alapján,

¹⁶ Mohácsi Járási Ügyészség, B. 780/2016.

¹⁷ Püspökladányi Járási Ügyészség, B.174/2020.

¹⁸ Hajdúszoboszlói Járási Ügyészség, B.92/2020.

mert Paks külterületén 1 elpusztult rétisast talált az egyik természetvédelmi őr. A boncolás során kiderült, hogy a madár karbofurán-mérgezés következtében pusztult el. Az állat feltalálásának környezetében a természetvédelmi őrök speciális nyomkereső kutya segítségével vizsgálták át a területet csali, vagy más elhullott állat után kutatva. A keresés azonban nem hozott eredményt. Adatgyűjtés során az állatorvos rámutatott arra, hogy a sas repülési sebességére és a mérreg felszívódására figyelemmel rendkívül nagy területet kell figyelembe venni, ahol a mérreg a madár szervezetébe kerülhetett, továbbá nem lehetett kizárni azt sem, hogy egy korábban méreggel érintkezett rágcsáló elfogyasztásával, tehát szándékos emberi magatartástól függetlenül került a mérreg az állat szervezetébe. Az eljárás során beszerzett adatok alapján nem lehetett megállapítani minden kétséget kizáróan azt, hogy az állatot szándékosan mérgezték volna meg.¹⁹

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság természetvédelmi őrének bejelentése alapján, mert Sárszentlőrinc külterületén 2 szarvasmarha- és 3 egerészölyv-tetemet találtak, majd a tetemkereső kutya további 3 elhullott egerészölyvet talált. Az okozott kár 150 000 forint volt. Az eljárás során a szakértői vizsgálat kimutatta azt, hogy az elhullott egyedek bizonyos maradványaiban karbofurán volt. Az adatgyűjtések kapcsán nem került elő olyan releváns információ, amely alapján kiderült volna, hogy a szarvasmarha-tetemeket ki helyezhette el a helyszínen. Az eljárás során beszerzett adatok alapján nem lehetett megállapítani minden kétséget kizáróan, hogy a karbofuránt az-zal a céllal helyezték ki, hogy attól védett állatok pusztuljanak el. A rendelkezésre álló adatok, illetve bizonyítási eszközök alapján nem volt megállapítható a bűncselekmény elkövetése.²⁰

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzeti park-igazgatóság igazgatójának feljelentése alapján, mert 2014. november 11-én a nemzeti park területén 75 darumadarat találtak elpusztulva. Az elhullott tetemekből 3 példány vonatkozásában toxikológiai vizsgálatra került sor. Ennek során kiderült, hogy a madarak szervezetében multiplex-gócos félheveny máj- és vesegyulladás, illetve gócos szívizom- és tüdőgyulladás, valamint klórfacinon (Redentin 75 RB rágcsálóirtószer hatóanyaga) volt kimutatható. Nem zárható ki, hogy a madarak elhullását eddig azonosítatlan vírusfertőzés és a klórfacinon együttesen okozták. A darumadár a 13/2001. (V. 11.) KöM rendelet alapján védett állat, természetvédelmi értéke 50 000 forint. Az elpusztult állatok együttes természetvédelmi értéke 3 750 000 forint. A nyomozás során tanúként hallgatták ki a madarakat megtaláló természetvédelmi őrt, aki elmondta, hogy az állatok a rágcsálóirtószert a nemzeti park területén kívül fogyaszthatták el. Tekintettel arra, hogy ez a rágcsálóirtószer csak szükséghelyzeti engedéllyel használható fel, a nyomozó hatóság ezek kiadásával kapcsolatban megkereste az illetékes kormányhivatal növény- és talajvédelmi igazgatóságát, amely megküldte az érintett termelők adatait. Kiderült, hogy egy termelő nyújtott be kérelmet erre vonatkozóan (ő t tanúként kihallgatták), 2014. november 11-én. A szert november 14-én szállították ki számára, így a rágcsálóirtószer még nem volt a birtokában és nem került kiszórásra az elhullott állatok megtalálása idején. A rendelkezésre álló nyilvántartás szerint más termelő ebben a térségben nem nyújtott be kérelmet ezen rágcsálóirtószer felhasználására.

¹⁹ Paksi Járási Ügyészség, B.282/2016.

²⁰ Paksi Járási Ügyészség, B.226/2018.

A nyomozás során kétséget kizáró módon nem voltak megállapíthatóak az alábbiak: a védett állatok elpusztulásának mi volt a tényleges kiváltója, mivel a toxikológiai vizsgálatra csak reprezentáns minta alapján és nem teljes körűen került sor; az elhullás a Redentin 75 RB rágszálóirtószer elfogyasztásából, egyéb fertőzéstől, vagy ezek együttes hatására következett be; a védett állatok mikor, hol és milyen körülmények között fogyasztották el a fenti szert; illetve ez utóbbi elfogyasztásához bűnös emberi magatartás kapcsolódik. Tekintettel a fentiekre, a bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható, és az eljárás folytatásától sem lehetett eredményre számítani.²¹

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzetipark-igazgatóság természetvédelmi őrének bejelentése alapján, mert Nagydorog külterületén a Sárvízcsatorna melletti szántóföldön 7 rókát, 1 szürkegémét, 3 egerészölyvet és 1 hollót találtak elpusztulva. Az eszmei értékük összesen 175 000 forint. A toxikológiai vizsgálatból kiderült, hogy az elhullott tetemek maradványaiban karbofurán-származék volt. A tanúkihallgatások során nem került a nyomozó hatóság birtokába olyan információ, amelyből megállapítható lett volna, hogy ki juttathatta a természetbe ezt a szert. Az ügyben bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható és az eljárás folytatásától sem lehetett eredményre számítani.²²

Ismeretlen tettes ellen természetkárosítás büntette miatt az illetékes rendőrkapitányság azért folytatott nyomozást a nemzetipark-igazgatóság természetvédelmi őrének bejelentése alapján, mert Öcsöd külterületén a Bábockai erdőben 1 parlagi sas tetemét találták meg. Az elpusztult állat mellett több szőröcsomó és állati ürülék volt. A parlagi sas fokozottan védett, eszmei értéke 1 000 000 forint. A természetvédelmi őr terepkutatást végzett kutyával, amelynek során 4 barna rétihéja- és 1 sirálytetemet talált. Ezek a madarak szintén védettek, egy védett madár eszmei értéke 50 000 forint. A bejelentést követően helyszíni szemlére, információszerzésre, megkeresésekre, valamint tanúk meghallgatására került sor. Az eljárás során az illetékes vadásztársaság tagjai között is adatgyűjtések történtek, amelynek során bűncselekményre utaló tény nem merült fel. A kórbonctani vizsgálat szerint a parlagi sas esetében nagy erejű tompa erőművi behatásra utaló elváltozást, valamint göcsörtös lábtartást állapítottak meg. A barna réti héja és a sirály esetében csonttörés történt. A toxikológiai vizsgálat alapján a parlagi sas szervezetében mérge nem volt kimutatható. A többi madárnál ezt a vizsgálatot nem lehetett elvégezni. Fentiek alapján bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható.²³

4. Egy ügyben nem volt megállapítható, hogy *a bűncselekményt a gyanúsítottak követték el.*

JELLEMZŐ ELKÖVETÉSI TÁRGYAK

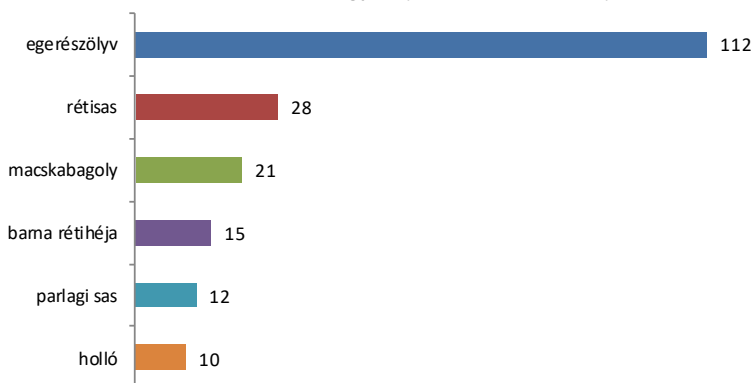
A vizsgált ügyekben a cselekmény legnagyobb számban egerészölyv, rétisas, macskabagoly, barna rétihéja, parlagi sas és holló ellen irányult. (4. sz. ábra) A rétisas, a parlagi sas, a fehér gólya fokozottan védett, az egerészölyv, a macskabagoly, a holló, a barna rétihéja pedig védett állat.

²¹ Debreceni Járási Ügyészség, B.1760/2015.

²² Paksi Járási Ügyészség, B.158/2017.

²³ Kunszentmártoni Járási Ügyészség, B.486/2020.

2. diagram
Az elkövetési tárgyak (darabszám szerint)

A LEFOGLALÁSRÓL

Ha a jogszabályban előírt engedélyeket az elkövetők nem tudják bemutatni, akkor az elkövetés alapjául szolgáló élő szervezeteket, tárgyakat, készítményeket a CITES-egyezmény végrehajtására kiadott 292/2008. (XII. 10.) Kormányrendelet értelmében le kell foglalni.

Az élő példányok speciális elhelyezésre és gondozásra szorulnak. Az egyik vizsgált ügyben a mérgezett rétisast a Szegedi Vadaspark állatkórházába szállították, a másikon szereplő rétisast a Hortobágyi Madárkórházban kezelték.

SZAKÉRTŐI KÖZREMŰKÖDÉS

Szakértő kirendelésére 51 esetben került sor. Többségükben (47 eset) a NÉBIH ÁDI működött közre. A mérgezések következtében elpusztult állatok tetemeinek, illetve a feltételezett csalétek laboratóriumi vizsgálata rendkívül fontos feladat; az esetek nagy részében csak ezekkel a vizsgálatokkal bizonyítható, hogy valójában mérgezés történt, valamint csak így deríthető ki, hogy az állat milyen típusú mérgeanyagra pusztult el.

17 ügyben voltak fellelhetők azok a kérdések, amelyekre a hatóságok választ vártak. Ezek általában a következő kérdéscsoportok voltak:

1. Mi okozta a védett állatok pusztulását? A toxikológiai vizsgálatok alátámasztották-e a mérgezés gyanúját? Ha igen, úgy kimutatható volt-e, hogy milyen mérge okozta a madarak pusztulását?
2. Állapítsa meg az elpusztult állat halálának okát, okozhatta-e annak pusztulását mérge, toxikus anyag?
 - a) Állapítsa meg, hogy a tetemen van-e más külső vagy belső sérelmi nyom, esetlegesen lövési elváltozás?
 - b) Amennyiben az állapítható meg, hogy az állat mérge, toxikus anyag miatt pusztult el, állapítsa meg a mérge, toxikus anyag fajtáját, illetve nyilatkozzon annak beszerezhetőségéről.

A NYOMOZÁS SORÁN KIDERÜLT RELEVÁNS INFORMÁCIÓK

A vizsgálati minta (összesen 55 ügy) alapján az alábbi lényeges tények állapíthatók meg:

- 34 esetben karbofurán-mérgezés történt,
- 29 esetben került sor helyszíni szemle foganatosítására,
- 4 esetben a toxikológiai vizsgálat negatív eredménnyel zárult,
- 2 esetben a madár pusztulását keringési zavar, illetve a keringés heveny összeomlása okozta,
- 2 esetben az egyik tetemben forát és karbofurán, a másik tetemben forát, karbofurán és DDT jelenlétét mutatták ki,
- 2 esetben terbuforusz hatóanyagú Counter 5 G talajfertőtlenítőszer okozta a mérgezést,
- 2 esetben brodifakum-mérgezés történt,
- 1 esetben a rétisas ólommérgezés következtében pusztult el (amely a rétisások tekintetében leggyakrabban vadászat során ólomtartalmú lövedékkel elejtett, illetve sebzett, majd később elhullott állatok nem fellelt tetemének elfogyasztása következtében alakul ki),
- 1 esetben az állatok elhullásának kialakulásában nem zárható ki az eddig azonosítatlan vírusfertőzés és a klórfacinon- (amely a redetin 75 RB rágcsálóirtószer hatóanyaga) mérgezés együttes szerepe.

A MÉRGEZŐ ANYAGOKRÓL RÖVIDEN²⁴

A vadon élő mérgezett állatok tetemében általában forgalomból kivont növényvédő-, rovarölő-szer, vagy talajfertőtlenítő található.

Vonatkozó jogszabályok: a kémiai biztonságról szóló 2000. évi XXV. törvény és a veszélyes anyagokkal és veszélyes készítményekkel kapcsolatos egyes eljárások, illetve tevékenységek részletes szabályairól szóló 44/2000. (XII. 27.) EüM rendelet.

„A karbofurán erősen mérgező inszekticid karbamát típusú növényvédő szer, egyes rovarölő talajfertőtlenítő hatóanyaga. Hatását az acetilkolin-észteráz enzim bénítása révén fejt ki, aminek következtében az idegsejtek és a receptor sejtek közötti kapcsolódásokban felszaporodik az acetilkolin, folyamatos ideg-kisülést okozva. A tüneteket a hányás mellett remegés és görcsök uralják, majd a mérgezés végül az állat halálához vezethet.”²⁵

²⁴ Az alfejezet a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Korruptió és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály Kiemelt Ügyek Osztálya Környezeti Bűnözés Elleni Alosztályának (a továbbiakban: KR NNI) 2020. november 16-i jelentése alapján készült. A jelentés tartalmazza dr. Kiss József, a Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar Növényvédelmi Intézete igazgatójának szakmai-szakértői tájékoztató anyagát.

²⁵ Angyal Miklós – Farkasné Halász Henrietta: Védett madarak karbofurán okozta mérgezésének nyomozása. In: Hautzinger Zoltán – Gaál Gyula (szerk.): *Pécsi Határőr Tudományos Közlemények* 17. Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoport, Pécs, 2016, 209–214. http://www.pecshor.hu/periodika/XVII/angyal_farkasne.pdf

Az Európai Unió az alkalmazását betiltotta a 2007/416/EK rendelettel, mert úgy ítélte meg különböző vizsgálatok alapján, hogy potenciális és heveny kockázati tényezőt jelent az ivóvíz készletre, az emlősökre, madarakra, vízi élőlényekre és – többek között – a méhekre is. Az ilyen típusú szerek forgalmazását és használatát 2008-ban Magyarországon is betiltották. A szereket kereskedelmi forgalomban 2008. június 13-ig lehetett megvásárolni, felhasználásuk pedig 2008. december 13-ig volt engedélyezett. Mérgező hatás szerint a karbofurán hatóanyagú készítmények erős mérgek.

A monokrotofosz, terbufosz, diazinon rovarölő szerek, amelyek 2008 óta tiltott növényvédőszernek minősülnek. Idegméregként az ingerületátvitel túlműködését idézik elő. A terbufosz a Counter 5 G növényvédő szer hatóanyaga. A készítmény forgalomba hozatali és felhasználási engedélyét 2005-ben visszavonták, a raktári készletek felhasználását 2006. június 30-ig engedélyezték. Mérgező hatás szerint „erős mérgező” besorolású készítmény. Az USA Környezetvédelmi Hivatalának (EPA) adatlapja szerint a madarakra, emlősökre magas kockázatú. Vizsgálatok igazolták, hogy granulátum formában helytelenül alkalmazott készítmény vagy szennyezett víz és táplálék révén a terbufosz bejuthat egyes madarak és emlősök emésztőrendszerébe. A mérgező állatokon észlelhető tünetei egyebek között a rángás és görcsök, beszűkült pupillák, bénulás, légzési zavarok, amelyek halálhoz vezethetnek.

A DDT szintetikus előállított rovarölő szer. Gyártását, forgalmazását 1968-ban tiltották be hazánkban. Két metabolitja (DDD, DDE) többek között rákkeltő, reprodukciót károsító hatással rendelkezik.

A teflutrin talajfertőtlenítő rovarölő szer. A forgalomban lévő készítmények önmagában vagy más hatóanyagokkal kombinálva tartalmazzák.

A karbendazim szisztematikus hatású, széles hatásspektrumú szer. A vegyület nem szerepel a 2019-ben engedélyezett hatóanyagok listájában, viszont bomlásterméke a tiofanát-metil engedélyezett hatóanyagnak számít.

A forát a Thimet 10G rovarölő talajfertőtlenítőszer hatóanyaga. Forgalmazása, vásárlása, felhasználása engedélyhez kötött. A készítmény forgalmi engedélyét 2005-ben visszavonták, a raktári készletek felhasználását 2006. június 30-ig engedélyezték. A forát mérgező hatás szerint „erős mérgező” besorolású készítmény. A dieldrin a klórozott szénhidrogének csoportjába tartozó szintetikus előállított rovarölőszer hatóanyaga, melynek gyártását hazánkban 1968-ban betiltották.

A brodifakum a kamarin típusú rágcsálóirtó szerek csoportjába tartozó, a vér alvadását gátló erősen mérgező hatású hatóanyag, amely egyéb rágcsálóirtó szerek hatóanyaga.

A klórfacinon egy olyan rágcsálóirtó szer, amely a véralvadást gátolja a szervezetben.

A JELENLEG FOLYAMATBAN LÉVŐ NYOMOZÁSOK²⁶

2021 márciusában Kisbér és Bakonyszombathely (a Bagolyvár-hegy Vadásztársaság) területén 29 egerészölyv, 8 holló, 1 rétisas, 6 csalétek és további 17 elpusztult

²⁶ Az alfejezet a KR NNI 2021. szeptember 6-i jelentése alapján készült.

állat került elő a helyszínelés során. A laboratórium igazolta a karbamát típusú méreganyag jelenlétét.

2021 áprilisában Tápiószecső (a Megoldás Vadásztársaság) területén 5 barna rétihéja, 4 egerészölyv, 12 holló, 28 családék és további 24 elpusztult állat került elő, szintén karbamát típusú méreganyagot igazolt a vizsgálat.

2021 augusztusában Turán és Galgahévízen (a Szent András Dombi Vadásztársaság) területén, mintegy 8000 hektáron, 2 fokozottan védett barna kánya és 1 fokozottan védett hamvas rétihéja, 1 fokozottan védett rétisas, 77 barna rétihéja, 7 egerészölyv, 3 holló, 3 erdei pityer, 141 családék és további 24 elpusztult állat került elő a helyszínelés során. A laboratóriumi vizsgálat kirívóan magas koncentrációban igazolta a karbamát jelenlétét.

A felsorolt esetek évek óta a legnagyobb volumenű, mérgezéssel elkövetett természetkárosítások.²⁷

²⁷ A vizsgált időszakot megelőzően a mérgezéssel elkövetett bűncselekmények közül egy 2013-ban, Tiszaalpár külterületén történt cselekmény volt a leg súlyosabb.

BŰNCSELEKMÉNYEK ÁLDOZATAINAK NAPJA

2023. FEBRUÁR 22.

A Magyar Jog- és Államtudományi Társaság (MJÁT) a Bűncselekmények Áldozatainak Napja alkalmából, 2023. február 22-én online kerekasztal-beszélgetést szervezett. A rendezvényen aktuális viktimológiai kérdésekről folyt a disputa. Az alábbi kérdések megvitatására került sor:

- az online világ veszélyei,
- a különleges bánásmód,
- az irodalomterápia szerepe a mediációnál

A téma felkért hozzászólói *Baracsi Katalin* és *Kiss Anna* voltak, a kerekasztal-beszélgetést *Farkas Krisztina* moderálta.

AZ ONLINE VILÁG VESZÉLYEI

A hiperkonnektív¹ vált világban a kibertámadások hatalmas veszélyt jelentenek nemcsak a kiskorúakra, hanem mindenkire, hiszen mindennapi tevékenységeink nagy része már digitalizálódott. Ebben a digitális világban a valóság kiterjesztésének vagyunk tanúi: a határok kitágulnak, a tér és az idő korlátai pedig eltűnnek. A résztvevők párhuzamosan több platformon kapcsolódnak össze, az adatok nemcsak láthatóvá, hanem mérhetővé is válnak.

Az első téma kapcsán két európai szervezet, az ENISA és a CERT-EU került szóba. Ezek szerepe az Európai Unióban (továbbiakban: EU) a kiberbiztonság területén vitathatatlan.

ENISA

Az ENISA az Európai Unió Kiberbiztonsági Ügynökség nevének a rövidítése, az EU-n belül jött létre azzal a céllal, hogy az egész térségben biztosítsa az egységes magas szintű kiberbiztonságot.

Az ENISA 2004 óta száll szembe azokkal a kihívásokkal, amelyek ezen a területen jelentkeznek. Különböző kiberbiztonsági tanúsítási rendszerek létrehozásával és alkalmazásával igyekszik javítani az IKT²-termékek, -szolgáltatások és -folyamatok megbízhatóságát.

¹ A hiperkonnektivitás fogalma 2006 óta ismert; ekkor használta először *Anabel Quan-Haase* és *Barry Wellman* ezt a kifejezést Kanadában.

² ICT, azaz *info communication technology*, magyarul: IKT, azaz információs és kommunikációs technológia.

Az ügynökség megpróbálja elérni, hogy az uniós infrastruktúra ellenállóképessége javuljon és a digitális biztonság egységesen megvalósuljon az összes tagállamban.

CERT-EU

A CERT-EU informatikai biztonsági szakértői csapat, 2011-ben jött létre Brüsszelben. Célja, hogy az EU intézményi infrastruktúráját védje, kiberbiztonságáról gondoskodjon. Feladata az információk gyűjtése, elemzése, valamint az is, hogy a következtetéseket megossza az uniós intézményekkel az IKT-infrastruktúrát érintő fenyegetésekről, a sebezhető pontokról és a biztonsági eseményekről. A csapat feladata továbbá, hogy operatív segítséget nyújtson és koordinálja a kiberbiztonsági munkákat.

A szervezethez kapcsolódnak az ún. CERT-ek, vagyis a számítógépes vészhelyzeti csoportok. Ezek lényegében információbiztonsági cégek, amik az egyes országokban (nem csak az EU-ban) működnek.

A KÜLÖNLEGES BÁNÁSMÓD

A speciális áldozati körökkel kapcsolatos kérdések megvitatására is sor került a kerekasztal-beszélgetésen. Többek között kitértek a résztvevők a kiskorú sértettek, a kapcsolati erőszak, valamint az emberkereskedelem áldozataira, a velük kapcsolatos uniós és a tanácsi esetjogra³.

A különleges bánásmódot igénylő csoportok speciális helyzetét mind az Emberi Jogok Európai Bírósága továbbiakban: EJEB), mind az Európai Unió Bírósága (továbbiakban: EUB)⁴ elismeri.

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: EJEE)⁵ nem tér ki az emberkereskedelemre, az EJEB azonban az egyezmény 4. cikkénél⁶ feltételezi, hogy ez az emberkereskedelem tilalmát is magában foglalja.⁷

³ Például *Doorson kontra Hollandia* (20524/92); *S. N. kontra Svédország* (34209/96)

⁴ Például EUB a C-105/03. sz. ügy, a Maria Pupino elleni büntetőeljárás kapcsán.

⁵ Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE) https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf

⁶ EJEE 4. cikk: Rabszolgaság és kényszermunka tilalma:

1. Senkit sem lehet rabszolgaságban vagy szolgaságban tartani.

2. Senkit sem lehet kényszer- vagy kötelező munkára igénybe venni.

3. E Cikk szempontjából a „kényszer- vagy kötelező munka” kifejezés nem foglalja magában:

a) azt a munkát, amelyet az Egyezmény 5. Cikke rendelkezéseinek megfelelően eszközölt letartóztatás folyamán, vagy az ilyen letartóztatás történt feltételes szabadlábra helyezés idején általában megkövetelnek;

b) a katonai jellegű szolgálatot, illetőleg a katonai szolgálatot lelkiismereti okokból megtagadó személyek esetében olyan országokban, amelyekben ezt elismerik, a kötelező katonai szolgálat helyett megkívánt szolgálatot;

c) a közösség létét vagy jólétét fenyegető szükségállapot vagy természeti csapás esetén előírt szolgálatot;

d) a rendes állampolgári kötelezettségek körébe tartozó munkát vagy szolgálatot.

https://www.echr.coe.int/documents/convention_hun.pdf<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv>; Kihirdette a 1993. évi XXXI. törvény. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99300031.tv>

⁷ Lásd *Rantsev kontra Ciprus és Oroszország* (25965/04), 2010. január 7., 282. pont.

Az uniós jog szerint az államok pozitív kötelezettsége azt jelenti, hogy az emberkereskedőkkel szembeni fellépés mellett hatékony rendelkezéseket is hatályba kell léptetni az emberkereskedelem áldozatainak és potenciális áldozatainak védelmére.

AZ IRODALOMTERÁPIA SZEREPE A MEDIÁCIÓNÁL

Vajon az elkövetők reintegrációjának a segítése mellett alkalmazható-e az áldozatokkal történő „kiegyezés”-re az irodalomterápia?

A kerekasztal-beszélgetés harmadik témája erre a kérdésre kereste a választ. A felkért hozzászóló szerint az irodalomterápiás csoportban folytatott tevékenységnek része lehet a fájdalom okozásának felismerése, annak átélése, valamint az elkövetők bocsánatkérésének az elérése is. A fájdalmat okozó, bűncselekményt elkövető személy mellett a sérelmet szenvedettnek is szüksége lehet a trauma feldolgozására és a megbocsátásra az irodalomterápia által.

A resztoratív igazságszolgáltatás paradigmájára épülve a büntetőeljárás, illetve a büntetés-végrehajtás helyet adhat az irodalomterápiának, amennyiben elfogadjuk Kent Roach ún. *büntetés nélküli modelljét*, ez ugyanis alkalmas lehet arra, hogy az irodalomterápia adta lehetőségeket az igazságszolgáltatás kamatoztathassa. Ez a rendszer teljesen elszakad a 20. században létrejött igazságszolgáltatástól, amelynek legnagyobb hibája, hogy a bűncselekmény megtörténte után nemhogy orvosolná a bűnt, sokkal inkább további fájdalmat okoz a megtorló büntetési elméletével. Roach nemcsak az áldozat érdekeit veszi figyelembe az újfajta igazságszolgáltatási rendszer kialakításánál, hanem az elkövetőét is. Egyrésztől igyekszik minimalizálni a sértettnek a bűncselekmény által okozott fájdalmát, másrésztől pedig csökkenteni szeretné a tette adott válasz fájdalommasságát is. Zászlajára a megelőzés és a helyreállítás jelszavait tűzi. A büntetés nélküli modell interdiszciplináris szemléletű, beengedi az igazságszolgáltatásba a jog mellett más ágazatok, tudományok képviselőit is. Roach nem hisz a büntetés preventív funkciójában, sokkal inkább abban, hogy az egyéneket – legyenek elkövetők vagy áldozatok – felelősségteljes állampolgároknak tekintse. A hagyományos büntetőeljárást főleg azért veti el, mert ellenségesen viszonyul a felekhez. A Kent Roach által elképzelt mód – a megelőzés és a helyreállítás segítségével – lehetővé teszi, hogy a megsértett közösségi béke helyreálljon, az elkövetők és áldozataik kibéküljenek.⁸

A büntetés helyett tehát létezik más megoldás is arra, hogy a megsértett béke helyreálljon. Az irodalomterápia például ilyen megoldás lehet. Ennek segítségével az érintettek (a bűncselekménytípusoknak megfelelően, külön az áldozatok, külön az elkövetők) csoportot alkotva dolgozhatnak fel a sérelmet, illetve a devianciát. A folyamat végén, amikor az irodalomterapeutával befejezik a csoportos foglalkozást/csoportterápiát, nyílik meg a lehetőség a *mediációra*, ahol is az áldozat már felkészülve talál-

⁸ ROACH, Kent: Four models of the criminal process. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 89(2), 1999, 671–716.

kozhat az elkövetővel, és a békülés/kiegyezés valójában létre jöhet. A biblioterápia ezt készíti elő. A mediáció folyamán az elkövetőnek lehetősége van arra, hogy az áldozattal megegyezzen és kártalanítsa őt, ezzel helyrehozva az okozott jogsérelmet. A biblioterápiás csoportban történő részvétel tehát a feltétele lehetne a jövőben a mediáció sikeres befejezésének és a szankció alóli mentesülésnek. Az irodalomterápiás csoportban történő részvétel mindkét fél érdekeit figyelembe véve segíthetné a kiegyezés későbbi létrejöttét.

Ezek persze csak elképzelések, de miért ne lehetne megvalósítani, hogy az irodalomterápia nagyobb szerepet kapjon az igazságszolgáltatásban, hiszen már két esetben is büntetés helyett olvasást szabott ki a bíró az elkövetőkre, mellette pedig olvasónaplónak nevezett kreatív írás feladatot is kaptak az elítéltek.⁹

Kiss Anna

⁹ Az egyik esetben állatkínzó fiatalkorúak kaptak ilyen „büntetést” a felfüggesztett szabadságvesztés mellett, *Csáth Géza Anyagvilkosság* című novellájával kapcsolatban; a másik esetben szintén fiatalkorúak álltak a bíróság előtt, menőrarongálás miatt. Utóbbi esetben *Fejtő Ferenc Magyarország, zsidóság,* valamint *Fleck Gábor és Szuhay Péter Kérdések és válaszok a cigányságról* című könyveiből kellett írniuk olvasónaplót.

HAVASI SÁRA*

ÚJ ÉVTIZED, RÉGI KIHÍVÁS:

EGY HÁBORÚ LEHETSÉGES HATÁSAI
A MODERN BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSRA

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Közel három évvel ezelőtt nemcsak az új évtized vette kezdetét, hanem ezzel együtt olyan kihívások jelentek meg, amelyek mind a mai napig alapvetően befolyásolják az egyes országok működését és az állampolgárok mindennapi életét. Ezen folyamat első jelentős állomása a koronavírus megjelenése és globális szintű elterjedése volt, amely eredményeként az Egészségügyi Világszervezet (*World Health Organization*, WHO) 2020. március 12. napján a koronavírus okozta megbetegedést világjárvánnyá nyilvánította. A koronavírus-járvány a mindennapi életünk valamennyi területén érzékelte hatását, amely alól az igazságszolgáltatás, és azon belül a büntetés-végrehajtás sem volt kivétel. A koronavírus-járvány büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásai hamar a tudományos kutatások középpontjába kerültek, és mára tanulmányok sora foglalkozik mélyrehatóbban a témával.

A magyar büntetés-végrehajtás éppen hozzáigazította a működését koronavírus-járvány folyamataihoz, amikor egy újabb kihívással találta szemben magát, mégpedig egy a szomszédos országban dúló háborúval és annak hatásaival, amelyek nemcsak a háborúval közvetlenül érintett országok, hanem közvetetten a magyar büntetés-végrehajtását is érintik. Megjegyezendő azonban, hogy a háború nem jelent teljesen új kihívást a büntetés-végrehajtás számára, hiszen elég csak például a világháborúkra gondolnunk, amelyek a büntetés-végrehajtás történetében is jelentős állomások voltak. Így a trianoni békeszerződés nyomán hazánk nemcsak a területének kétharmadát, hanem azzal együtt 3 fegyházat veszített el a 9 működő fegyházából, illetve a 65 törvényszéki fogházból mindössze 23, a 313 járásbírósi fogházból pedig 113 maradt, amely jelentős mértékben hozzájárult a megmaradt büntetés-végrehajtási intézetek túlsúlyfoltosságához.¹

Természetesen a háború mint régi-új kihívás megjelenése korántsem jelenti azt, hogy a koronavírus-járvány teljesen eltűnt volna, vagy a büntetés-végrehajtás vonatkozásában ne lenne továbbra is vizsgálandó, mindazonáltal aktuálisan egy háború és

* HAVASI Sára PhD, alügyész, Budapesti VI. és VII. Kerületi Ügyészség; doktorandusz, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

¹ SZÖLLŐSY Oszkár: *Magyar börtönügy. A büntetések és biztonsági intézkedések végrehajtása*. Második, bővített kiadás. Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság, Budapest, 1935, 51.

annak hazánkat – nem csak a büntetés-végrehajtásra kiterjedő – is érintő komplex hatásai jelentik ma a legnagyobb, napi szintű próbatételt.

A tanulmány célja mindezek alapján, hogy rövidebb áttekintést adjon – mivel valamennyi hatás akár külön-külön vizsgálat tárgya is lehetne – a háború büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásairól, külön vizsgálva a negatív és a lehetséges pozitív hatásokat, illetve külön utalva a magyar büntetés-végrehajtásban jelenleg tapasztalható folyamatokra.

A HÁBORÚ NEMZETKÖZI JOGI FOGALMA ÉS ÉRTELMEZÉSE A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSBAN

Mielőtt rátérnénk a háború hatásaira, fontos szót ejtenünk a háború fogalmáról és annak büntetés-végrehajtási jog szerinti értelmezéséről. A háború mint komplex fogalom jelenik meg, ugyanis több nézőpontból, így nemzetközi jogi, büntető anyagi jogi és büntetés-végrehajtási jogi szempontból is megközelíthetjük tartalommal.

A HÁBORÚ NEMZETKÖZI JOGI MEGKÖZELÍTÉSE

A nemzetközi jogi szempontú megközelítéssel kezdve, a nemzetközi jog legősibb és legtermészetesebb területének a háború és béke jogát tartják, amely nyomán több nemzetközi dokumentum említésre méltó a háború fogalmának meghatározását illetően. A nemzetközi dokumentumok közül a Kellog–Briand-paktum, a genfi egyezmények (részletesen lásd a következő alfejezetet) és az ENSZ Alapokmány emelendők ki.

Az 1928-ban, a két világháború között született Kellog–Briand paktum lényegében a háború teljes körű tiltásáról szolt, és az első világháború utáni béke megőrzését szolgálta.² A paktumhoz 1928-ban 15 ország, majd ezt követően további 47 ország csatlakozott. A paktum kimondta, hogy a szerződő felek a nemzetközi viszályok elintézése céljából elítélik a háború igénybevételét, és egymás közti viszonyaikban a háborúról, mint eszköztől lemondanak. A Kellog–Briand paktum nemcsak a célja miatt volt kiemelkedő jelentőségű, hanem amiatt is, mert megalapozta a „béke elleni bűncselekmény” gondolatát, amely aztán a nürnbergi perekben is központi szerepet töltött be.³

A nürnbergi pereket követően, az országok közötti erőszak vonatkozásában az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (továbbiakban: ENSZ Alapokmány) vált meghatározó nemzetközi dokumentummá. Az ENSZ Alapokmány különlegessége, hogy nem tiltja teljes körben a háborút, de kizárólag szigorú feltételek között – amennyiben az az önvédelmet szolgálja – tartja megengedhetőnek a háborút. További garanciális elemként jelenik meg, hogy az önvédelmet szolgáló háború is csak az ENSZ Biztonsági Tanácsának jóváhagyásával indítható meg. Az ENSZ Alapokmány további érdekessége, hogy nem a háború, hanem az erőszak kifejezését alkalmazza, mégpedig amikor az erőszak hadiállapothoz vezet.⁴

² SHAW, Malcolm N.: *Nemzetközi jog*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 680.

³ <https://www.coe.int/hu/web/compass/war-and-terrorism>

⁴ SHAW, M. (2002): i. m. 680.

Mindezek alapján, ha a háború fogalmának esszenciáját szeretnénk megfogalmazni, akkor voltaképpen a háború nem más, mint egy olyan nemzetközi fegyveres összeütközés, ami két vagy több szerződő fél ország között zajlik megüzent háborúként vagy más fegyveres összeütközés formájában. Kiemelendő ugyanakkor, hogy háború vagy fegyveres összeütközés idején is érvényesek bizonyos jogszabályok – többnyire a nemzetközi humanitárius jog, vagyis a genfi egyezmények –, amelyek meghatározzák a háború vagy a fegyveres összeütközés kereteit, úgymint például a hadifoglyokkal való bánásmódot, avagy polgári lakosság üldözését és a sebesültek orvosi ellátását.

Végül érdemes utalnunk az Európa Tanács háború fogalmával kapcsolatos megállapításaira, amelyek a háború meghatározásának nehézségeire vonatkoznak. Az Európa Tanács ugyanis kérdésként teszi fel, hogy miként értékelhető a polgárháború, a terrorizmus ellen bevetett háború, vagy háborúnak kell-e tekintenünk a gazdasági, kereskedelmi vagy kiberháborúkat. Az Európa Tanács kérdésfeltevése kétségtávolúan aktuális, és felveti annak szükségességét, hogy a háború fogalmát nemzetközi szinten újra napirendre tűzzék.⁵

A HÁBORÚ BÜNTETŐ ANYAGI JOGI MEGKÖZELÍTÉSE

A háború fogalmát a Büntető Törvénykönyvben (továbbiakban: Btk.) is megtaláljuk, méghozzá annak értelmező rendelkezései között. A büntetőjogban alkalmazott fogalom meghatározás összetettségét jól mutatja, hogy a Btk. 459. § (1) bekezdés 10. pontja öt pontba foglalja a háború definícióját, amely lényegében a genfi egyezményekre, illetve az Alaptörvény különleges jogrendjére támaszkodik.

Az első két pont az 1949. évi genfi egyezményekre⁶ és azok kiegészítő jegyzőkönyveire utal, azoknak is a közös cikkeire és az I. kiegészítő jegyzőkönyvre⁷. Az 1949-ben elfogadott genfi egyezmények a tekintetben is kiemelkedő jelentőséggel bírnak, hogy a humanitárius jog jelenlegi rendszerének alapköveit is ezek az egyezmények jelentik.

A Btk. Kommentár szerint a genfi egyezmények és a kiegészítő jegyzőkönyvek alapján a nemzetközi fegyveres összeütközés háborúnak minősül, vagyis két vagy több szerződő fél között megüzent háború vagy más fegyveres összeütközés, vagy az olyan

⁵ <https://www.coe.int/hu/web/compass/war-and-terrorism>

⁶ Az 1949-es genfi egyezmények közé tartozik:

- a hadrakelt fegyveres erők sebesültjei és betegek helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (I. Genfi egyezmény);
- a tengeri haderők sebesültjei, betegek és hajó töröttjei helyzetének javítására vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (II. Genfi egyezmény);
- a hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (III. Genfi egyezmény);
- a polgári lakosság háború idején való védelmére vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény (IV. Genfi egyezmény).

⁷ Kihirdette: 1989. évi 20. törvényerejű rendelet a háború áldozatainak védelmére vonatkozóan Genfben 1949. augusztus 12-én kötött Egyezmények I. és II. kiegészítő Jegyzőkönyvének kihirdetéséről.

fegyveres összeütközés is ide tartozik, amikor a népek a gyarmati uralom, az idegen megszállás vagy a fajüldöző rezsimek ellen harcolnak, vagy ha valamely szerződő fél területe egészének vagy egy részének megszállása történik.⁸

A Btk. a harmadik és negyedik pontban az Alaptörvény különleges jogrendjének két, a 49. és az 50. cikkben rendelkezett esetét veszi a háború fogalma alá, úgymint a hadiállapotot és a szükségállapotot. Az Alaptörvény különleges jogrendre vonatkozó rendelkezései 2022. november 1-jei hatállyal változtak meg – az Alaptörvény kilencedik módosításának keretében – oly módon, hogy a korábbi hat helyett három különleges jogrendi esetet különböztet meg, mégpedig a hadiállapotot, a szükségállapotot és a veszélyhelyzetet.⁹

Az, hogy a háború a különleges jogrend keretei közé tartozik, nem kétséges. Ezt támasztja alá Csink Lóránt meghatározása is, aki szerint „*a különleges jogrend a társadalom működésének egy olyan állapota, amelynél a biztonság (a természetes személyek vagy a közösség biztonsága) különösen is fenyegetett, olyan mértékben, hogy az állam speciális szabályokat alkot a biztonság fenntartására, megmentésére.*”¹⁰

Végezetül a Btk. hivatkozott szakaszának ötödik pontja jelöli meg háborús és a katonai bűncselekmények esetében a Magyar Honvédség külföldi alkalmazását is. A vonatkozó részletszabályokat a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény tartalmazza, amely az igazságszolgáltatásra vonatkozó rendkívüli intézkedések között kifejezetten lehetővé teszi, hogy a büntetés-végrehajtás szabályai rendelettel legyenek megállapíthatók.¹¹

A HÁBORÚ BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSI JOGI ÉRTELMEZÉSE

A vizsgált téma szempontjából a legfontosabb megközelítése a háború fogalmának a büntetés-végrehajtási jogi szempontból történő értelmezése. E körben elsődlegesen abból a kérdésből szükséges kiindulnunk, hogy a háború tekinthető-e a 16/2014. (XII. 19.) IM rendeletben (továbbiakban: Bv. Szabályzatban) meghatározott rendkívüli eseménynek. A Bv. Szabályzat vonatkozó rendelkezése szerint „*rendkívüli eseménynek minősül minden olyan esemény, amely a fogvatartás biztonságát súlyosan sérti vagy veszélyeztet, és külön intézkedések bevezetését teszi szükségessé.*”¹²

A Bv. Szabályzat emellett nemcsak generálisan határozza meg rendkívüli esemény fogalmi ismérveit, hanem példálózó jelleggel konkrét eseményeket is felsorol, amelyek a fogalommeghatározás hatálya alá tartoznak, így külön megemlíti például a terrorcselekményt, a fogolyzendülést, a fogolyszökést vagy az elítélt halálát. A példálózó felsorolásban a leggyakrabban előforduló és rendkívüli eseménynek mi-

⁸ KÓNYA István (szerk.): *Magyar Büntetőjog III. Kommentár a gyakorlat számára*. Negyedik Kiadás. Orac Kiadó, Budapest, 2022, 2073.

⁹ Magyarország Alaptörvénye 48–56. cikk

¹⁰ CSINK Lóránt: Mikor legyen a jogrend különleges? *Iustum Aequum Salutare*, 2017/4., 7.

¹¹ 2011. évi CXIII. törvény 74. § (1) bekezdés

¹² 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 48. § (1) bekezdés

nőszülő események kerültek a Bv. Szabályzatba, de a szabályozás jellegéből adódóan a generális meghatározás alapján jóval tágabb körben értelmezhető.

A Bv. Szabályzat fogalommeghatározása alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a háború a szűken értelmezett rendkívüli események fogalmába nem tartozik bele, tágabban értelmezve azonban hordozza a rendkívüli események fogalmi ismérveit. Ugyanis a Bv. Szabályzatban meghatározott rendkívüli esemény fogalma – figyelemmel a példálózó jelleggel felsorolt konkrét rendkívüli eseményekre – kifejezetten és közvetlenül a büntetés-végrehajtást érintő eseményeket foglalja magába, míg egy háború tipikusan nemcsak egy adott állam büntetés-végrehajtását érinti, hanem az adott állam teljes működésére kihatással van. Ezt erősíti továbbá azon körülmény is, hogy a háború tipikusan nem egy esemény, hanem olyan események sorozata, ami egy hosszabb időszakot ölel fel, ezért egyfajta „rendkívüli időszakként” lehetne meghatározni, azonban ezt a fogalmat a büntetés-végrehajtási jogi dogmatika külön nem ismeri. Mindazonáltal tágabb körben értelmezve a rendkívüli eseményeket, a háború és leginkább annak lehetséges büntetés-végrehajtásra gyakorolt negatív hatásai viszont akár rendkívüli eseményként is értékelhetők, elég például arra gondolnunk, ha egy háborúval közvetlenül érintett országban a büntetés-végrehajtási intézetet fegyveres támadás éri, vagy akár valamely közműszolgáltatás tartós fennakadása egyaránt súlyos következményekkel járhat a büntetés-végrehajtás működésében.

Meglátásom szerint azonban a háború büntetés-végrehajtási jogi értelmezését nem a büntetés-végrehajtási jog dogmatikáján belül kell keresnünk, hanem tágabb körben nézve, sokkal inkább a korábbiakban hivatkozott különleges jogrend keretei között – azon belül is a Btk. szerinti meghatározást alapul véve hadiállapot és szükségállapot esetén –, amelynek életbelépése a büntetés-végrehajtás működését is érdemben befolyásolhatja.

A HÁBORÚ LEHETSÉGES HATÁSAI

Annak megállapítása, hogy egy háborúnak milyen következményei lehetnek, mindig attól függ, hogy milyen társadalmi-gazdasági környezetben jelentkeznek. Bár a háborúnak lehetnek állandó hatásai, de egészen más hatásokkal kellett számolni akár egy világháború, akár a 21. századi műszaki fejlettség mellett dúló háborúk esetén, amely alapvetően meghatározza azt is, hogy a büntetés-végrehajtás területén milyen jellegű hatások jelennek meg.

A háború hatásait akképpen is lehet csoportosítani, hogy azok a háborúban részt vevő országokat közvetlenül, vagy a részt vevő országokkal kapcsolatban álló más országokat közvetetten érintik. A háborúban közvetlenül részt nem vevő országokra anélkül erősebb a közvetett hatás, minél szorosabb a kapcsolati hálója a háborúban részes államokkal.

Az Európa Tanács a háború és a terrorizmus jellemzőit is vizsgálat alá vetette. A háborúval kapcsolatban azt találta, hogy igen gyakran rendkívül erőszakos cselekményekkel jár, és legtöbbször valamilyen politikai, ideológiai vagy stratégiai célok motiválják a háború kezdeményezését, amelyet az egyének egy csoportja követ el egy másik csoport ellen.

A háború az esetek döntő részében nagy területet érint, és általában olyan országok között folyik, amelyek nagyobb létszámú hadsereggel és fegyverarzenállal rendelkeznek, ily módon nagyobb pusztítást képesek okozni.¹³

Álláspontom szerint a háborúval kapcsolatban azonban egyértelműen kijelenthető, hogy nemcsak emberáldozatokkal jár, hanem számos területen kifejti a hatását. Ily módon ezek lehetnek:

1. *gazdasági* jellegűek: például a műszaki és gazdasági infrastruktúra összeomlása, megsemmisülése; nyersanyaghiány; munkanélküliség fokozódása; élelmiszer-, víz- vagy energiaellátás zavara, illetve hiánya;
2. *társadalmi* jellegűek: például az egészségügyi rendszer összeomlása; oktatás akadozása; sérülékeny társadalmi csoportok jogainak veszélybe kerülése; gyermekek, nők, kisebbségi csoportok és menekültek kiszolgáltatottsága;
3. *környezeti, környezetbiztonsági* jellegűek: például nukleáris fegyverek bevetése; harci cselekmények élővilágot pusztító hatása (erdők ritkítása a harctéren, égés okozta füstképződés, olajszennyezés);¹⁴
4. *jogi, igazságszolgáltatást* érintő: például az emberi jogok érvényesülésének akadályai; derogáció; gyors jogszabályváltozás; kikényszeríthetőség akadozása.¹⁵

A jogi, igazságszolgáltatást érintő hatásokhoz kapcsolódóan fontos hozzátennünk az Európa Tanács megállapításait. Az Európa Tanács az emberi jogok érvényesülésével kapcsolatban kifejtette, hogy a háború természetesen veszélyezteti az emberi jogok, alapvető jogok érvényesülését, amelynek a mértéke attól függ, hogy mennyi ideig tart a háború, minél tovább tart ugyanis, annál szélesebb körben fogja érinteni az emberi jogokat.

Ezen felül az Európa Tanács arra is külön felhívja a figyelmet, hogy a derogáció alkalmazásával az emberi jogi kötelezettségvállalásokat ideiglenesen felfüggeszthetik, amely álláspontom szerint alapvető problémát jelent. A derogációval kapcsolatban a tanács továbbá hozzáteszi, hogy bizonyos emberi jogok – így az élethez való jog; a kínzás, az embertelen és megalázó bánásmód tilalma – semmilyen körülmények között sem függeszthetők fel, mert olyan alapvető jelentőségűek, hogy mindenkor tiszteletben kell tartani őket, akkor is, ha az állam biztonsága veszélybe kerül.¹⁶

Talán nem túlzás azt állítani, hogy jelenleg az orosz-ukrán háború hatásait érezzük a leginkább az európai kontinensen, így Magyarországon is. Hazánk közvetetten érintett a háborúban, leginkább gazdasági viszonylatban érezzük a háború hatásait, ami természetesen a büntetés-végrehajtásban is lecsapódik, de emellett a társadalmi hatások és a bűnözési struktúra változásai is megjelentek.

¹³ <https://www.coe.int/hu/web/compass/war-and-terrorism>

¹⁴ GÖNCZI Gergely: A hadviselés környezetterhelő hatásai (példák a XX. század második felétől napjainkig). *Hadmérnök*, 2016/3., 114–122. alapján

¹⁵ <https://www.coe.int/hu/web/compass/war-and-terrorism>

¹⁶ Uo.

A HÁBORÚ HATÁSAI A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS MŰKÖDÉSÉRE

A HÁBORÚ BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSRA GYAKOROLT NEGATÍV HATÁSAI ÉS AZOK MECHANIZMUSA

A háború büntetés-végrehajtásra gyakorolt hatásaival kapcsolatban elsődlegesen leszögezhető, hogy számos negatív hatása lehet a büntetés-végrehajtás rendszerére. Általánosságban megállapítható, hogy valamennyi negatív hatás első körben az adott államot érinti, amely azt követően leszívárog a büntetés-végrehajtás rendszerébe is. (1. számú ábra)

Továbbá a negatív hatásokra egyöntetűen jellemző, hogy a háború kitörését követően rövid idővel megjelennek és akár hosszú éveken keresztül fennmaradhatnak, illetve különböző negatív hatások kumulálódva még nagyobb és kiterjedtebb károkat képesek okozni.

1. ábra: A háború hatásainak büntetés-végrehajtásban jellemző mechanizmusa
(a szerző saját szerkesztése)

A gazdasági és műszaki infrastruktúra összeomlása, pusztulása, illetve a működési költségek növekedése

Az infrastruktúra összeomlása, pusztulása többféle formában megmutatkozhat attól függően, hogy a háborúval közvetlenül vagy közvetetten érintett országról van-e szó. A háborúval közvetlenül érintett országban a harci cselekmények során megsérülhet, súlyosabb esetben megsemmisülhet a büntetés-végrehajtási szervezet épület- és gépjármű-állománya, műszaki közrendszer. Ugyancsak itt említhetjük, ha a fegyveres összecsapások nyomán valamely közműszolgáltatás lehetetlenül el, hiszen ebben az esetben a büntetés-végrehajtás külső hatásokra igencsak érzékeny infrastruktúrája omolhat össze. A háborúval közvetlenül érintett országokban ezért alapvető elvárás, hogy a büntetés-végrehajtási intézetek is rendelkezzenek evakuációs tervvel.¹⁷

¹⁷ <https://www.omct.org/en/resources/blog/ukraine-the-prison-population-should-be-included-in-evacuation-plans>

A háborúval közvetetten érintett országokban is tapasztalható hasonló folyamat, hiszen a háború gazdasági hatásai, ebből eredően a kisebb költségvetési forrás és a működési költségek növekedése miatt a természetes elhasználódás okozta pusztulást az érintett országok nem képesek orvosolni. Ilyen esetben vészmegoldást jelenthet a fogvatartottak más, jobb kondícióval bíró büntetés-végrehajtási intézetbe történő ideiglenes átszállítása.

A háború gazdasági hatásainak köszönhetően a büntetés-végrehajtási szervezet vonatkozásában is tapasztalható lehet a működési költségek növekedése, aminek ellensúlyozása érdekében álláspontom szerint az érintett országnak az önfenntartó büntetés-végrehajtás és az épületállomány energiahatékonyságának fokozása irányába szükséges fordulnia.

Hazánkban 2022 júliusában energia-veszélyhelyzetet hirdettek és a gazdasági válság első fuvallatai is elértek bennünket; emiatt – más állami intézményekhez hasonlóan – a büntetés-végrehajtás működtetése, energiaellátásának költségei is megsokszorozódtak, a takarékoskodás alapvetővé jelentőségűvé vált a helyzet kezelése érdekében.¹⁸ Emellett valamennyi közintézményhez hasonlóan a büntetés-végrehajtási intézetekben is a jogszabályban meghatározott veszélyhelyzeti működés kereteit kell figyelembe venni.¹⁹ Az általánosan tapasztalható infláció okozta drágulás magától értetődően a büntetés-végrehajtásban is megjelenik, így például a kiérkeztetés, a csomagküldés vagy a kapcsolattartás (különösen a személyes kapcsolattartás az utazással kapcsolatban felmerülő költségek növekedése miatt) is költségesebbé vált.

A fogvatartotti létszám növekedése

A büntetés-végrehajtás infrastruktúráját és működését érintő negatív hatások mellett a feladatellátás területén is említhetők nemkívánatos hatások. A fogvatartotti létszám növekedése alapvetően többletfeladatot ró a büntetés-végrehajtásra, amely egyrészt eredhet a férőhelyek számának csökkenéséből, amikor is egyes büntetés-végrehajtási intézetek megsemmisülése vagy valamilyen háborús cél érdekében történő használata miatt akár ugyanannyi, akár több fogvatartott elhelyezését kell megoldani kevesebb büntetés-végrehajtási intézetben. A másik oka pedig lehet az, hogy háború idején a bűnözési struktúra változása miatt több olyan bűncselekmény elkövetésére lehet számítani, amelyek tárgyi súlyuk miatt szabadságelvonnással járó kényszerintézkedést vagy szankciót vonnak maguk után.

Abban az esetben, ha a negatív hatások kumulálódnak, tehát a fogvatartotti létszám növekedése az infrastruktúra pusztulásával és költségvetési forráshiánnyal párosul, annak egyenes következménye lesz a túlszűfolttság kialakulása vagy fokozódása.

¹⁸ 1335/2022. (VII. 15.) Korm. határozat az energia-veszélyhelyzettel összefüggő egyes szükségszerű intézkedések megtételéről

¹⁹ Lásd például: 353/2022. (IX. 19.) Korm. rendelet egyes intézmények veszélyhelyzeti működéséről

A migrációs nyomás

A háború negatív hatásai között a migrációs nyomást is érdemes megemlítenünk. Háború esetén ugyanis a migrációs nyomás is megnő, nincs ez másként a jelenleg folyó orosz-ukrán háború esetében sem, ahol az élelmiszerhiány és a terrorfenyegetettség növekedése miatt a civil lakosság jelentős része indult útnak.

Az ukrán menekültek nem minősülnek illegális bevándorlóknak, ezt az úgynevezett Európa átmeneti védelméről szóló 2001/55/EK irányelv fektette le. Az UNHCR 2022. december 6. napi adatai szerint 4,8 millió ukrán menekült részesült átmeneti védelemben vagy regisztrált hasonló rendszerben az Európai Unió területén.²⁰

Az orosz-ukrán háború okozta migrációs nyomás arra vezethető vissza, hogy a háború rövid idő leforgása alatt számos civil áldozatot követelt, a fegyveres összecsapások területén a polgári infrastruktúra jelentős része is megsemmisült, mindez pedig arra kényszerítette a civileket, hogy elmeneküljenek a saját biztonságuk és védelmük érdekében. A migráció Ukrajnában jelenleg kétirányú, egyrészt országon belül történik elvándorlás, míg mások a szomszédos vagy akár távolabbi országokat tekintik elsődleges úti célnak.²¹

Az UNHCR adatai alapján az ukrán menekültek Magyarországra nem a továbbmaradás szándékával érkeznek, hanem Magyarországon keresztül jutnak el a célként kijelölt távolabbi országba. Mindezt a statisztikai adatok is alátámasztják, hiszen hazánkba a 2022. december 6. napi adatok alapján 32 628 fő ukrán menekült regisztrált átmeneti védelmi vagy hasonló rendszerben, szemben például Lengyelországgal, ahová ugyanezen céllal 1 529 355 fő ukrán menekült érkezett.²²

A fogvatartotti összetétel változása és a törvényes bánásmód

A fogvatartotti létszám növekedése mellett a fogvatartotti összetétel változásával is számolni lehet. Ennek oka a bűnözési struktúra változásában keresendő, amely szintén a háború kedvezőtlen következményeinek az egyike. Háborús időszakban jellemzőbbé válhat a bűnelkövetés határokon átvelő jellege, amelynek egyenes következménye a külföldi fogvatartottak arányának növekedése.

Hazánkban is elindult a fogvatartotti összetétel változásának folyamata, ami annak is köszönhető, hogy az elmúlt években folyamatosan növekedett az embercsempészás büntette miatt indult büntetőeljárások száma, és a külföldi fogvatartottak száma ezzel egyenesen arányosan növekedett, így dinamikus növekedésnek lehetünk tanúi. Mára a fogvatartott személyek 90 százaléka külföldi állampolgársággal rendelkezik, akik a fogvatartotti összlétszám 13 százalékát teszik ki. A rendelkezésre álló adatok alapján a külföldi fogvatartottak mintegy 73 ország állampolgárai, és a jelenlegi létszámukkal öt átlagos büntetés-végrehajtási intézetet lehetne megtölteni.²³

²⁰ <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

²¹ Uo.

²² Uo.

²³ <https://bv.gov.hu/hu/intezetek/bvszervezet/hirek/5405>

A külföldi fogvatartottak elhelyezése és a velük való törvényes bánásmód biztosítása többletfeladatot ró a büntetés-végrehajtásra, hiszen olyan speciális fogvatartotti csoportot alkotnak, akikre a Bv. Kódex külön szerkezeti egysége tartalmazza a *lex specialist* és a többletélvárásokat.²⁴ A többletkötelezettségek teljesítése alapvetően többletköltséget is jelent a büntetés-végrehajtás számára a nyelvi, a vallási és az esetlegesen ebből adódó étkezési különbségek miatt.²⁵

Háborús időszakban a fogvatartotti jogok biztosításában egyébként is mutatkozhatnak nehézségek, fennakadások, különösen a háborúval közvetlenül érintett országokban. Az infrastruktúra pusztulása, a személyi állomány létszámának csökkenése vagy a fegyveres ütközések hatására akár teljes mértékben ellehetetlenülhet a fogvatartotti jogok érvényesülése, köztük a kapcsolattartáshoz való jog, a megfelelő elhelyezés, vagy az élelmezés biztosítása is.

A bűnözési struktúra változásai és a biztonság

A háború a bűnözési struktúrát is érdemben befolyásolhatja, mivel bizonyos típusú bűncselekmények száma megnövekedhet, és a korábbiakban említettek alapján a bűncselekmények határokön átfelőlő jellege is megerősödhet. A háború így kedvez a szervezett bűnözésnek, a terrorizmusnak, a fegyverrel kapcsolatos bűncselekményeknek, az emberkereskedelemnek, az embercsempészségnek vagy a háborús bűncselekményeknek egyaránt.²⁶

Meglátásom szerint háború idején a nagyobb tárgyi súlyú és a társadalomra fokozottan veszélyes bűncselekmények elkövetése emelkedik meg, ahogyan az az orosz-ukrán háború vonatkozásában az embercsempészség büntette tekintetében is megfigyelhető. A nagyobb tárgyi súlyú és társadalomra fokozottan veszélyes bűncselekmények elkövetéséből egyúttal az is következik, hogy megnövekszik a letartóztatottak és a szabadságvesztéssel sújtottak száma is.

Mindezek pedig hozzájárulnak az országok általános biztonságának gyengüléséhez, amit emellett tovább erodálhat, ha a háborúban részes országok egyfajta amnesztiát hirdetnek saját fogvatartottjaik számára abban az esetben, ha a háborúban fegyvert ragadva ők is részt vesznek.²⁷

A fogvatartottak háborúban való alkalmazása nem számít új keletűnek a történelemben, hiszen az első világháború idején például Nagy-Britanniában a bűnözőket is mozgósították. A vádlottak akár a szabadságvesztés kiszabását is elkerülhették, ha már a tárgyalás során vállalták a háborúban való részvételt, de akár

²⁴ Bv. Kódex 207–215. §

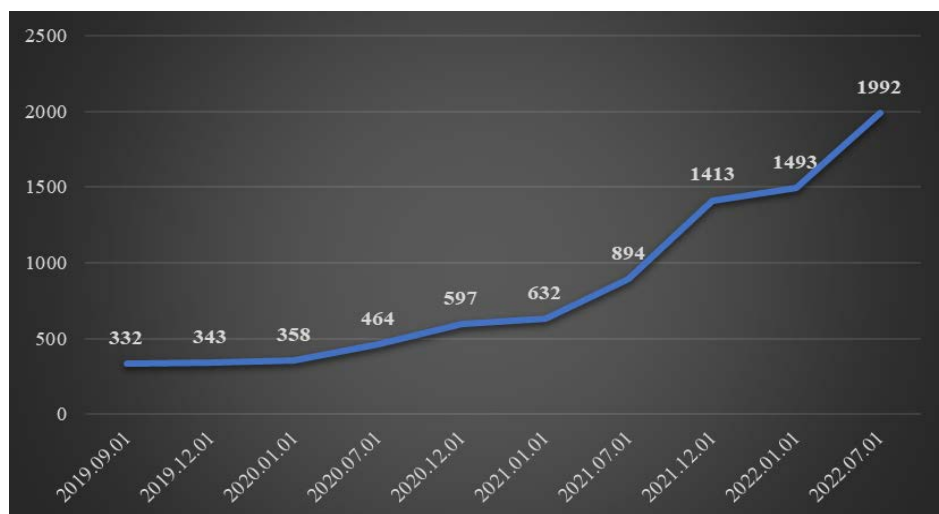
²⁵ Szűcs András: A nem magyar állampolgárságú fogvatartottak jogi helyzete Magyarországon. *Börtönügyi Szemle*, 2003/2., 27–28.

²⁶ Megjegyezendő, hogy nemcsak a háborúnak, hanem a koronavírus-járványnak is hasonló hatása volt a bűnözési struktúrára, így például a családon belüli erőszak felerősödése is tapasztalható volt. Lásd erről részletesebben DOMOKOS Andrea – PAPP Petra: Az egyes nemzetközi szervezetek reagálása a családon belüli erőszakra pandémia idején. *Jogelméleti Szemle*, 2021/3., 25–33.

²⁷ <https://www.telegraph.co.uk/world-news/2022/07/05/russian-prisoners-offered-2800-freedom-serve-ukraine-come/>

a büntetésüket töltő fogvatartottakat is hamarabb szabadlábra helyezték ennek érdekében. A fogvatartottak besorozása a hadseregbe erőszakos természetük miatt kíváncsnak számított, nem mellesleg a büntetés-végrehajtás számára is mérsékelte a költségeket az egyébként is nehéz gazdasági helyzetben.²⁸

Hazai viszonylatban a bűnözési struktúra változásával kapcsolatban mindenképpen említésre méltó az embercsempészás büntette miatt elítélt fogvatartottak számának alakulása. Már az orosz-ukrán háborút megelőzően is, 2019. évtől folyamatos emelkedő tendencia állapítható meg, amelyet az orosz-ukrán háború kirobbanása tovább tetézett. Amíg 2019-ben 332 embercsempészás büntette miatt elítélt fogvatartott volt büntetés-végrehajtási intézetben, ez a szám 2022. július hónapjára 1992 fogvatartottra ugrott, amely hatszoros fogvatartotti létszámot jelent.²⁹

2. ábra: Embercsempészás büntette miatt elítéltek számának alakulása

A megmutatkozó tendencia veszélyezteti a túlszűfolttság területén elért eredményeinket. Hazánkban a hosszú évek óta tapasztalható túlszűfolttság 2020-ban megoldódni látszódott, amikor a 2020. július 13. napján, Veszprémbe átadott új épületszárnyak átadásával a büntetés-végrehajtási intézetek túlszűfolttságának mértéke 100 százalék alá csökkent.³⁰

Az Európa Tanács éves statisztikai jelentése viszont 2022. január 1. napján közzétett adatai szerint – amikor még az orosz-ukrán háború kezdetét sem vette – a magyar büntetés-végrehajtási intézetek telítettsége ismét 99,4 százalékos volt.³¹

²⁸ MCKAY, Cameron: 'Likely to make good soldiers': mobilizing Britain's criminal population during the First World War. *Historical Research*, 94(265), 578–600. <https://doi.org/10.1093/hisres/htab007>

²⁹ A statisztikai adatokat a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága bocsátotta rendelkezésre 2022. december 5. napján.

³⁰ A büntetés-végrehajtási szervezet Évkönyve 2020. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 2021. <https://bv.gov.hu/sites/default/files/BVOP%20%C3%A9vk%C3%B6nyv%20-%202020.pdf>

³¹ <https://wp.unil.ch/space/space-i/prison-stock-on-1-january/prison-stock-on-1st-january-2022/>

A HÁBORÚ BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁSRA GYAKOROLT POZITÍV HATÁSAI

Bizonyossá vált, hogy a háború számos negatív hatással járhat, amelyek kumulálódva még nagyobb károkat képesek okozni. Mindezek ellenére pozitív hatásai is lehetnek a háborúnak, azonban ezen hatások – a negatív hatásokkal ellentétben – nem rövid időn belül, hanem sokkal hosszabb távon belül mutatkoznak meg. A pozitív hatások a büntetés-végrehajtás rendszerében is jelentkezhetnek, és hasonlóan a negatív hatásokhoz, közvetetten, adott állam útján szivároghatnak le.

A háború büntetés-végrehajtásra gyakorolt pozitív hatásai között tarthatjuk számon a megújuló energiaforrások előtérbe kerülését, a nem megújuló energiaforrások felhasználásának racionalizálását, a digitalizáció fokozódását, valamint az önfenntartó és a zöld börtönök felé fordulást. Ezek közül a zöld börtönök és az önfenntartó büntetés-végrehajtást érdemes behatóbban megvizsgálnunk.

A zöld börtön mint fogalom, nem ismeretlen nemzetközi szinten. A zöld börtönök célja, hogy hozzájáruljanak az ökológiai lábnyom csökkentéséhez és a klímasemlegesség eléréséhez. Az Európai Zöld Megállapodás célja ugyanis, hogy 2050-re elérjük a klímasemlegességet, amelynek elérése érdekében valamennyi tagállamnak részt kell vállalnia, így ez alól a büntetés-végrehajtás sem lehet kivétel.³²

Hazánkban is elindult a folyamat az európai államok közös célkitűzése érdekében, így a beruházások során alapvető szemponttá vált az energiahatékonyság. Ennek részeként több büntetés-végrehajtási intézetben telepítettek napelemeket az elmúlt években, amely eredményeként az energiaellátást napelemek biztosítják a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben és a Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönben. A napelemtelepítés mellett a hőszivattyú-telepítés és a szelektív hulladékgyűjtés is egyre több büntetés-végrehajtási intézetben vált bevetté, amely egyúttal reintegrációs programként is eléri a célját. Továbbá a fogvatartottak akár OKJ-képzés keretében hulladékválogató és -feldolgozó képzést is szerezhetnek. A hőszivattyús rendszerek kapcsán mindenképpen említést érdemel a Berettyóújfaluban létrejött Büntetés-végrehajtás Egészségügyi Központ, amely már eleve úgy épült, hogy hőszivattyús rendszerek biztosítsák a hűtést, a fűtést és a melegvíz ellátást, de ezen kívül is egyre több büntetés-végrehajtási intézetben építenek ki hőszivattyús rendszereket.³³

A magyar büntetés-végrehajtás a zöldtechnológia alkalmazása mellett az eddigiekben is törekedett az önfenntartás minél szélesebb körű érvényesítésére, de vélhetően a háború tovább fogja erősíteni ezt a folyamatot.

Az önfenntartás jelenlegi legfőbb eszköze a fogvatartottak munkáltatása, amely egyúttal a reintegráció részét is képezi. A Bv. Kódex a munkáltatásra vonatkozó általános szabályok között deklarálja, hogy törekedni kell a büntetés-végrehajtási szervezet önellátóvá és részben önfenntartóvá tételére.³⁴ A fogvatartottak munkáltatásának egyik sajátossága, hogy amennyiben a fogvatartott tekintetében annak feltételei

³² Európai Zöld Megállapodás, COM(2019) 640 final 2.1.1. pont

³³ CZENCZER Orsolya: A „zöld” büntetés-végrehajtás margójára... avagy a magyar büntetés-végrehajtás ökológiai lábnyom-csökkentésének eredményei. *Börtönügyi Szemle*, 2021/2., 56–62.

³⁴ Bv. Kódex 216. § (1) bekezdése

fennállnak, kötelező a munkáltatásban részt vennie.³⁵ Az önellátás keretében a büntetés-végrehajtás gazdasági társaságai állítják elő például a fogvatartotti ruházatot, vagy megtermelik a mezőgazdasági termékeket, amelyek az ellátáshoz szükségesek, sőt akár a szükséges mennyiségen túl fennmaradó mezőgazdasági termékek értékesítésére is sor kerülhet.³⁶

A rendelkezésre álló statisztikai adatok tanúságai szerint 2014. évtől kezdődően folyamatosan emelkedett a munkáltatásban részt vevő fogvatartottak száma, és a 2014-ben foglalkoztatott 7562 fő fogvatartotti létszám 2017-re 8794 főre duzzadt. Ezt követően 2018-ban megtorpanni látszott a folyamat, hiszen az előző évhez képest csökkent, 7709 fogvatartott vett részt a munkáltatásban, de a következő évben, 2019-ben már ismét emelkedő tendencia mutatkozott és újra közel 8000 (pontosan 7897) fogvatartott dolgozott.³⁷

A zöld- és önfenntartó börtönök hasznossága igencsak sokrétű, a környezetvédelmi szempontok mellett több tízmilliós működési költség takarítható meg, és a fogvatartottak reintegrációja szempontjából sem elhanyagolható.

ZÁRÓGONDOLATOK

A büntetés-végrehajtás területén végzett kutatásaim során, különösen az elmúlt három évet visszaidézve, szinte kivétel nélkül valamennyi kutatás végén az volt az egyik végkövetkeztetésem, hogy a 21. századi modern büntetés-végrehajtás kihívások kereszttüzében áll, és rendkívül érzékeny a globális világ eseményeire. Nem volt ez másként jelen kutatás során sem. Ismételten megerősítést nyert, hogy a modern büntetés-végrehajtás nemcsak a digitalizáció, a legújabb technológiák, a biztonságot garantáló műszaki eszközök vagy az emberi jogokat tiszteletben tartó jogszabályi környezet miatt tekinthető modernnek, hanem amiatt is, mert újfajta vagy éppen régi, de újszerű formában megjelenő kihívások között kell a feladatellátását biztosítania.

Jelen téma kutatása egyszerre jelentett nehézséget és könnyebbiséget. A kutatást megkönnyítette ugyanis, hogy a háború hatásai aktuálisan tapasztalhatók, amely közvetlenebbé tette a kutatást és könnyebben igazolhatóvá tette a hipotéziseimet. Ugyanakkor ez egyúttal nehézséget is teremtett, hiszen a vizsgált téma olyannyira újszerű, hogy tudományos szempontból értékelhető forrás még kevés áll rendelkezésre. Mindez azt is jelenti, hogy a témával kapcsolatban véglegesnek mondható álláspontot nem lehet kialakítani, a tanulmányban felsorolt hatások a későbbiekben egészen biztosan továbbiakkal egészíthetők majd ki, ezért a tudományos figyelemmel kísérés elengedhetetlennek mutatkozik.

Végezetül Ciceró egy beszédének részletével kívánom felhívni a figyelmet a háborúval kapcsolatban a törvények betartásának fontosságára. Ciceró egy beszédében azt állította

³⁵ LAJTÁR István – SZÜCS András: *Büntetés-végrehajtási jog. Jogi szakvizsga felkészítő kötet*. 3. átdolgozott kiadás. Patrocinium, Budapest, 2019, 206.

³⁶ VARGA Valéria: Önfenntartó börtönök – realitás vagy utópia? *Börtönügyi Szemle*, 2013/1., 26–27.

³⁷ *Börtönstatisztikai Szemle 2020*. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, 2020. https://bv.gov.hu/sites/default/files/Bortonstatisztikai_Szemle_2020.pdf 13.

ugyanis, hogy „háború idején a törvények hallgatnak”³⁸. Ez a gondolat most újra aktuális, és felhívja a figyelmünket a háború egyik legsúlyosabb igazságszolgáltatásban megmutatkozó negatív hatására, mégpedig a törvények mellőzésére háború idején. Szerencsére hazánkban erről szó sincs, de Ciceró idézete is kiválóan szemlélteti, hogy háború idején különös figyelmet kell fordítani a törvények betartására, természetesen a büntetés-végrehajtás területén is, hiszen ez az egyik alapvető biztosítéka a törvényességnek és a fogvatartottakkal való törvényes bánásmódnak is. Ennek betartása érdekében pedig a törvényességi felügyeletet ellátó ügyészek is közreműködhetnek a törvényben biztosított eszközeikkel.

³⁸ Cicero *Pro Milone* című beszédéből származó latin szállóige. Eredetileg: *silent leges inter arma*, <https://www.thelatinlibrary.com/cicero/milo.shtml#11>

ERDŐDY GYULA

A JOGERŐS ÉS ÜGYDÖNTŐ SZABÁLYSÉRTÉSI DÖNTÉSEKKEL SZEMBENI ÜGYÉSZI ESZKÖZÖKRŐL

BEVEZETÉS

Az ügyész a kihágási, majd az azt követő szabálysértési jogban is meghatározó szerepet töltött be, eszközeivel jelentősen befolyásolta a kihágási-szabálysértési hatóságok jogalkalmazását. A jogerős ügydöntő határozatokkal szembeni ügyészi eszközök jellege, azok terjedelme nagyrészt összefüggött a kihágási, illetve szabálysértési jog jogági elhelyezkedésével. A királyi, illetve a tiszti ügyész a kihágási jogban a jogerős ügydöntő határozatokkal szembeni eszközein kívül – többek között – vádképviselési, tárgyaláson részvételi és közérdekből fellebbviteli jogkörökkel is rendelkezett, míg a szabálysértési jogban az ügyészi eszközök nagyrészt törvényességi felügyeleti jelleget hordoztak és hordoznak ma is. A jelenleg hatályos, a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (a továbbiakban: Szabs. tv.) a kihágási jog irányába mozdult el. A szabálysértési törvénynek ez a koncepcióváltása azonban az ügyész eljárási jogköreiben, a jogerős határozatokkal szembeni fellépésének eszközeiben nem hozott változást annak ellenére, hogy a törvényesség érdekében fellépés, a törvénysértő állapot megszüntetése számos esetben az ügyészre hárul. A jogerős ügydöntő szabálysértési döntésekkel szembeni, hatályos jogunk szerint igénybe vehető ügyészi eszközök azonban sok esetben kevésbé hatékonyak, olykor elégtelennek bizonyulnak. Érdemes tehát áttekinteni az ügyésznek a jogerős szabálysértési döntésekkel szembeni eszközeit, azok igénybevételének nehézségeit annak érdekében, hogy az ügyész eszközeinek hatékonyságát javító néhány javaslatot megfogalmazhassunk.

JOGERŐS ÉS ÜGYDÖNTŐ HATÁROZATOKKAL SZEMBENI ÜGYÉSZI ESZKÖZÖK ALAKULÁSA A KIHÁGÁSI ÉS A SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

JOGERŐS ÉS ÜGYDÖNTŐ HATÁROZATOKKAL SZEMBENI ÜGYÉSZI ESZKÖZÖK ALAKULÁSA A KIHÁGÁSI JOGBAN

A magyar törvényekben először a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. törvény-cikk írta elő a közigazgatási tisztségviselőként eljáró törvényhatósági tiszti fő, illetve

* ERDŐDY Gyula PhD, ügyész, Budapesti Közérdekvédelmi Ügyészség

al- és árvaszéki ügyész számára, hogy legyen őre a törvénynek, a törvény erejével bíró szokásnak és a törvényhatóság szabályrendeleteinek az önkormányzatokban és a közgyűlésekben.¹

Az első kihágási törvény – a kihágásokról szóló 1879. évi XL. törvénycikk (a továbbiakban: Kbt.) – a kihágásokra vonatkozó anyagi jogi szabályokat foglalta kódexbe, míg az eljárásjogot kezdetben a közigazgatási büntetőbíráskodást illetően belügyminiszteri², a járásbíróság előtti eljárást illetően pedig igazságügy-miniszteri rendelet³ szabályozta.

A századforduló után a közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó kihágások esetében az eljárási szabályokat a rendőri büntető eljárás egységes szabályozása tárgyában kiadott 65000/1909. BM. rendelet (a továbbiakban: Rbsz.) is szabályozta.⁴ Új intézményként vezette be, hogy a közigazgatási hatóságok hatáskörébe utalt összes kihágási ügyben a tiszti ügyészek a közvédat a közérdek szempontjából képviselték. Az ügyész a tárgyalásokon való közreműködésen kívül a hivatalból üldözendő kihágásokra vonatkozólag – az Rbsz. 23–27. §-aiban – megállapított jogait gyakorolta, melyek közül kiemelendő, hogy a vele közölt feljelentésekből és határozatokból tudomására jutott kihágási ügyeket figyelemmel kísérte, továbbá indokolt esetben közérdekből fellebbviteli jogával élhetett.⁵ Az Rbsz. a jogerősen befejezett, közigazgatási hatóságok hatáskörébe tartozó kihágások vonatkozásában meghozott törvénytől határozatokkal szembeni fellépés eszközeként a tiszti ügyész részére – a mai perújítás szabályaihoz hasonló – újrafelvételt és sajátos jogorvoslati eszközként a jogerős határozatok kivételes felülvizsgálatát tette lehetővé.⁶

A járásbíróság hatáskörébe tartozó kihágások miatti eljárást a bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk (Bp.) szabályozta. A Bp. szerint az ügyész a vád képviselete mellett a jogerős határozatok ellen rendkívüli perorvoslattal élhetett, amelyek az újrafelvétel⁷ és a jogegység érdekében előterjeszthető perorvoslat⁸ voltak.

¹ TISZA Tamás Tibor: Az ügyészség közérdekvédelmi tevékenységéről. *Advocat*, 2018/3–4., 3–11.

² A magyar büntetőtörvénykönyvek végrehajtása tárgyában kiadott 38.547/1880. belügyminiszteri körrendelet.

³ A járásbíróságok hatáskörébe utalt vétségek és kihágások eseteiben követelendő eljárás tárgyában kiadott 2265/1880. igazságügy miniszteri körrendelet

⁴ Első fokon kis- és nagyközségben a főszolgabíró, illetve szolgabíró jártak el. Községi bíróság előtt az eljárásban közvádoló nem vett részt, a felek a terhelt és a sértett voltak. Másodfokon kis- és nagyközségekben, illetve a rendezett tanácsú városokban az alispán, míg a törvényhatósági joggal felruházott városokban (Budapest is) a tanács járt el. Budapesten a közigazgatási hatáskörbe tartozó kihágások részben a közigazgatási szervek, részben a rendőrség hatáskörébe tartoztak. A budapesti államrendőrség területén a rendőrkapitány határozataira nézve a főkapitány vagy helyettese, harmadfokon pedig az illetékes miniszter volt jogosult eljárni.

⁵ Rbsz. preambuluma

⁶ Rbsz. 191. §; 196. §

⁷ Bp. XXI. fejezet

⁸ Bp. 441–442. §

JOGERŐS ÉS ÜGYDÖNTŐ HATÁROZATOKKAL SZEMBENI ÜGYÉSZI ESZKÖZÖK ALAKULÁSA A SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

A második világháború utáni büntető anyagi jogszabályok megváltozását⁹ követően a kihágási eljárásra vonatkozó részletes rendelkezések a kihágási eljárás részletes szabályairól szóló 59/1952. (VII. 1.) MT. rendeletben (a továbbiakban: MT rendelet) kerültek meghatározásra. A kihágási ügyben hozott jogerős döntéssel szembeni ügyészi eszközök a perújítás és a felülvizsgálat a törvényesség érdekében¹⁰ voltak.

A kihágás intézményének és a kihágási bíraskodás 1955. július 1. napjával történt megszüntetésével egyidejűen lépett hatályba a szabálysértési ügyek intézéséről szóló 32/1955. MT. rendelet, amely az eljárásra vonatkozó szabályokat rendezte. Ez a jogszabály a jogerős határozatok elleni addigi ügyészi eszközöket megszüntette és a jogorvoslatokról szóló fejezetben bevezette – a Magyar Népköztársaság Ügyészségéről szóló 1953. évi 13. tvr.-rel már szabályozott, valamely szerv törvénysértő határozata, rendelkezése, utasítása vagy egyéb intézkedése elleni – az ügyészi óvás¹¹ intézményét, amely a nem jogerős határozat vagy intézkedés ellen is alkalmazható volt.¹²

A szabálysértési joganyag első kodifikációja nyomán megszületett, a szabálysértésekről szóló 1968. évi I. törvény az ügyészi törvényességi felügyeletre vonatkozó rendelkezéseket lényegében a Magyar Népköztársaság Ügyészségéről szóló 1959. évi 9. tvr.-ben, majd a Magyar Népköztársaság Ügyészségéről szóló 1972. évi V. törvény (a továbbiakban: korábbi Ütv.) meghatározottak szerint foglalta össze. Az első szabálysértési kódex a törvényességi felügyelet körében gyakorolható ügyészi eszközök között az óvást, a felszólalást és a figyelmeztetést nevesítette.

Törvénysértő határozat vagy intézkedés miatt halasztó hatályú ügyészi óvás volt benyújtható a szabálysértési hatóságnál. Óvásnak jogerős és nem jogerős határozat ellen az elkövető javára időkorlát nélkül, míg az elkövető terhére a határozat jogerőre emelkedésétől, illetve az intézkedés megtételétől számított hat hónapon belül volt helye. A hathónapos időkorlát nem érvényesült, amennyiben a szabálysértési hatóság bűncselekményt bírált el, illetve „elvi” óvás esetén, amikor az ügyész konkrét ügyben hívta fel a figyelmet törvénysértésre, azonban az elkövetőre súlyosabb döntés meghozatalát nem indítványozta. A szabálysértési hatósághoz benyújtott ügyészi óvásról – egyet nem értés esetén – a szabálysértési hatóság felettes szerve döntött.

A szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény (a továbbiakban: Sztv.) az Európa Tanács 1950. november 4-én Rómában kelt, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezmény (a továbbiakban: Egyezmény) 6. cikkével összhangban bevezette a szabálysértési döntésekkel szemben a bírósághoz fordulás

⁹ Alapvető változást jelentett a büntetőtörvénykönyv általános részéről szóló 1950. évi II. törvény (Btá.) és az azt hatályba léptető 1950. évi 39. tvr. A Btá. dichotomikus (büntett-kihágás) rendszert vezetett be, míg az 1950. évi 39. tvr. hatályon kívül helyezte a Kbt. első részének még hatályban levő rendelkezéseit, valamint a büntetőtörvénykönyvek életbeléptetéséről szóló 1880. évi XXXVII. törvényt.

¹⁰ A kihágási eljárás részletes szabályairól szóló 59/1952. (VII. 1.) MT. rendelet IX–X. fejezet

¹¹ A szabálysértési ügyek intézéséről szóló 32/1955. MT. rendelet 56–58. §

¹² BARTUS Imre – DONÁTH Róbert: *A szabálysértési jogszabályok magyarázata*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1986, 238.

jogát, amely a jogerős szabálysértési határozatokkal szembeni ügyészi eszközökben is változásokat eredményezett. Az első szabálysértési kódexben már szabályozott ügyészi törvényességi felügyeleti eszközök változatlanul megmaradtak, az Sztv. alapján azonban a törvényességi felügyelet nem terjedt ki a szabálysértési hatóságnak a bíróság által felülvizsgált döntéseire. Lényeges változás volt továbbá, hogy az ügyész csak a szabálysértési hatóság jogerős és végrehajtható határozatában vagy egyéb rendelkezésében, illetve intézkedésében megállapított törvénysértés kiküszöbölése érdekében nyújthatott be óvást, amelyet a helyi bíróság bírált el.¹³

A szabálysértési marasztaló határozatokkal szembeni bírósághoz fordulás jogának biztosításával, illetve az elzárással sújtható szabálysértések bírósági hatáskörbe utalásával egyidejűen az Sztv. rendkívüli jogorvoslati eszközként bevezette a perújítás intézményét. Az Sztv. 2003. július 1. napjától kizárólag az ügyész által előterjeszthető perújítási okként szabályozta azt az esetet, amikor az elkövető által elkövetett bűncselekményt szabálysértési eljárásban bírálták el.¹⁴

Az Sztv. szabályai szerint a jogerős helyszíni bírság rendes jogorvoslati eszközzel nem volt támadható, módosítására, visszavonására nem volt lehetőség. Amennyiben a jogerős helyszíni bírság valamely okból nem állta ki a törvényesség próbáját, úgy a törvénysértés ügyészi óvással¹⁵ volt orvosolható.¹⁶

ÜGYÉSZI ESZKÖZÖK A NÉMET ÉS A FRANCIA SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

A hazai szabálysértési jog kodifikációja során a német és a francia szabályozás mintául szolgált. A hazai kihágási jog ugyanis részben hasonlóságot mutatott a francia trichotóm szabályozással, a szabálysértési jog pedig – különösen, ami az Sztv.-t illeti – kifejezetten német jogi alapokból építkezett.

ÜGYÉSZI ESZKÖZÖK A NÉMET SZABÁLYSÉRTÉSI JOGBAN

A német szabálysértési törvény (*Gesetz über Ordnungswidrigkeiten*, a továbbiakban: OWiG) – a magyar szabályozástól eltérően – a közigazgatás büntetőhatalmát jelentős mértékben lefedi és a közigazgatási büntetőjogot egységesen szabályozza. A szabálysértési törvény „mögöttes joganyagának” a büntető-perrendtartás (*Strafprozessordnung*, a továbbiakban: StPO) minősül.

¹³ KÁROLYINÉ MÜLLER Erzsébet – KOVALIK Pál: *Új szabálysértési jogszabályok magyarázatokkal (kommentár)*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2002, 218.

¹⁴ Uo. 240–245.

¹⁵ Az óvásnak a helyszíni bírság végrehajtására halasztó hatálya volt, az elkövető terhére azonban csak a határozat jogerőre emelkedésétől számított hat hónapon belül volt helye. Amennyiben a helyszíni bírság törvénysértőnek bizonyult, úgy – az egyéb feltételek fennállása esetén – hat hónapon belül a helyszíni bírság hatályon kívül helyezése mellett szabálysértési feljelentés megtételére került sor. Nem volt időbeli korlátja az elkövető javára benyújtott óvásnak, sem pedig az elvi óvásnak, akár az elkövető javára, akár a terhére nyújtották be.

¹⁶ KÁROLYINÉ MÜLLER E. – KOVALIK P. (2002): i. m. 219.

A német szabálysértési eljárás közigazgatási, ügyészi (közbenső), bírósági és jogorvoslati szakaszokra osztható. A közigazgatási hatóságok közül törvényi rendelkezés hiányában fő szabályként a tárgy szerint illetékes legmagasabb szintű tartományi hatóság jár el.¹⁷

A német szabályozásban az ügyész a közbenső eljárás során egyfajta „szűrő” funkciót lát el. Amennyiben ugyanis a közigazgatási hatóság által kiszabott pénzbírság ellen az eljárás alá vont kifogást terjeszt elő és annak alapján a közigazgatási hatóság a határozatát nem vonja vissza, úgy a hatóság az iratokat a legalacsonyabb szintű bíróság részére az ügyészségen keresztül küldi meg.¹⁸ Az ügyész az ügyet további nyomozásra visszaadhatja a közigazgatási hatósághoz, de maga is végezhet nyomozati cselekményeket, megalapozatlanság hiányában a helyi bíróságnak továbbítja az ügyet.¹⁹ A bíróság a kifogás tárgyában főtárgyaláson vagy annak mellőzésével, az ítélettel azonos hatályú végzéssel dönt, azonban a közigazgatási hatóság döntésétől súlyosabb döntést nem hozhat.²⁰

Az elsőfokú bíróság ítélete ellen – mások mellett – az ügyész felülvizsgálati panasszal élhet a tartományi főtörvényszéknél, amely azonban korlátozottan és kivételes esetben alkalmazható jogorvoslat.²¹

A német szabálysértési törvény a jogerőhatásról akként rendelkezik, hogy a pénzbírság kiszabásáról rendelkező határozat jogerőre emelkedését követően vagy amennyiben a cselekményt a bíróság szabálysértésként vagy bűncselekményként jogerősen elbírált, úgy a cselekmény szabálysértésként többé nem üldözhető. A szabálysértés tárgyában hozott jogerős ítélet a bűncselekményként történő üldözést is kizárja.²²

Az OWiG a pénzbírságot kiszabó jogerős határozat elleni perújításra – eltérő rendelkezés hiányában – az StPO szabályait rendeli alkalmazni.²³ A perújítás szabályai sok tekintetben hasonlóak a magyar szabályozáshoz. Az elkövető hátrányára új tényre vagy bizonyítékra hivatkozással perújításnak nincs helye, amennyiben az elkövetővel szemben 250 eurót meg nem haladó pénzbírságot vagy vagyoni mellékkövetkezményt szabtak ki, illetve akkor sem, ha a jogerőre emelkedést követően három év eltelt.²⁴

A pénzbírságot kiszabó határozattal szembeni perújítási eljárásra a határozatot hozó közigazgatási hatóság székhelye szerint illetékes elsőfokú bíróság rendelkezik hatáskörrel. Amennyiben a perújítást a terhelt kéri vagy a közigazgatási hatóság olyan körülményről szerez tudomást, amely miatt perújítás lehetséges, úgy az iratok az ügyészség részére kerülnek megküldésre a közbenső eljárás szabályai szerint.²⁵

¹⁷ OWiG 36. §

¹⁸ OWiG 69. § (1)–(3)

¹⁹ OWiG 69. § (4)–(5)

²⁰ Kis Norbert – Nagy Marianna: *Európai közigazgatási büntetőjog*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2007, 173.

²¹ Thieß, Uwe: *Ordnungswidrigkeitenrecht*. Neuwied, Kriftel, Hermann Luchterhand, 2002, 207.

²² OWiG 84. § (1)–(2)

²³ OWiG 85. § (1)

²⁴ OWiG 85. § (2)

²⁵ OWiG 85. § (4)

Az StPO a perújítási kérelemre a jogorvoslatra vonatkozó általános szabályokat rendeli alkalmazni, amely alapján perújítással az ügyész a terhelt javára és terhére egyaránt élhet.²⁶

AZ ÜGYÉSZ SZEREPE A FRANCIA KIHÁGÁSI JOGBAN²⁷

Franciaországban a bűncselekmények súlyuk szerint büntettek, vétségek és kihágások. A csekély fokban veszélyes, a társadalmi együttélés normáit fenyegető jogsértéseket – a megszüntetett magyar kihágási joghoz részben hasonlóan – kihágásként (*contravention*) a bíróság bírálja el.²⁸ Kihágási ügyben a büntetőeljárás törvénykönyv²⁹ szerint első fokon általában a rendőrbíróság (*tribunal de police*) jár el, amely egyesbíróként eljáró helyi bíróság.³⁰ Az ügyész döntésétől függ, hogy egyszerűsített eljárásra vagy rendes eljárásra kerül-e sor. Az egyszerűsített eljárás során az ügyész az iratokat és tárgyi bizonyítékokat megküldi a bíróságnak, amely tárgyalás nélkül, büntető határozattal dönt az ügyben.³¹ A vád képviselét súlyosabb kihágások esetén az ügyész látja el, enyhébb megítélésű ügyben az ügyészséget általában a rendőrtanácsos képviseli az ügyész felügyelete alatt.³²

A rendőrbírósági eljárásban – mások mellett – az ügyész rendkívüli jogorvoslatként, jogkérdés miatt semmisségi panasszal élhet³³, míg a magyar perújításhoz hasonló rendkívüli jogorvoslati eszköz, a felülvizsgálat kizárólag büntettek és vétségek esetében alkalmazható.³⁴

JOGERŐS ÉS ÜGYDÖNTŐ SZABÁLYSÉRTÉSI DÖNTÉSEKKEL SZEMBENI ÜGYÉSZI ESZKÖZÖK A HATÁLYOS MAGYAR JOGBAN

Magyarország Alaptörvénye némileg újradefiniálta az ügyészség szerepét és szakított a korábbi felügyelet-központú szabályozással. Az ügyészség feladatai nem a más intézmények működésének és eljárásainak felügyeletét, az állami akarat kikényszerítését szolgálják, hanem a közérdek védelmezését.³⁵

A 2012. január 1. napjától hatályos új Ütv. rögzíti, hogy az ügyészség a közérdek védelme érdekében közreműködik annak biztosításában, hogy mindenki betartsa a

²⁶ StPO 365. § és 296. § (1)

²⁷ A fejezethez felhasznált irodalom: NAGY Gábor: Kisebb súlyú bűncselekmények elbírálása a francia jogrendszerben. *Bírák Lapja*, 1995/1., 78–104.

²⁸ KIS N. – NAGY M. (2007): i. m. 213.; és Code Pénal (CP) Article 111-1.

²⁹ Code de procédure pénale (CPP)

³⁰ CPP 521. §

³¹ CPP 525. §

³² CPP 45. §

³³ CCP 567–568. §

³⁴ CCP 622-1. §

³⁵ VARGA Zs. András – JAKAB Hajnalka – VARGA Ádám: Ügyészség. In: JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYÖK Gábor (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovat szerkesztő: Bodnár Eszter – Jakab András) (2020), [48], [49 e], [71]. <http://ijoten.hu/szocikk/ugyeszseg>

törvényeket. A jogszabályok megsértése esetén – törvényben meghatározott esetekben és módon – fellép a törvényesség érdekében.³⁶

Közérdekvédelmi tevékenysége során az ügyész fellépésének alapja csak tényleges jogsértés megtörténte lehet. A hatóság mérlegelési tevékenységét is csak abból a szempontból támadhatja, hogy megfelel-e a jogszabályi rendelkezéseknek. Az ügyészi jogorvoslás célja a közérdek védelme, a jog uralmának helyreállítása és nem a kérelmező magánérdekének képviselete.³⁷

Az új Ütv. fenti rendelkezéseivel tehát – a Szabs. tv. 2012. április 15. napján történt hatálybalépése előtt – átalakult az ügyésznek a szabálysértési ügyekben addig gyakorolt törvényességi felügyeleti joga és eszközrendszere, majd a Szabs. tv. hatálybalépésével az ügyészi részvételre vonatkozó szabályok is. A jogerős szabálysértési döntésekkel szembeni ügyészi eszközök – a felhívás, perújítás, valamint a 2022. március 1. napjától bevezetett helyszíni bírság felülvizsgálata – kettős szabályozáson alapulnak, hiszen amíg a felhívás jogszabályi alapjai az Ütv.-ben, addig az utóbbi két ügyészi eszköz a Szabs. tv.-ben kerültek meghatározásra.

A SZABÁLYSÉRTÉSI DÖNTÉSEK JOGEREJE

A Szabs. tv. lényeges újítása, hogy kifejezetten rendelkezik a jogerő kérdéséről. A Szabs. tv. előtti szabálysértési törvényeink ugyanis erről külön nem szóltak, hanem a végrehajtás körében implicite beleértett fogalomként kezelték.

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvénynek (a továbbiakban: Be.) az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvénnyel (a továbbiakban: Mód. tv.) 2022. március 1. napjával történt módosításáig a jogerő hatásai a büntetőeljárásra kiható jogkövetkezmények szempontjából a bíróság végzése és a szabálysértési hatóság határozata, illetve a kiszabott helyszíni bírság esetén nem voltak azonosak. Anyagi jogerőre kizárólag a bírósági határozatok emelkedtek, amelynek negatív hatása az ítélt dolog volt.³⁸ E módosításig a szabálysértési hatóság jogerős határozata, illetve a jogerős helyszíni bírság nem eredményezett a büntetőeljárásra kiható ítélt dolgot, azonos magatartásnak a szabálysértési eljárásban történő elbírálása nem tette jogszerűtlené a büntetőjogi felelősséget megállapító bírósági ítéletben foglalt elítélést.³⁹ A Be. említett módosulása óta azonban már nemcsak a bíróság, hanem a szabálysértési hatóság felelősséget megállapító határozata, valamint a kiszabott helyszíni bírság is büntetőeljárási akadályt képez.

³⁶ Ütv. 1. § (2) bekezdés

³⁷ TISZA T. T. (2018): i. m.

³⁸ PÖLÖSKÉI Ildikó: *A szabálysértési jog és a büntetőeljárás kapcsolódásának eljárásjogi problémái, avagy az ítélt dolog múltja, jelene és jövője*. Az előadás 2016. november 24–25-én, a Magyar Igazságügyi Akadémián megtartott XXVII. szakmai-tudományos konferencián hangzott el.

³⁹ Ennek alapja a Be. 4. § (5) bekezdésének a fenti módosítást megelőző az a rendelkezése volt, amely a büntetőeljárás megindítását kizárólag a bíróság szabálysértési felelősséget megállapító határozata esetén zárta ki.

FELHÍVÁS

Az Ütv. 2012. január 1. napján történt módosulásával az ügyész szabálysértési jogban gyakorolható eszközrendszerében az óvás felhívásra változott, amely ekkor még lényegében csupán névváltozást jelentett, mivel az ügyész az Ütv. rendelkezései szerint gyakorolta a törvényességi ellenőrzési jogait a szabálysértési hatóságok eljárása, határozata, intézkedése felett. A két jogintézmény között azonban már ekkor is különbség volt abban, hogy az el nem fogadott óvást az iratokkal, észrevételeivel a szabálysértési hatóság küldte meg a bíróság részére, míg eredménytelen felhívás esetén a kifogásolt jogerős határozatot az ügyész közvetlenül a bíróság előtt támadja meg.⁴⁰

A Szabs. tv. hatálybalépésével – mivel az ügyész a szabálysértési hatóság eljárásának és intézkedésének törvényességét ellenőrzi, a helyszíni bírságolást nem – az ügyészi jogkörök szűkültek, a törvénytörő helyszíni bírság vonatkozásában az ügyész felhívással nem élhet, annak ellenére, hogy a Szabs. tv. a helyszíni bírságolást a korábbinál jóval szélesebb körben tette lehetővé. A helyszíni bírság kiszabásáról szóló döntés közvetlen ügyészi fellépéssel 2022. március 1. napjáig – ekkortól is csak a Szabs. tv.-ben meghatározott esetben és időkorláton belül – nem volt támadható.

A jogalkalmazásban – annak ellenére, hogy ügyészi óvás benyújtását már az Sztv. is csak jogerős és végrehajtható szabálysértési határozat ellen tette lehetővé – máig nem gyökeresedett meg, hogy az ügyész csak jogerős határozat esetén élhet felhívással. A szabálysértési hatóság sok esetben a jogerőre még nem emelkedett határozata ellen kezdeményez ügyészi intézkedést. Jó példa erre, amikor a szabálysértési hatóság ugyanazon cselekmény miatt két ügyszám alatt indított szabálysértési eljárást, majd mindkét ügyben marasztaló határozatot hozott. A hatóság a korábban érkezett ügyben meghozott, de jogerőre nem emelkedett határozat vonatkozásában ügyészi felhívás benyújtását kezdeményezte, míg az utóbbi ugyanazon tényállás mellett indult másik ügyben hozott határozat már jogerőre emelkedett. Az ügyek egyesítésére a Szabs. tv. 44. § (1) bekezdésében foglaltakra figyelemmel nem volt lehetőség, ügyészi felhívásra az előbbi határozat esetében a jogerő hiányára, az utóbbi határozat esetén annak törvényes voltára tekintettel nem kerülhetett sor.

Az alaphatározat jogerejének hiányával függött össze az az ügy is, amelyben a hatóság a tulajdon elleni szabálysértés vizsgálatakor elmulasztotta a hajléktalanszállón alvó sértett mobiltelefonja eltulajdonítása körülményeinek tisztázását, ezért az ügyben felmerülő kifosztás büntette gyanújának tárgyában sem lehetett állást foglalni. Az ügyészi felhívás tehát a tényállás tisztázásnak elmulasztása miatt vált indokolttá, amelyre azonban az „ismeretlenes” megszüntető határozat sértettel való kézbesítésének, ekként jogerőre emelkedésének hiányára tekintettel elévülési időn belül már nem volt lehetőség.

Hasonló helyzetet eredményezett, amikor a hatóság azért kezdeményezett ügyészi intézkedést, mert a marasztaló határozatát úgy hozta meg, hogy az eljárás alá vont személy időközben bekövetkezett haláláról nem volt tudomása. Az ügyészi felhívásra ez esetben a halál okán megíúsult kézbesítés, ekként pedig a jogerőre emelkedés hiányában nem volt lehetőség.

⁴⁰ MOLNÁR Marianna: Az ügyész szerepének módosulása a megváltozott szabálysértési jogi szabályozásban. *Magyar Rendészet*, 2016/3., 89–96.

Az említett példából is látható, hogy a szabálysértési eljárás során előállhat olyan törvénysértő állapot, amikor a szabálysértési hatóság saját határozatát nem vonhatja vissza, azt nem orvosolhatja, míg a törvénysértő határozat jogerőre emelkedésének hiányában ügyészi felhívásra sincs lehetőség. A más módon nem orvosolható súlyos törvénysértés esetén célszerű lehet tehát a jogerő hiányában történő kivételes ügyészi intézkedés lehetővé tétele.

Lényeges lenne továbbá, hogy a szabálysértési eljárásban megvalósult törvénysértés – annak orvosolása érdekében – mielőbb az ügyész tudomására jusson. Számos esetben előfordul ugyanis, hogy a törvénysértést sem a szabálysértési hatóság, de még az ügyben eljáró bíróság sem észleli, hanem az elzárásra átváltoztatást követően az ügyésznek kell annak megszüntetése érdekében intézkedést tennie.

A törvénysértés időszerűbb ügyészi észlelésére megoldást jelenthetne az ügyész részére – részben a német jogi szabályozás alapulvételével – közbenső jogkörök biztosítása a szabálysértési alap-, illetve végrehajtási eljárásban. Az ügyész ezzel már a jogerő beállta előtt, vagy a jogerőre emelkedést követő rövid időn belül észlelhetné a törvénysértést és fellelhetné annak megszüntetése érdekében.

PERÚJÍTÁS

A perújítási kérelem előterjesztésére nyitva álló határidőt a Szabs. tv. hatálybalépésekor a bírósági határozat jogerőre emelkedésétől számított egy évben határozta meg. Mivel azonban ez a határidő a bűncselekmények általános elévülési határidejével nem volt összhangban, ezért a szabálysértésként elbírált bűncselekmények esetében a jogalkotó 2016. január 1. napjától a perújításra nyitva álló határidőt a bűncselekmények elévülési határidejéhez igazította. A Szabs. tv. 2018. január 1. napjától hatályos rendelkezései szerint az ügyész az elkövető javára perújítással már nemcsak a bíróság jogszabálysértő elzárásra átváltoztatott végzése ellen, hanem valamennyi perújítási jogcímen élhetett.

A gyakorlatban valós nehézséget jelentett, hogy az ügyész az egyéves határidőn túl nem élhetett perújítással, ezért a Szabs. tv. 2016. január 1. napjától a perújításra nyitva álló határidőt a szabálysértésként elbírált bűncselekmények esetében – álláspontom szerint helyesen – hozta összhangba a bűncselekmények általános elévülési határidejével. Nehezen érthető ezért, hogy a jogalkotó a Szabs. tv. 2022. március 1. napján történt módosításával mely okból tért ismét vissza a 2016 előtti szabályozásához és a perújításra nyitva álló határidőt miért határozta meg újra, valamennyi perújítási ok esetében egységesen egy évben. Érdemi választ a módosításhoz fűzött indokolásból – amely a *ne bis in idem* elvére, az ügyészi felhívásra nyitva álló egyéves, illetve a helyszíni bírság felülvizsgálatára biztosított hathónapos határidővel való koherenciára hivatkozik – sem igazán kaphatunk.

A jogalkotó – a módosításhoz fűzött indokolását alapul véve – feltehetően abból indult ki, hogy a bűncselekmény szabálysértésként történő elbírálása miatt tipikusan tulajdon elleni szabálysértés elkövetése esetén kerül sor perújításra olyan esetben, amikor a szabálysértési értékre elkövetett vagyon elleni cselekmény elbírálásakor a bíróságnak nincs tudomása a végzés meghozatalakor fennálló vagy később felmerülő, bűncselekményi minősülést eredményező üzletszerűségről, amely utóbb a végzés törvényességét

érinti. A perújításra nyitva álló egyéves határidő ilyen esetben kevésnek bizonyulhat. A nyomozó hatóság vagy a büntetőügyben eljáró ügyészség az üzletszerűséget mint bűncselekménnyé minősítő körülményt ugyanis sokszor olyan időben észleli, illetve jelzi a perújítási kérelem előterjesztésére jogosult ügyésznek, amikor az üzletszerű elkövetésbe illeszkedő cselekmény elkövetése miatt meghozott bírósági határozat jogerőre emelkedése óta egy év eltelt. Ugyanakkor álláspontom szerint a bírósági határozat jogerőre emelkedését követő egy év elteltével valóban nem indokolt a perújítás a megélhetési típusú, alacsony elkövetési értékre megvalósított szabálysértések esetén. E szabálysértések több év elteltével, büntetőeljárás keretében történő „ismételt” vizsgálata az üzletszerű elkövetés alapjául szolgáló cselekmények tárgyi súlyára tekintettel indokolatlannak látszik.

A bűncselekmény szabálysértésként történő elbírálása miatti perújításra azonban nem csak tulajdon elleni szabálysértések esetében kerülhet sor. Jó példa lehet erre az – a gyakorlatban többször előfordult – eset, amikor a bíróság az igazságszolgáltatás elleni bűncselekményt valótlan bejelentés szabálysértésként bírálta el. Ha az ügyésznek a bírósági végzés jogerőre emelkedését követő egy év elteltével jut a törvénysértés a tudomására, már csak az a lehetősége marad, hogy amennyiben az elzárásra átváltoztató végzés meghozatala óta egy év még nem telt el, úgy az átváltoztató végzés elleni perújítási kérelemben indítványozza az „alaphatározat” hatályon kívül helyezését is. Elzárásra átváltoztató végzés hiányában azonban egy év elteltével a törvénysértő alaphatározat bűncselekményi minősülése ellenére sem támadható perújítással.

Úgy vélem tehát, hogy a szabálysértésként elbírált bűncselekmények esetén fő szabályként a perújítás határidejének a bűncselekmény elévülési határidejéhez történő igazítása lehet indokolt, azonban az üzletszerűség miatt bűncselekménnyé minősülő, alacsony elkövetési értékre megvalósított szabálysértések esetén felmerülhet – a német szabályozáshoz részben hasonlóan – a perújítási eljárás meghatározott elkövetési értékhez kötése, amelyet el nem érő elkövetési érték esetén a perújításra egy éven belül kerülhetne sor.

Sajátos kérdést vet fel, hogy az alapeljárásban megvalósult törvénysértéssel szemben az elzárásra átváltoztató végzés elleni perújítás keretében milyen széles körben lehetséges az ügyészi fellépés. A jelenlegi ügyészi gyakorlat szerint az alaphatározat elleni perújításnak csak egyértelműen megállapítható, bizonyított, súlyos törvénysértés esetén lehet helye. Az ügyészi fellépésre nincs lehetőség, ha az alaphatározat törvénysértő volta a szabálysértési hatóság mérlegelési jogkörében felmerült okokra vezethető vissza. Nem könnyű azonban annak eldöntése, hogy hol húzódik a határ az objektív, egyértelműen megállapítható és a szabálysértési hatóság mérlegelési jogkörében megvalósult törvénysértés között. Erre vonatkozóan törvényi szabályozás nincs és az ügyészség közérdekvédelmi feladatairól szóló 3/2012 (I. 6.) LÜ utasítás (a továbbiakban: alaputasítás) is csak példálózó jellegű iránymutatást ad. Vajon helyes-e az alaphatározatra kiterjedő ügyészi perújítás mellőzése például olyan közlekedési szabálysértések esetében, amikor az alaphatározat meghozatalára meghallgatás tartása nélkül kerül sor, azonban a szabálysértési felelősség kérdése tárgyában nem hozható megalapozott döntés a feltételezett elkövető meghallgatása, ekként a tényállás tisztázása nélkül?⁴¹

⁴¹ Például amikor a rendelkezésre álló adatokból nem állapítható meg, hogy az igazoltatott járművezető felelőssé tehető-e azért, hogy olyan gépkocsival vett részt a közúti közlekedésben, amely a forgalomból ki-

Nem vitatható annak eldöntése, hogy az ügyben szükséges-e szabálysértési meghallgatás tartása, az ügy urának, a szabálysértési hatóságnak a mérlegelési jogkörébe tartozó kérdés. Az ügyészi közérdekvédelmi tevékenység során történő fellépés alapja azonban tényleges jogsértés, a hatóság mérlegelési tevékenysége csak abból a szempontból támadható, hogy megfelel-e a jogszabályi rendelkezéseknek. Álláspontom szerint ezért, ha a hatóság mérlegelést követően jogszabálysértően dönt a meghallgatás mellőzéséről, amely végső soron az ügydöntő határozat törvényességét is érinti, így az ügyészi fellépés – a közérdek védelme céljából is – indokolt lehet. Felmerülhet ezért az ügyész alaphatározatra is kiterjedő perújítási jogkörei határainak kijelölése, egzakt törvényi meghatározása és e jogkör biztosítása a bizonyítás körébe tartozó eljárási cselekmény megtétele vagy elmulasztása miatt is.

Az ügyészi jogkörök terjedelmének kérdése merül fel olyan esetekben is, amikor az elzárásra átváltoztatásról rendelkező végzés meghozatalát követően kibocsátott felhívás kézhezvétele után az elkövető tartalmilag perújítási kérelemnek tekinthető – az alap- és a végrehajtási eljárás törvényességét is érintő – kérelmet terjeszt elő az ügyészségen, azonban a kérelem tárgyában további bizonyítékok beszerzése indokolt. Az ügyészség következetes gyakorlata szerint, amennyiben a kérelemből megállapítható annak elzárás alóli mentesülés iránti célja, valamint a kérelmező megjelöli perújítás okát is, úgy az ügyész a kérelemről nem dönthet, mivel az perújítási kérelemnek minősül, amelyet a bíróság részére kell továbbítani. Hasonló a helyzet akkor is, ha az elkövető a bíróság kifogást elbíráló jogerős végzése vonatkozásában terjeszt elő az ügyészségen tartalmilag perújítási kérelemnek tekinthető beadványt. A gyakorlatban olyan is előfordul, hogy az elkövető tartalmilag perújításnak tekinthető kérelmét a bíróság a perújítási kérelem előterjesztésének megfontolására az ügyészséghez továbbítja. Mivel azonban a perújítási kérelem előterjesztésére az elkövető önállóan is jogosult, ezért az ügyészi indítványnak nem lehet helye, a kérelméről az esetleg szükséges adatok beszerzése mellett a bíróságnak kell döntenie.

Álláspontom szerint a megalapozottabb perújítási kérelmek, de akár a bíróságok tehermentesítése érdekében is szükséges lehet az ügyész részére – a német szabályozás szerinti elkövetői kérelem vagy a közigazgatási hatóság tudomásszerzése alapján induló perújításhoz hasonlóan – a perújítás tárgyában „közbenső”, indítványtételi jogkör biztosítása akkor, ha az ügyészséghez benyújtott vagy a bíróság által az ügyészséghez továbbított elkövetői perújítási kérelem további bizonyítás hiányában döntésre nem alkalmas. Ennek során az ügyész saját maga vagy a szabálysértési hatóság igénybevételeivel további iratok beszerzése, szükség esetén a kérelmező meghallgatása iránt intézkedhetne. Ezzel könnyebbé válna annak eldöntése is, hogy a fent írt elkövetői beadványt ügyészi intézkedés iránti, vagy perújítási kérelemként kezelje-e.

A hatályos szabályozás keretei között az ügyészi perújítás intézménye lényegében a szabálysértési alap-, illetve végrehajtási eljárás során történt törvénysértés utólagos or-

vonásra került. A meghallgatás tartása nélkül számos esetben nem tisztázható ugyanis, hogy a járművezetőnek tudomása volt-e a más tulajdonában álló gépkocsi forgalomból kivonásáról, ezáltal a járművezető szabálysértési felelőssége tárgyában sem lenne hozható meghallgatás tartása nélkül döntés.

voslására szolgál. Érdeemes néhány tipikus, de egy-egy extrém példát is említeni a gyakorlatban előforduló ügyészi kezdeményezések alapján indult perújítási eljárásokra.

Az egyik legnagyobb számban előforduló perújítási ok, amikor a tulajdon elleni szabálysértés elbírálását, esetlegesen a kiszabott pénzbírság elzárásra átváltoztatását követően észleli a büntetőügyben eljáró ügyész, hogy az elkövetőnek ez a szabálysértésként elbírált cselekménye az üzletszerű elkövetés miatt bűncselekményként minősülhet. E vonatkozásban szomorú, hogy olyan csekély súlyú bolti lopás miatt kiszabott helyszíni bírságok elzárásra átváltoztatása miatt is kénytelen az ügyész perújítással élni, amikor az elkövető előélete nem indokolna szigorú szankciót, például amikor az elkövetési tárgy néhány szelet felvágott. Mivel az ilyen „megélhetési” típusú lopást a sértett üzlet, de a helyszínen intézkedő – és rendszerint 50 000 forint helyszíni bírságot kiszabó – rendőr sem empatikusan ítél meg, ezért felmerülhet a perújításnak – a fentebb már említett, a német szabályozáshoz részben hasonló – meghatározott értékhatárhoz kötése, esetlegesen az elkövető előélete figyelembevételének előírása. Ennek bevezetése persze nyilvánvalóan nem lenne egyszerű, mivel ez az üzletszerű elkövetésre vonatkozó, kiforrott büntetőjogi dogmatikát is érintené.

A szabálysértési hatóság és a bíróság együttes hibájából adódóan fordulhatott elő az a perújítás alapjául szolgáló eset, amikor a szabálysértési hatóság eljárási költség elzárásra átváltoztatásra tett indítványt, amelynek a bíróság végzésével eleget is tett.

Ügyészi perújítási kérelem benyújtásához vezetett az az eset is, amikor az elővezetés iratainak áttanulmányozása során észlelte az ügyész azt, hogy a helyszíni bírságot kiszabó hatóság a hamis vád büntettét valótlan bejelentés szabálysértésnek minősítve szabálysértésként elbírálta, amelyet az elzárásra átváltoztatásról rendelkező bíróság sem észlelt.

Szintén perújításra került sor akkor, amikor a szabálysértési hatóság az elzárással is sújtható ugyanazon szabálysértés elkövetése miatt folytatott szabálysértési előkészítő eljárás iratait – tévedésből – két eltérő ügyszám alatt iktatta, majd egy hónapon belül mindkét ügyben megküldte az iratokat a bíróságnak, amely ezt nem észlelve az elkövetővel szemben két marasztaló végzést hozott.

Végül a járványhelyzet idején rendszeresen előfordult, hogy a szabálysértési alaphatározat azért volt törvénytelen, mert a hajléktalan személyt sújtották pénzbírsággal a lakóhelyének indokolatlan elhagyása miatt, amely törvénytisértést a bíróság az elzárásra átváltoztatás során sem észlelt.

Az említett példák mindegyike vonatkozásában felmerülhet, hogy a megvalósult törvénytisértés az előző pontban írt közbenső ügyészi törvényességi ellenőrzés keretében vajon nem lett volna-e megelőzhető.

A HELYSZÍNI BÍRSÁG FELÜLVIZSGÁLATÁNAK ÜGYÉSZI KEZDEMÉNYEZÉSE

A 2012. április 15. napján hatályba lépett Szabs. tv. a korábbi szabálysértési törvényhez képest nem változtatott azon, hogy a tudomásul vett helyszíni bírság ellen nincs helye további jogorvoslatnak. Ezen a Szabs. tv. 2012. december 15. napjával⁴² enyhí-

⁴² A Schengeni Információs Rendszer második generációja keretében történő információcseréről, továbbá egyes rendészeti tárgyú törvények ezzel, valamint a Magyar Egyszerűsítési Programmal összefüggő módosításáról szóló 2012. évi CLXXXI. törvény 65. §-ával.

tett azzal, hogy amennyiben a helyszíni bírságot kiszabó szerv vagy személy, illetve a végrehajtási eljárás során a bíróság hivatalból észleli, hogy a kiszabott helyszíni bírság a Szabs. tv. 99/A. § (3) bekezdésében meghatározottak szerint törvénysértő, úgy a kiszabó szerv a helyszíni bírságról szóló döntést módosítja vagy visszavonja, illetve a bíróság a jogszabálysértő helyszíni bírságot hatályon kívül helyezi. A Szabs. tv. e módosításához fűzött jogalkotói indokolás szerint erre azért volt szükség, mivel a Szabs. tv. 43. § (1) bekezdése szerint az ügyész törvényességi ellenőrzési hatáskörébe a szabálysértési hatóságok eljárása és intézkedése tartozik, ezért az ügyész a helyszíni bírság kiszabására jogosultak jogszabálysértő intézkedésének orvoslása érdekében nem élhet felhívással. Az indokolás azonban nehezen érthető, mivel a törvénysértő helyszíni bírság esetén annak orvoslására az ügyész e módosítást követően sem rendelkezett közvetlen eszközzel. A törvénysértő helyszíni bírsággal szemben csak a végrehajtási eljárás során, az elzárásra átváltoztató végzés elleni perújítás keretében léphetett fel.

Ezen változtatott a jogalkotó⁴³ 2022. március 1. napjával azzal, hogy – az Ütv. 30. § (6) bekezdésének módosulásával összhangban – az ügyész számára lehetővé tette a helyszíni bírságot megállapító döntés visszavonásának a kiszabó hatóságnál történő kezdeményezését. Az új ügyészi jogkör azonban nem terjed ki valamennyi törvénysértő helyszíni bírságot kiszabó döntésre, az ügyész általános törvényességi ellenőrzési jogkörrel továbbra sem rendelkezik, alkalmazására szűk körben, csak akkor van lehetőség, ha a helyszíni bírsággal érintett cselekmény bűncselekmény, míg az ügyészi intézkedésre nyitva álló időkorlát a helyszíni bírságról szóló döntés közlésétől számított hat hónap.

Az új ügyészi eszköz bevezetése óta eltelt néhány hónap jogalkalmazási gyakorlatában azonban számos anomália felmerült. A helyszíni bírság felülvizsgálatát a közérdekvédelmi szakági ügyésznél legtöbbször a büntetőügyben eljáró ügyész vagy a szabálysértési elzárással is sújtható – főként tulajdon elleni – szabálysértés miatt eljáró bíróság kezdeményezi. A szükséges ügyészi intézkedés megtétele – a hathónapos törvényi határidőre figyelemmel – soron kívüli eljárást igényel, különös tekintettel arra, hogy a felülvizsgálat kezdeményezésére irányuló indítványban legtöbbször a tulajdon elleni szabálysértés miatt kiszabott helyszíni bírság tényén kívül sem a helyszíni bírság-nyomtatvány számát, sem pedig az elkövetésre vonatkozó, a helyszíni bírságolás beazonosítását elősegítő körülményeket nem közölnek. Rendkívül időigényes ezért a helyszíni bírságolásra vonatkozó nyomtatvány, valamint a helyszíni bírság esetleges megfizetésére, illetve végrehajtására vonatkozó iratok beszerzése, különösen akkor, ha ugyanazon elkövető vonatkozásában nem egy, hanem több helyszíni bírság felülvizsgálatát kezdeményezik, eltérő kiszabó szervek által megállapított helyszíni bírságok vonatkozásában. Lassítja az ügyészi intézkedés megtételét az is, hogy a helyszíni bírság kiszabására és végrehajtására vonatkozó iratok a kiszabó rendőri szerv eltérő – rendészeti, illetve igazgatásrendészeti – szervezeti egységeitől szerezhetők be. Az üz-

⁴³ Az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódóan egyéb törvények módosításáról szóló 2021. évi CXXXIV. törvény 88. §-ával.

letszerű elkövetés miatt ugyanazon személyre vonatkozóan, egy időben, több helyszíni bírság felülvizsgálatának kezdeményezésére vonatkozó indítvány esetén számos esetben előfordult, hogy az egyik helyszíni bírság végrehajtása az elzárásra átváltoztatás előtti szakaszban volt, míg a másik helyszíni bírság elzárásra átváltoztatása már megtörtént. Ez esetben – az indítvány megalapozottsága esetén – az elzárásra már átváltoztatott ügyben a perújítási eljárás kezdeményezése indokolt, amelyben a helyszíni bírság kiszabásáról szóló döntés hatályon kívül helyezésének indítványozása sem mellőzhető.

További jogalkalmazási nehézséget jelent, amikor az ügyész a helyszíni bírság felülvizsgálatának kezdeményezését követően észleli, hogy – az elkövető ellen folyamatban lévő büntetőügyben eljáró nyomozó hatóság jelzése alapján – a helyszíni bírságot kiszabó szerv időközben hivatalból már intézkedett a helyszíni bírság visszavonása iránt. Ilyenkor a kiszabó hatóság a helyszíni bírság korábbi, hivatalból történő visszavonására tekintettel az ügyészi kezdeményezésre – mivel a helyszíni bírság kétszeri visszavonásra nyilvánvalóan nem kerülhet sor – semmilyen intézkedést nem tesz, amely azonban akadályát képezi az „eredményre váró” ügyészi kezdeményezés befejezésének. Célszerű lehet ezért az ügyészi kezdeményezést megelőzően a kiszabó hatóságot előzetesen megkeresni az esetleges hivatalból történt visszavonás megállapítása céljából. Mivel azonban a helyszíni bírság jogszabálysértő voltának megállapítása körültekintő mérlegelést igényel, ezért felmerülhet a helyszíni bírság hivatalból történő felülvizsgálata és módosítása lehetőségének megszüntetése és annak kizárólag ügyészi kezdeményezés alapján történő biztosítása, különös tekintettel arra, hogy a szabálysértési hatóság jogerőre emelkedett határozatának visszavonására is csak ügyészi felhívás alapján kerülhet sor.

Itt érdemes említést tenni arról, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (a továbbiakban: Btk.) 92/A. § (1) bekezdésében meghatározott büntetésekre, illetve intézkedésbe történő beszámításra nincs lehetőség, ha a szabálysértési büntetés, illetve helyszíni bírság hatályon kívül helyezése nem ügyészi intézkedés alapján történt. A gyakorlatban előfordult, hogy büntető szakági ügyészség az üzletszerűségre tekintettel kizárólag a szabálysértési nyilvántartási rendszer adatai alapján kezdeményezte a helyszíni bírság ügyészi felülvizsgálatát, amelynek keretében azonban megállapítást nyert, hogy a bíróság a helyszíni bírságot az elzárásra átváltoztatás során időközben hatályon kívül helyezte. Ezzel ugyan az elkövetővel szemben a helyszíni bírsággal érintett cselekménye miatt a büntető-eljárás megindításának akadálya elhárult, a helyszíni bírság beszámítására azonban – mivel az ügyészi felülvizsgálattal nem volt érintett – nem kerülhetett sor. Erre tekintettel a Btk. 92/A. § (1) bekezdésében meghatározott beszámításra vonatkozó szabályok újragondolása lehet indokolt akként, hogy arra ne csak az ügyészi intézkedéssel érintett szabálysértési ügyben kerülhessen sor.

A helyszíni bírság felülvizsgálata mint ügyészi intézkedési eszköz bármely helyszíni bírságolás alapjául szolgáló cselekmény miatt alkalmazható, amennyiben az bűncselekmény. A jogalkotó szándéka – erre utal a Szabs. tv. 99/A. § (4) bekezdését kiegészítő, Mód. tv. indokolása is – azonban nyilvánvalóan a helyszíni bírságolás

keretében tulajdon elleni szabálysértésként elbírált bűncselekményekkel szembeni ügyészi fellépés lehetővé tétele volt.

Az új ügyészi eszköz vonatkozásában azonban felmerülhet a kérdés, hogy az elzárással sújtható szabálysértések esetén egyáltalán miért van lehetőség helyszíni bírság kiszabására? Kérdéses, hogy a közterületi járőrszolgálatot ellátó rendőr az egyébként büntetőjogi mérlegelést igénylő szabálysértések azonnali elbírálására képes-e, még akkor is, ha az elkövető „beismerésben” van. További kérdésként merülhet fel, hogy ha az elzárással sújtható szabálysértések társadalomra veszélyessége fokozottabb, akkor azokat a sommás helyszíni bírságolás keretében indokolt-e elbírálni? Álláspontom szerint a nagyrészt jogpolitikai okból dekriminalizált elzárással is sújtható szabálysértések nem alkalmasak helyszíni bírságolási eljárás keretében történő elbírálásra. Számtalan esetben kerül sor a gyakorlatban igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények valótlán bejelentés szabálysértésként, a garázdaság vétsége rendzavarás szabálysértésként vagy éppen a járművezetés az eltiltás hatálya alatt vétsége engedély nélküli vezetés szabálysértésként helyszíni bírságolási eljárásban történő elbírálására.

Ennek költséghatékony volta ugyan nem vitatható, azonban súlyosan sérti a jogbiztonság követelményét. A helyszíni bírság intézménye nem omnipotens. Nem lehet eltekinteni a helyszíni bírságolás céljától, amely a kezdetek óta az egyszerű megítélésű szabályszegések gyors, egyszerű és költségkímélő elbírálása. Álláspontom szerint ezért az elzárással is sújtható szabálysértések esetében a helyszíni bírságolás lehetőségének mielőbbi megszüntetése lenne szükséges. Ezzel pedig a jogalkotó által a Szabs. tv.-be nagy erőfeszítések árán, a fent írt jogalkalmazási anomáliákkal nem számolva, utóbb „fércelt” 99/A. § (4a) bekezdésében meghatározott ügyészi intézkedés is oka fogottá válna. Megjegyzem emellett, hogy ez az intézmény a fentebb vizsgált magyar történeti múltban és a külhoni mintákban is példa nélküli.

ZÁRSZÓ HELYETT – AZ ÜGYÉSZ SZABÁLYSÉRTÉSI JOGI ESZKÖZEI ÉS LEHETSÉGES SZEREPE DE LEGE FERENDA

Az eddig írtakat áttekintve elmondható, hogy a szabálysértési hatóságok eljárása, illetve döntései sok esetben nem állják ki a törvényesség próbáját. A rendelkezésre álló ügyészi eszközök a jogi szabályozás hiányosságaiból adódóan nem ritkán elégtelennek bizonyulnak a törvénysértő állapot megszüntetésére. Az ügyész törvénysértéssel szembeni eszközei hatékonyságának javítását – a jelenlegi ügyészi szabálysértési jogkörök megtartásával, de a jogerős szabálysértési döntésekkel szembeni ügyészi eszközök korrekciójával, illetve – a törvényességi ellenőrzés közbenső ügyészi jogkörökkel történő kiegészítésével tartanám célszerűnek.

Javaslatok a jogerős szabálysértési döntésekkel szembeni egyes ügyészi eszközök javítására:

- 1) Mivel a szabálysértési hatóság a törvénysértő határozatát csak a törvényben meghatározott szűk körben vonhatja vissza, ügyészi felhívásnak pedig csak a jogerős határozattal szemben van helye, ezért megfontolandó lehet a nem jogerős határozattal szembeni kivételes ügyészi intézkedés lehetővé tétele.

- 2) Az elzárásra átváltoztató határozat ellen előterjesztett perújítás keretében az alaphatározat elleni ügyészi fellépés esetén indokolt lehet az ügyész alaphatározatra is kiterjedő perújítási jogkörének biztosítása akkor is, ha a törvényt sértő határozat meghozatalára valamely bizonyítási cselekmény törvényt sértő elmulasztása miatt kerül sor.
- 3) A szabálysértésként elbírált bűncselekmények esetén fő szabályként a perújítás határidejének a bűncselekmény elévülési határidejéhez történő igazítása látszik indokoltnak, azonban az alacsony elkövetési értékre megvalósított, megélhetési típusú szabálysértések esetén a jogerőre emelkedéstől számított egy év elteltével felmerülhet a perújítási eljárás meghatározott elkövetési értékhez kötése.
- 4) A megalapozottabb perújítási kérelmek, de akár a bíróságok tehermentesítése érdekében is szükséges lehet – a német szabályozás szerinti elkövetői kérelem vagy a közigazgatási hatóság tudomásszerzése alapján induló perújításhoz hasonlóan – az ügyész részére a perújítás tárgyában „közbenső”, indítványtételi jogkör biztosítása. Ennek során az ügyész saját maga vagy a szabálysértési hatóság igénybevételevel további iratok beszerzése, szükség esetén a kérelmező meghallgatása iránt intézkedhetne.
- 5) A helyszíni bírság ügyészi kezdeményezése vonatkozásában felmerülhet a kiszabó hatóság általi, hivatalból történő helyszíni bírság felülvizsgálatának és módosításának megszüntetése és annak kizárólagos ügyészi hatáskörbe utalása, különös tekintettel arra, hogy a szabálysértési hatóság jogerőre emelkedett határozatának visszavonására is csak ügyészi felhívás alapján kerülhet sor.
- 6) A Btk. 92/A. § (1) bekezdésében meghatározott beszámításra vonatkozó szabályok újragondolása is indokolt, mivel a Btk. e szakaszában meghatározott büntetésekre, illetve intézkedésre történő beszámításra nincs lehetőség akkor, ha a törvényben meghatározott szabálysértési büntetés, illetve helyszíni bírság kiszabásáról szóló döntés hatályon kívül helyezésére nem ügyészi intézkedés alapján kerül sor.
- 7) A helyszíni bírság ügyészi felülvizsgálatának kezdeményezésével leginkább érintett elzárással is sújtható szabálysértések esetén – mivel e szabálysértések sommás eljárás keretében történő elbírálásra álláspontom szerint nem alkalmasak – a helyszíni bírságolás lehetőségének mielőbbi megszüntetése lenne szükséges, amellyel a számtalan jogalkalmazási nehézséggel küszködő új ügyészi eszköz is szükségtelenné válna.

A KÖZBENSŐ ÜGYÉSZI JOGKÖRÖK BEVEZETÉSÉNEK LEHETSÉGES MÓDOZATAI

A Szabs. tv. a szabálysértési jog jogági elhelyezkedésén jelentősen változtatott. A jogalkotó – ahogyan az Alkotmánybíróság is több határozatában⁴⁴ is rámutatott – a szabálysértési jogot a „bagatell büntetőjog” irányába tolta el, amellyel „kvázi tri-

⁴⁴ 38/2012 (XI. 14.) AB határozat; 31/2015 (XI. 18.) AB határozat

chotóm” rendszer jött létre. Ezzel a szabálysértés hasonló szerepet tölt be a jogrend-szerben, mint a bő hatvan évvel azelőtt megszüntetett kihágás intézménye, anélkül azonban, hogy a büntetőjog formálisan is magába fogadta volna.⁴⁵ Ebből azonban a jogalkotó az ügyészi jogkörök tekintetében nem vonta le a következtetést, nem vett példát a hazai történeti és a hasonló jogági besorolású külhoni mintákból, az ügyész eszközei változatlanul közigazgatási jogi jelleget hordoznak.

A hatályos hazai szabálysértési törvény keretei között – néhány kivételtől eltekintve – az ügyész a szabálysértési eljárás olyan szakaszaiban vesz részt, amikor az esetleges törvénysértés orvoslására – a fent említett jogalkalmazási nehézségek között – csak körülményesen van lehetősége. Érdemes lenne ezért álláspontom szerint az ügyész részére – az erősebb ügyészi jogköröket biztosító német szabályozás mintájára – a törvénysértés mielőbbi észlelése és annak időszerű orvoslása érdekében közbenső eljárási jogok biztosítása, amelyet a szabálysértési alapeljárásban, illetve végrehajtásban egyaránt megvalósíthatónak tartanék.

Az ügyész a német joghoz hasonlóan közbenső funkciót kaphatna a szabálysértési hatóság határozata elleni kifogás elbírálása során akként, hogy a kifogás az ügyszségeen keresztül kerülne a bíróság részére megküldésre, amelynek során az ügyész nemcsak a marasztaló határozat törvényességét és megalapozottságát, hanem a cselekmény esetleges bűncselekményként minősülését is már a jogerőre emelkedést megelőzően vizsgálhatná.

A közbenső ügyészi ellenőrzés beiktatása lehet indokolt az elzárással is sújtható szabálysértések miatt előkészítő eljárást lefolytató szabálysértési hatóság és az előkészítő eljárás alapján döntést hozó bíróság eljárása közé is. A bírósági tapasztalatok szerint a rendőrség sok esetben az előkészítő eljárás teljes körű lefolytatása nélkül terjeszti az iratokat a bíróság elé. Ennek elkerülése érdekében merülhet fel az előkészítő eljárás iratainak ügyész általi bíróság elé terjesztése. Álláspontom szerint az eljárásnak ettől a szakaszától kezdődően az ügyész gyakorolhatná mindazokat a jogokat, amelyeket jelenleg a jogalkotó az előkészítő eljárást lefolytató rendőrség hatáskörébe utalt. Az ügyész dönthetne tehát a tárgyaláson történő részvételtől és az esetleg szükséges jogorvoslatról is.

A végrehajtási eljárásban ugyancsak átgondolásra lehet érdemes az elzárásra átváltoztatás előtti ügyészi kontroll, oly módon, hogy az elzárásra átváltoztatás kezdeményezése kizárólagos ügyészi hatáskörbe kerülhetne. Az átváltoztatásról továbbra is a bíróság döntene, azonban biztosítható lenne, hogy az átváltoztatás indítványozására csak valóban megalapozott esetekben kerüljön sor. Az általam fent említett példákban is látható volt ugyanis, hogy a bíróság sok esetben nem észleli az alap- vagy végrehajtási eljárás során megvalósult törvénysértést, amelynek következtében a bíróság átváltoztató végzése már csak perújítás keretében támadható.

Az ügyészi kontroll fent írtak szerinti erősítése, az ügyész részére történő közbenső jogok biztosítása természetesen nem nélkülözhetné az ügyész szabálysértési

⁴⁵ NAGY Marianna: Quo vadis Domine? Elmélgedések a szabálysértések helyéről a 2012. évi szabálysértési törvény kapcsán. *Jogtudományi Közlöny*, 2012/5., 217–226.

jogban betöltött szerepének átfogó újragondolását. Javaslatom megvalósítása azonban nem feltétlenül igényelné a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételeinek jelentős bővítését, mivel a közbenső ügyészi jogkörök gyakorlása következtében feltehetően ritkábban kerülne sor a jogerős határozatokkal szembeni ügyészi eszközök alkalmazására, de a szabálysértési eljárásba több ponton beépített ügyészi ellenőrzéssel az elzárás végrehajtása céljából történő elővezetések ügyészi jóváhagyása akár megszüntethető lenne.

SCHABEL ZSOLT

A MŰSZAKI ÉS RAKOMÁNYRÖGZÍTÉSI HIÁNYOSSÁGOK, VALAMINT AZ ÖSSZTÖMEG TÚLLÉPÉSE A KÖZLEKEDÉSBEN

Tapasztalataink alapján az ország egyes rendőrségei között eltérő gyakorlat alakult ki a közúti közlekedésben előforduló műszaki hiányosságok és rakományrögzítési hiányossága megítélésénél abban a tekintetben, hogy adott szabályszegés miatt szabálysértési felelősségre vonásnak van helye, vagy a cselekményre a közigazgatási bírság intézménye az irányadó. Ennek alapján a cselekmények elbírálásával kapcsolatos hatásköri kérdések is felmerülnek, nevezetesen, hogy ugyanazon cselekmény kapcsán a rendőrség szabálysértési hatóságként vagy közigazgatási szervként jogosult-e eljárni.

A közigazgatási büntetőjog évszázados dilemmájára e helyütt nem keresem a megoldást, csupán azt rögzítem, hogy a közigazgatási jogalkalmazás során igazgatásellenes cselekményekkel találkozhatunk, amely cselekményekre rótt közigazgatási szankció elsődleges célja a közigazgatási jog érvényre juttatása, míg egyik általánosan érvényesülő funkciója a prevenció.¹ A hagyományosan kriminális jellegű szabálysértések célja nem a közigazgatási jog érvényre juttatása.²

A jelenleg hatályos szabálysértési törvény értelmében a szabálysértések elbírálása során külön, a közigazgatási szankcionálásnál erősebb, a büntetőjoghoz közelítő olyan elvek érvényesülnek, mint az ártatlanság vélelme, vagy az önvádra kötelezés tilalma.³ Az Alkotmánybíróság a 2012. évi II. törvényt akként értékelte, hogy a szabálysértés elvesztette a közigazgatás-ellenes magatartások szankcionálásában betöltött szerepét, és a „bagatell büntetőjogi” jellege vált dominánssá.⁴

A szabálysértési jogterület 2012 után a büntetőjog irányába mozdult el, lehetővé téve ezzel azt, hogy a nem kriminális szabálysértések – a tendenciák alapján egyre

* SCHABEL Zsolt, ügyész, Székesfehérvári Járási Ügyészség

¹ ÁRVA Zsuzsanna: A szabálysértési jog irányváltásai. In: „*Collegium Doctorum*”. Jubileumi konferenciakiadvány. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012 <https://www.uni-miskolc.hu/~wwwdeak/Collegium%20Doctorum%20Publikaciok/%C1rva%20Zsuzsanna.pdf>

² ÁRVA Zsuzsanna: A rend vagy a káosz joga? *Magyar Rendészet*, 2016/3., 31–44. <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/magyrend/article/download/2479/1750/7588>

³ ÁRVA Zsuzsanna: A modern magyar közigazgatási büntetőjog. *Jog – Állam – Politika*, 2014/2., 49–65. <https://dfk-online.sze.hu/images/J/C3%81P/2014/2/%C3%A1rva.pdf>

⁴ ÁRVA Zs. (2016): i. m.

szélesedő körben – a közigazgatási szankciók közé kerüljenek.⁵ Az igazgatásellenes cselekményeket érintő kihívás tehát az, hogy szabálysértésként maradnak fenn, vagy esetleg az egyre inkább teret hódító közigazgatási szankciókként létezhetnek tovább.⁶

A 156/2009. (VII. 29.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Bírságrendelet) 9/A. §-ának 2021. január 31. napján bekövetkezett módosítása is ennek a jelenségnek az egyik példája.

A fenti jogszabályhely ezt megelőzően hatályos szövegváltozata alapján csak a haszonjárművekre vonatkoztak az előírások, azaz csak a díj ellenében történő személy- és áruszállítás esetében felfedett műszaki hiányosságok, rakományrögzítés hiányosságai esetén lehetett közigazgatási bírságot kiszabni, minden más közlekedő szabálysértési bírságra számíthatott.

2021. február 1-jétől a fenti – komolynak, illetve veszélyesnek értékelt – hiányosságok miatt már minden, akár díjazás nélkül végzett személy- és áruszállítást végző közlekedőre is közigazgatási bírságot kell kiszabni.

A Bírságrendelet 14. melléklete szabályozza a jármű műszaki, biztonsági állapotának, valamint a rakományrögzítés komoly vagy veszélyes hiányosságai esetén kiszabásra kerülő bírságösszegeket. A szankcionálással érintettek körét a melléklet táblázatának A oszlopa „Jogsértő magatartások *személy- és áruszállítást végző járművek* esetén” megnevezéssel tartalmazza.

A táblázat C–F pontjaiban a járművek köre az L1e–L7e járműkategóriától az M3 járműkategóriáig megtalálható.

A közigazgatási bírsággal sújtandó jogsértéseket a jogalkotó a közúti járművek műszaki megvizsgálásáról szóló 5/1990. (IV. 12.) KöHÉM rendelet vonatkozó táblázatai szerinti komoly, illetve veszélyes hiányosság esetén rendeli büntetni.

Egyes megyei rendőr-főkapitányságok állományába tartozó rendőrök komoly és veszélyes műszaki hiányosságot, illetve a rakományrögzítés ilyenként értékelt hiányosságát tapasztalva minden, a Bírságrendelet 14. mellékletében felsorolt jármű esetében közigazgatási eljárást kezdeményeznek. Így többek között az M1 járműkategóriába tartozó személygépkocsik esetében is így járnak el. Más főkapitányságok rendőri szervei azonban ugyanezen jogsértő magatartások miatt továbbra is szabálysértési feljelentést tesznek a Bírságrendeletben felsorolt jogsértéseket szűken értelmezve, és közigazgatási hatósági eljárást kizárólag a díj ellenében végzett közúti árutovábbítást és személyszállítást, illetve a saját számlás áru- és személyszállítást végző járművek esetében indítanak.

A Bírságrendelet 9/A. §-ának módosítása két irányelvnek való megfelelést szolgált:

- az Unió területén közlekedő haszonjárművek közlekedésre való alkalmasságának közúti műszaki ellenőrzéséről és a 2000/30/EK irányelv hatályaon kívül helyezéséről szóló, 2014. április 3-i 2014/47/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv;
- valamint a gépjárművek és pótkocsijaik időszakos műszaki vizsgálatáról és a 2009/40/EK irányelv hatályaon kívül helyezéséről szóló, 2014. április 3-i 2014/45/EU európai parlamenti és tanácsi irányelv.

⁵ Uo.

⁶ ÁRVA Zs. (2012): i. m.

Az elsőként megjelölt irányelv 1. cikke szerint ez az irányelv minimumkövetelményeket állapít meg a tagállamok területén közlekedő haszonjárművek közötti műszaki ellenőrzésére. Az irányelv 2. cikke szerint ez az irányelv elsődlegesen személyek és poggyászuk szállítására tervezett és gyártott, a vezetőülésen kívül több mint nyolc üléssel rendelkező – M2 és M3 járműkategóriájába tartozó – gépjárművekre alkalmazandó. Ez az irányelv nem befolyásolja a tagállamok azon jogát, hogy az irányelv hatálya alá nem tartozó járműveket is – mint például a legfeljebb 3,5 tonna össztömegű könnyű haszonjárműveket, N1 járműkategória – is közúti műszaki ellenőrzésnek vessék alá.

A szabályozásban egyértelmű, hogy minden kisebb hiányossággént szereplő jogsértő cselekmény szabálysértést képez. A komoly és veszélyes hiányosság miatt ugyanakkor közigazgatási bírság kiszabásának van helye minden olyan jármű esetében, amellyel személy- és áruszállítást végeznek:

- e járművek közé az uniós irányelv értelmében az autóbuszok és a több mint 3,5 tonna legnagyobb össztömegű tehergépkocsik, vontatók, illetve (fél)pótkocsik tartoznak;
- a magyar szabályozás alapján pedig ezen járművek közé a segédmotoros kerékpárok, motorkerékpárok, a személygépkocsik (M1), a könnyű pótkocsik, és a legfeljebb 3,5 tonna megengedett legnagyobb össztömegű tehergépkocsik (N1), vontatók, illetve félpótkocsik is beletartoznak.

A fentiek alapján rögzíthető, hogy a magyar jogi szabályozás – az uniós irányelv elsődleges célkitűzésén túl – 2021. február 1-jén kiterjesztett hatállyal lépett életbe.

A helyzet megértéséhez az Innovációs és Technológiai Minisztérium akkori közleménye⁷ nyújt segítséget. Eszerint „közigazgatási bírságot szabhatnak ki a jövőben az ellenőrző hatóságok a szabálytalan vontatást végző, túlsúlyos és túlméretes járműszerelvényekre akkor is, ha azok személyautókból vagy kistehergépkocsikból állnak. A közlekedési hatóság az eddigiekben csak a 3,5 tonnánál nagyobb teherautók nem megfelelő műszaki állapotát, elégtelen rakományrögzítését ellenőrizhette, szankcionálhatta. Az ellenőrzés és bírságolás lehetőségének kiterjesztése az M1 és N1 járműkategóriákra lehetővé teszi a horrorkaravánok⁸ visszatartását, a rendszám és forgalmi engedély elvételét. A kapcsolódó jogszabály-módosítás nyomán hatékonyabbá válik a járművek üzembentartóival, vezetőivel szembeni fellépés, ami elősegítheti a súlyos közlekedésbiztonsági kockázatot hordozó jelenség visszaszorítását.”

2021. február 1-jétől tehát a személygépkocsik és a kistehergépkocsik esetén is közigazgatási bírság kiszabásának van helye a „klasszikus értelemben vett” túlsúlyos

⁷ <https://kormany.hu/hirek/hatekonyabban-lephetnek-fel-a-horrorkaravannokkal-szemben-az-ellenorzo-hatosagok>

⁸ „Az ún. »horrorkaravánok« szinte kizárólag külföldi (elsősorban bolgár és román) járművek által vontatott járműszerelvények. Vezetőik jellemzően Nyugat-Európában felvásárolt, gyakran üzemképtelen használt autókat juttatnak el a keleti célszágokba úgy, hogy egyszerre több gépkocsit szállítanak egymás mögé kapcsolt pótkocsikon, rakományukat hevenyészetten rögzítve. A lelkiismeretlen ügyeskedők súlyosan veszélyeztetik a közlekedés biztonságát Magyarországon is.”

járművel történő közlekedés esetén. Ez esetben az össztömeg-túllépés számolással is megállapítható, és a felelősséget vizsgálni kell, tehát a közigazgatási bírság nem objektív alapú.

A bírságtételeket a Bírságrendelet 8. mellékletének 3. pontja határozza meg. A bírságolással érintett cselekmény a hatósági engedélyben feltüntetett megengedett legnagyobb össztömeg túllépése jármű vagy járműszerelvény esetében. A közigazgatási bírságolás tehát minden túlsúlyos jármű esetén alkalmazandó, a jogszabályváltozás a korábbiakhoz képest kifejezetten személygépkocsik esetén is lehetővé teszi azt.

A megválaszolandó kérdés a műszaki állapotot és a rakományrögzítést érintő ügyekben az, hogy a jelenleg hatályos jogszabálysöveg alapján a Bírságrendelet 14. számú mellékletében felsorolt egyes jogsértő magatartások minden jármű esetén közigazgatási bírsággal sújtandó szabályszegésként bírálандók el, vagy csak a díj ellenében, valamint a saját számlás áru-⁹ és személyszállítást¹⁰ végző járművek esetében van helye közigazgatási bírság kiszabásának.

Kérdés az is, hogy az ún. horrorkaravánokat saját számlás áru- és személyszállítást végző járműveknek tekintjük-e, és így a jogszabálmódosítást követően csak az esetükben kell közigazgatási eljárást indítani, minden más általános érdekű jármű esetében továbbra is szabálysértésként kell ugyanazon cselekményt elbírálni. A kérdést úgy is feltehetnénk, hogy a megváltozott szabályokat csak az ún. horrorkaravánokra, vagy minden más, az adott járműkategóriájú eszközzel általános érdekű közlekedőre irányadónak tekintjük-e.

⁹ A díj ellenében végzett közúti árutovábbítási, a saját számlás áruszállítási, valamint az autóbusszal díj ellenében végzett személyszállítási és a saját számlás személyszállítási tevékenységről, továbbá az ezekkel összefüggő jogszabályok módosításáról szóló 261/2011. (XII. 7.) Korm. rendelet szerint árunak vagy más dolognak tehergépjárművel gazdálkodó szervezet által végzett szállítása, ha a szállított áru vagy más dolog a szállítást végző tulajdona, vagy azt a szállítást végző megvette, eladta, bérbe vette, bérbe adta, vagy az a szállítást végző által előállított, kinyert, feldolgozásra, javításra átvett, feldolgozott, javított dolog, és a szállítás célja az árunak vagy más dolognak a szállítást végzőhöz beszállítása, vagy a szállítást végzőtől való elszállítása, a szállítást végző saját céljaira, és a szállítást végző által üzemben tartott vagy bérelt tehergépjárművel végzik a szállítást; a szállítást gazdálkodó szervezet az általa üzemben tartott vagy bérelt tehergépjárművel tagja vagy a vele munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy részére végzi, vagy az egyéni vállalkozó a saját részére végzi.

¹⁰ A díj ellenében végzett közúti árutovábbítási, a saját számlás áruszállítási, valamint az autóbusszal díj ellenében végzett személyszállítási és a saját számlás személyszállítási tevékenységről, továbbá az ezekkel összefüggő jogszabályok módosításáról szóló 261/2011. (XII. 7.) Korm. rendelet szerint a személyek gazdálkodó szervezet által végzett ellenszolgáltatás nélküli szállítása, feltéve, hogy a szállítást végző a tulajdonában lévő, általa üzemeltetett, lízingelt vagy meghatározott időtartamra bérelt autóbusszal végzi a szállítást, és az autóbusszt a szállítást végző üzemeltető, annak tagja, vagy a vele munkaviszonyban, munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy vezeti. A személyszállítási szolgáltatásokról szóló 2012. évi XLI. törvény alapján a jármű üzemeltetőjével munkavégzésre irányuló jogviszonyban álló személyek haszonszerzési cél nélkül, nem üzletszerűen és az üzemeltető által nem főtevékenységként végzett szállítása, amennyiben a) az a személyszállítást végző üzemeltető tulajdonában lévő, tartósan bérelt vagy lízingelt járművel történik, és b) a járművet a személyszállítást végző üzemeltető, annak tagja, a vele munkaviszonyban vagy munkavégzésre irányuló egyéb jogviszonyban álló személy vezeti.

A fenti jogszabályhelyek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy az ún. horrorkaravánok a saját számlás áru- és személyszállítást végző járművek definíciójának megfelelhetnek.

A jogalkotó szándéka azonban elsődlegesen nem az volt, hogy a közigazgatási bírságolást, és ezzel a hatékonyabb fellépést a haszonjárművek vezetőin túl a saját számlás áru- és személyszállítást végző járművek vezetőire és minden általános érdekű közlekedőre is kiterjessze, hanem bevallottan a közlekedés biztonságára nagy veszélyt jelentő csoporttal szemben történő hatékony fellépés elősegítése volt a cél. Más kérdés, hogy a szabályozással olyan közlekedők is érintetté váltak, akikre a jogalkotó szándéka nem terjedt ki. Mindazonáltal a Bírságrendelet 14. számú mellékletének jelenleg hatályos jogszabályszövegét rendeltetésére is figyelemmel értelmezve a szankcionálással érintettek körét nem valamennyi általános érdekű járműre kiterjesztően, hanem a szállítást egyfajta tevékenységként végző járművekre szűkítve kellene értelmeznünk.

A „személy és áruszállítást végző járművek” megfogalmazás azonban egy olyan gyűjtőfogalom, amelyet nem lehet kizárólag megszorítóan alkalmazni. Erre tekintettel a hatályos jogszabályszöveg alapján komoly és veszélyes műszaki hiányosság, illetve a rakományrögzítés komoly vagy veszélyes hiányosságának észlelése esetén közigazgatási eljárás lefolytatásának van helye a Bírságrendeletben felsorolt gépjárművek vezetőivel szemben akkor is, ha a szállítást nem egyfajta tevékenységként végzik, hanem általános érdekű közlekedőként vesznek részt a közúti forgalomban.

MÁRTON BALÁZS*

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG ÉS A TAGÁLLAMI ÜGYÉSZSÉG KÖZÖTTI HATÁSKÖRMEGOSZTÁS SZABÁLYOZÁSÁNAK PROBLEMATIKÁJA

AZ EURÓPAI ÜGYÉSZSÉG ÉS A TAGÁLLAMI HATÓSÁG KÖZÖTTI HATÁSKÖRMEGOSZTÁS SZABÁLYOZÁSA

Az Európai Ügyészség (*European Public Prosecutor's Office*, a továbbiakban: EPPO) 2021. június 1. napján kezdte operatív működését a megerősített együttműködéshez csatlakozott 22 európai uniós tagállamban. Az EPPO szervezetét és működését meghatározó alapvető jogszabály az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló uniós rendelet¹ (a továbbiakban: 2017/1939 EU rendelet). A 2017/1939 EU rendelet a tagállamokban közvetlenül alkalmazandó, normatív parancsokat hordozó uniós jogi jogforrás, ami azt jelenti, hogy – a fő szabály szerint – külön tagállami jogi aktus meghozatala nélkül, közvetlenül a tagállami belső jog részévé válik.²

A 2017/1939 EU rendelet a tagállami hatóság és az EPPO között megosztott hatáskörgyakorlást ír elő az Európai Unió (a továbbiakban: Unió) pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények elleni küzdelem terén, amelynek alapja, hogy az Európai Ügyészségnek joga van ügyeket saját hatáskörbe vonni.³ Az EPPO abban az esetben tud megalapozott döntést hozni a hatáskörbe vonás jogának gyakorlását illetően, ha a tagállam hatóságaitól megkapja az ehhez szükséges információkat. A 2017/1939 EU rendelet értelmében, ha valamely tagállam igazságügyi vagy büntetőhatósága olyan bűncselekmény tárgyában indít nyomozást, amelyre az EPPO gyakorolhatná a hatáskörét, vagy ha az adott tagállam igazságügyi vagy büntetőhatósága a nyomozás megindítását követően bármikor úgy ítéli meg, hogy a nyomozás ilyen bűncselekményt érint, akkor ez a hatóság indokolatlan késedelem nélkül tájékoztatja az EPPO-t annak érdekében, hogy utóbbi dönthessen arról, hogy él-e a saját hatáskörbe vonásra vonatkozó jogával.⁴ A lojális együttműködés elve természetesen az EPPO számára is előír a tagállam felé irányuló tájékoztatási kötelezettséget, azonban ez a témánk szempontjából indifferens, így ezzel most nem foglalkozunk.

* MÁRTON Balázs, doktorandusz, Nemzeti Közszerződési Egyetem Rendészettudományi Kar, Rendészettudományi Doktori Iskola

¹ Az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló, a Tanács (EU) 2017/1939 rendelete (2017. október 12.)

² Az Európai Unió működéséről szóló szerződés (EUMSZ) 288. cikk

³ 2017/1939 rendelet (13)

⁴ 2017/1939 rendelet 24. cikk (2)

Az EPPO hatáskörgyakorlásának másik módja az, hogy maga az EPPO indítja meg a nyomozást a hatáskörébe tartozó bűncselekmény alapos gyanújára figyelemmel. Erre akkor kerülhet sor, ha az alkalmazandó tagállami jognak megfelelően okkal feltételezhető, hogy az EPPO hatáskörébe tartozó bűncselekményt követtek el, és a tagállami joga alapján a bűncselekményre joghatósággal rendelkező tagállam delegált európai ügyésze nyomozást indít, és ennek tényét rögzíti a belső ügyviteli rendszerben.⁵ Az EPPO indokolatlan késedelem nélkül tájékoztatja a tagállami hatóságokat azon határozatáról, amely a nyomozás megindítására vonatkozik.⁶

Feltéve, hogy az EPPO és a tagállami hatóság között hatásköri összeütközés támadna, a 2017/1939 EU rendelet szintén tartalmaz rendelkezéseket, amelyek az EPPO és az érintett tagállam által egyaránt követendők. A közigazgatástan elméletéből analógiát merítve, hatásköri összeütközésről akkor beszélhetünk, ha vita tárgyává lesz, hogy valamely ügy elintézése melyik hatósághoz tartozik. Létezik pozitív és negatív hatásköri összeütközés. Pozitív hatásköri összeütközés esetén ugyanazon ügyben több hatóság kíván eljárni, bár ez minden bizonnyal a ritkább eset. Negatív hatásköri összeütközésről akkor van szó, ha az adott ügyet egyik hatóság sem vallja hatáskörébe tartozónak. Az EPPO és a tagállami hatóság között keletkező bármilyen hatásköri összeütközés egy tagállami és egy szupranacionális, uniós szerv közötti vitát eredményez.

Az EPPO tárgyi hatáskörének gyakorlását rendezni hivatott, a 2017/1939 EU rendelet 24–25. cikkeinek pontatlanságaira és értelmezési nehézségeire már több szakértő is rámutatott.⁷ A rendelet kiindulópontja, hogy ha az EPPO úgy határoz, hogy gyakorolja a hatáskörét, akkor a tagállami hatóságok ugyanazon büntetendő cselekmény vonatkozásában nem gyakorolhatják a saját hatáskörüket.⁸ Következésképpen az elsőbbség az EPPO-t illeti. Noha a vegytisztán „PIF-bűncselekményekre” vonatkozó egyértelműnek tűnő szabályt a 25. cikkben több kivétel is nehezíti, amely a hatáskörgyakorlás rendezésének ügyét egy gordiuszi csomóvá változtatja. A 25. cikk kimondja, hogy hiába tartozna egy bűncselekmény az EPPO tárgyi hatáskörébe, ha 10 000 eurónál kisebb kárt okoz, akkor az EPPO csak bizonyos feltételek (például uniós tisztviselők érintettsége) teljesülése esetén folytathatja a nyomozást.⁹ A fő szabály alól a legnyilvánvalóbb kivételek pedig a nem PIF-bűncselekményekre vonatkoznak. Az EPPO ugyanis több olyan bűncselekmény esetén is eljárhat, amely a 22. cikk (1) bekezdés szerinti PIF-bűncselekményekhez valamilyen módon kapcsolódik [ún. kapcsolódó bűncselekmények a 22. cikk (3) bekezdésében]. El kell tekintenie például a hatásköre gyakorlásától az EPPO-nak és a tagállami hatóság elé kell utalnia az ügyet,

⁵ 2017/1939 rendelet 26. cikk (1)

⁶ 2017/1939 rendelet 26. cikk (7)

⁷ GRASSO, Giovanni – SICURELLA, Rosaria – GIUFFRIDA, Fabio: EPPO material competence: analysis of the PIF directive and regulation. In: LIGETI Katalin – ANTUNTES, Maria João – GIUFFRIDA, Fabio (eds.): *The European Public Prosecutor's Office at launch – Adapting National Systems, Transforming EU Criminal Law*. Wolters Kluwer Italia S.r.l., Milano, 2020, 55.

⁸ 2017/1939 rendelet 25. cikk (1)

⁹ 2017/1939 rendelet 25. cikk (2)

ha a kapcsolódó bűncselekményhez képest a PIF-bűncselekmény érintett tagállami jog szerinti büntetési tétele nem eléggé súlyos, feltéve, hogy a kapcsolódó bűncselekmény nem a PIF-bűncselekmény eszközselekményéül szolgált. Ugyanígy tartózkodnia kell az EPPO-nak a hatásköre gyakorlásától, ha az EPPO tárgyi hatáskörét megalapozó bűncselekménnyel az Unió pénzügyi érdekeinek okozott kár alulmarad az ugyanazon bűncselekménnyel más sértettnek okozott kárnál (kivéve néhány, a PIF-irányelvben meghatározott bűncselekmény esetén).¹⁰ Ami külön furcsaság, hogy az EPPO korábban említett hatásköri elsőbbségét az e speciális szabályok kapcsán kialakult vitás helyzetekre az uniós jogalkotó már nem tartja fenn, ugyanis kimondja, hogy ha az EPPO és a tagállami ügyészségek nem értenek egyet abban a kérdésben, hogy az adott büntetendő cselekmény az EPPO tárgyi hatáskörébe tartozik-e, akkor a tagállami szinten a vádhatósági hatáskörök elosztásának kérdésében döntésre jogosult tagállami hatóságoknak kell dönteniük arról, hogy melyik szerv gyakorolja a hatáskört.¹¹ A tagállamok egyébiránt meghatározzák azt a nemzeti hatóságot, amelyik a hatáskör odaítélésének kérdésében dönteni fog.¹² A 2017/1939 EU rendelet külön deklarálja, hogy az Európai Unió Bírósága az Európai Unió működéséről szóló szerződés 267. cikkének megfelelően hatáskörrel rendelkezik előzetes döntéshozatali eljárás lefolytatására a rendelet e cikkének értelmezése, azaz az Európai Ügyészség és a nemzeti hatóságok közötti hatásköri összeütközés kapcsán.¹³

A 2017/1939 EU rendelet vonatkozó bekezdéseinek értelmezése arra vezet, hogy az Európai Ügyészség mint uniós szerv és a tagállami hatóság közötti hatásköri vitát végső soron a tagállami hatóság maga is eldöntheti anélkül, hogy sor kerülne előzetes döntéshozatali eljárásra. Ez uniós jogi szempontból értelmezhetetlen, mivel egy nemzeti döntés kötelező érvényű volna egy uniós szervre nézve.

Nem célunk, hogy részletesen elmélyedjünk az EPPO tárgyi hatáskörére és hatáskörgyakorlására vonatkozó szabályozásban, pusztán arra kívántunk rámutatni, hogy a 2017/1939 EU rendelet a normavilágosság követelménye szempontjából aggályos, ami véleményünk szerint sérti a jogbiztonság követelményének érvényesülését.

POZITÍV HATÁSKÖRI ÖSSZEÜTKÖZÉS EGY SPANYOL BÜNTETŐÜGYBEN

A szabályozás absztrakt hiányosságai a jogalkalmazói gyakorlatban is megmutatkoznak, amelyre jó példa egy közelmúltbeli spanyol büntetőügyben (az ún. *Ayuso*-ügyben) a spanyol ügyészség és az EPPO közötti pozitív hatásköri összeütközés esete. Az ügy – általunk csak a sajtóból ismerhető, ennek megfelelően ténybelileg és jogilag sem feltétlenül kimerítő – történeti tényállása szerint a büntetőeljárás alanya Spanyolország egyik tartományi elnökének a közeli hozzátartozója. Ez a személy a gyanú szerint a koronavírus-járvány ideje alatt egy körülbelül 1,5 millió euró értékű kínai maszkbe-

¹⁰ 2017/1939 rendelet 25. cikk (3)

¹¹ 2017/1939 rendelet 25. cikk (6)

¹² Uo.

¹³ 2017/1939 rendelet 42. cikk (2) c)

szerzésre irányuló közbeszerzési szerződéseket megkötő, egyébként egy családi barát tulajdonában álló, gazdasági társaságban nagyságrendileg 55 000 euró körüli juttatásban részesült az ügyletben való közreműködéséért. Az érintett védekezése szerint a kifizetést a maszkok piaci áránál kedvezőbb áron történő beszerzése érdekében végzett tevékenységére tekintettel kapta.¹⁴

A kifejezetten a korrupciós bűncselekmények felderítésére létrehozott spanyol ügyészségi szerv (*Fiscalía Especial contra la Corrupción*, a továbbiakban: FEC) a feljelentésben foglaltak vizsgálata érdekében büntetőeljárást indított. Az EPPO gyakorolni kívánta a saját hatáskörbe vonás jogát, mivel meglátása szerint a gyanú alapját képező visszaélés uniós pénzügyi forrásokat érintett, tekintettel arra, hogy az ellenszolgáltatásként kifizetett pénzösszeg uniós pénzügyi alapok terhére történt. Az eljáró tagállami ügyészi szerv, a FEC ügyésze ezt nem látta indokoltnak, szerinte semmilyen tény nem utalt arra, hogy uniós forrásokból valósult meg a maszkbeszerzés, sőt olyan egyszerű, köztörvényes bűncselekményekről volt szó, amelyek önmagukban nem is alapozzák meg az EPPO hatáskörgyakorlását. A FEC vezető ügyésze a hatásköri összeütközést felterjesztette a spanyol legfőbb ügyésznek, tekintve, hogy a FEC-nek nem volt lehetősége megakadályozni az EPPO-t abban, hogy eljárást indítson annak érdekében, hogy ő maga is vizsgálja, valóban érintettek voltak-e uniós források a beszerzésben.¹⁵ Az EPPO közleményben reagált, és azt javasolta, hogy az ügy rendhagyó természetére, illetve a tagállami és az uniós jog kapcsolatának tárgybeli kérdésben felmerülő összetettségére figyelemmel, a legfőbb ügyész fontolja meg előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezését az Európai Unió Bíróságánál.¹⁶ Mindeközben a spanyol ügyészségi szervben belül egy olyan javaslat látott napvilágot, hogy különítsék el az ügyeket, méghozzá úgy, hogy az EPPO vizsgálja azt a tényállást, amelynél az uniós források sérelme felmerült, míg a kapcsolódó bűncselekmények maradjanak a tagállami ügyészség előtt.¹⁷

A spanyol legfőbb ügyész az elkülönítés mellett döntött, mert úgy látta, hogy az ügy olyan cselekményekre vonatkozik, amelyek közvetlenül és alapvetően nemzeti érdeket érintenek, illetve nem kapcsolódnak elválaszthatatlanul az uniós pénzügyi érdekeket sértő bűncselekményhez, ezért a tagállami ügyészség feladata, hogy a büntetőeljárásról döntést hozzon. Az EPPO ezzel szemben azon az állásponton volt, hogy a hatáskör azonos tényállási elemek mellett történő megosztása az uniós jogba ütközik és ennek megfelelően a nyomozás folytatásáról határozott. Az európai főügyész a spanyol legfőbb ügyész döntéséhez vezető eljárást is kritizálta. Úgy vélte, hogy az uniós szerv és a tagállami szerv közötti hatásköri összeütközést a tagállami legfőbb ügyész úgy oldotta fel, hogy a hatásköri összeütközésben részt vevő tagállami szerv felettes szerveként maga is érintett volt az ügyben. Ráadásul a döntése során az EPPO-t, azaz

¹⁴ <https://www.lainformacion.com/espana/anticorrupcion-abre-una-investigacion-por-el-contrato-del-hermano-de-ayuso/2860464/>

¹⁵ <https://www.lainformacion.com/espana/anticorrupcion-rechaza-dar-a-la-fiscalia-europea-la-investigacion-del-caso-ayuso/2863203/>

¹⁶ <https://www.eppo.europa.eu/en/news/eppos-statement-competence-adjudication-spain>

¹⁷ <https://www.epe.es/es/politica/20220328/fiscalia-europea-sugiere-delgado-lleve-13440561>

a vitában részes ellenoldali felet nem hallgatták meg. Az eljárásra vonatkozó spanyol tagállami szabályok, amelyek uniós jogértelmezésre vonatkoznak, nem biztosítják a jogorvoslathoz való jogot. Az európai főügyész szerint ezek akadályozzák az Európai Unió Bíróságát, hogy az uniós jog értelmezésére vonatkozó kizárólagos hatáskörét gyakorolhassa, ezáltal pedig egyenesen az uniós jog szupremáciáját veszélyeztetik.¹⁸

A FEC egyébként bűncselekmény hiányában később megszüntette a büntetőeljárást,¹⁹ majd az EPPO 2023. március 6-án szintén a megszüntetés mellett döntött.

KÖVETKEZTETÉSEK

A tanulmánynak nem célja állást foglalni a konkrét jogvitában, ahogyan általános következtetéseket sem kívánunk levonni az EPPO működésével kapcsolatos jövőbeni anomáliákat illetően. Tényként kell azonban megállapítanunk, hogy a fenti eset az első olyan nyilvánosságra kerülő „súrlódások” közül való, amely egy tagállami hatóság és az EPPO közötti pozitív hatásköri összeütközésből fakad.²⁰ Az ügy a gyakorlatban hozta felszínre azt a korábban már számos tanulmányban elméleti síkon megvilágított problémát, ami az EPPO tárgyi hatásköre meghatározásának és a hatáskörgyakorlásnak a nehézségeire vonatkozik. Ennek csak egyik, bár kétségtelenül a legnyilvánvalóbb oka a 2017/1939 EU rendelet komplexitása. Noha jelen ügyben az uniós jogi érdekek szempontjából talán kedvezőbb lett volna, ha az Európai Unió Bírósága mondja ki a végső szót, ahogyan erre az Európai Bizottság is utalt²¹, az uniós bírósági jogértelmezés a szabályozás hiányosságaiból fakadó réseket csak rövid távon és egy-egy tényállásra alapítva képes betömni, hovatovább erre a megoldásra alapozni már csak a terhelti jogok érvényesülése szempontjából is igen kockázatos volna, és itt elég csupán a luxemburgi ítélet megszületésének időtartamára gondolni, miközben nincs kizárva, hogy a terhelttel szemben kényszerintézkedés legyen elrendelve. Ezeket csak fokozza, hogy az ügyben felszólaló szereplők nyilatkozatait ízelgetve érezhető a hatásköri összeütközésnél jóval mélyebben gyökerező és korántsem új keletű, a tagállami jogok és az uniós jog szupremáciája között feszülő erő hatása.

¹⁸ <https://www.eppo.europa.eu/en/news/eppos-statement-decision-fiscal-general-del-estado>

¹⁹ <https://www.epe.es/es/politica/20220623/anticorrupcion-delito-hermano-ayuso-archiva-mascarillas-13920498>

²⁰ <https://www.epe.es/es/politica/20220328/fiscalia-europea-sugiere-delgado-lleve-13440561>

²¹ <https://www.lavanguardia.com/politica/20220401/8170430/bruselas-pide-tribunal-ue-resuelva-conflicto-fiscalia-europea-espanola.html>

BALÁZS EDIT – SZIGETI KRISZTIÁN*

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND JURISDICTION

“Artificial intelligence (AI) refers to systems that display intelligent behaviour by analysing their environment and taking actions – with some degree of autonomy – to achieve specific goals. AI-based systems can be purely software-based, acting in the virtual world (e.g. voice assistants, image analysis software, search engines, speech and face recognition systems) or AI can be embedded in hardware devices (e.g. advanced robots, autonomous cars, drones or Internet of Things applications).”

(European Commission)¹

AI AND ITS TRAITS

In general, we define artificial intelligence as a man-made hardware, software or the sum of both, whose traits – and mainly how they operate – cannot, or can hardly be distinguished from human entities. In theory, Artificial General Intelligence (or AGI) could solve any intellectual task that a human could do. Such an AI has not been created yet. However, there are so-called ANI (Artificial Narrow Intelligence) solutions for specific tasks, including algorithms facilitating internet search queries, speech recognition systems, or self-driving cars. Currently, AI research has four main trends, namely: image processing, natural language processing (NLP – Google Search, Apple Siri, Amazon Alexa), decision support system and robotics.

Those technologies have all become part of our everyday life. That is such a process that takes place without stopping. The increase in efficiency thanks to AIs in everyday life could be shocking at first, but later, as people get used to it, it becomes natural and even more expected.

* BALÁZS Edit, alügyész, Pécsi Járási Ügyészség
SZIGETI Krisztián, ügyészségi fogalmazó, Debreceni Járási Ügyészség

¹ Definition of the European Commission’s Communication No. 237 “Towards a common European data space” issued on April 25, 2018. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2018:0232:FIN>

The arrival of the big data era contributed significantly to the rise of AI. The information-based society serves as a good basis for AIs that work from databases and have fast communication, as well as data transfer capabilities. Furthermore, the operation of artificial intelligence includes the ability of machine learning (ML), the essence of which is that the developers create a system whose task is to find correlations between the data given to them and to draw conclusions from that. The result of this learning is a model that allows the given system to solve the given task without having to perform the analyses over and over again.

AI IN JURISDICTION

Certain companies now offer Judiciary Analyst services and also provide decision analysis services. This can help lawyers build their arguments and help clients make strategic decisions. AI can perform both decision-making support and decision-making functions. Nowadays, the question that concerns many people is whether AI will be able to take over the work of lawyers, prosecutors and judges participating in the justice system in the future. Literature currently favours the decision-making support role of AI with the fact that, according to most conclusions, based on the current state of technology, the participation of the human factor in the field of justice cannot be avoided. So far, several researches and initial attempts have been made in this area.

In 2016, a European research group developed a model that could predict the verdict of the European Court of Human Rights with 79% accuracy. The conclusion of the research was that AI cannot replace judges or lawyers, but at the same time, legal professionals could benefit from artificial intelligence, as it quickly recognizes patterns in legal cases.

The use of artificial intelligence in court proceedings is less popular in Europe than in the United States, according to a report by the Commission for the Evaluation of the Effectiveness of the Judiciary.²

In 2014, an American group developed an algorithm that predicted whether the US Supreme Court would uphold or change lower court decisions, achieving a 70% success rate.

Estimating the risk of recidivism using algorithms is becoming increasingly common in the US criminal justice system. The most common risk-assessment tool in the United States is COMPAS, a risk analysis software developed specifically for the courts. The system is based on 137 questions answered by the perpetrator, as well as information from the perpetrator's data stored in the criminal record, and by analyzing these, the goal is to support the data-driven decision-making process, and

² Council of Europe: European Ethical Charter on the use of Artificial Intelligence in judicial systems and their environment. *Council of Europe Portal*, December 4, 2018. <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

ultimately to reduce the number of recidivism and increase public safety.³ Based on the calculated risk, the system classifies the perpetrator as high, medium or low risk.

There is an online service called DoNotPay, which provides free legal assistance in the USA in connection with parking and traffic fine cases and claims against airlines. The successful service has expanded its range of activities in recent years, and can be used in consumer disputes, labour law issues, and refugee status-related matters.

In addition to COMPAS, it is worth mentioning the Estonian robot judge program. In Estonia, for the introduction of the increasing number of artificial intelligence-based and machine learning systems into the state justice system, a robot judge is being designed at the request of the Estonian Minister of Justice, which can decide on cases of low value, i.e. below 7,000 Euros, helping to process the backlog of cases. The program is still in the development phase, and it would work in a way that the client uploads the relevant information to the system's database and the AI-based software would analyze the data. Afterwards, the decisions are made based on pre-programmed algorithms and prior teaching. The software's decision would be legally binding, but the parties would be able to appeal to human judges.

Recently, the South China Morning Post reported that an AI developed at the International Research Center of Big Data for Sustainable Development Goals by the Chinese Academy of Science is currently able to categorize and prosecute the eight most common crimes.⁴ The artificial intelligence developed under the leadership of Professor Shi Yong is able to determine the decision to file charges based on the oral presentation of the case alone. According to the tests so far, it works with 97% accuracy. The goal for the AI was to relieve prosecutors, who could thus concentrate on more complicated cases. The AI model was tested at the country's most overburdened prosecutor's office. The system, trained by feeding in 17,000 legal cases, decides on the basis of a total of 1,000 attributes whether it is required to prosecute and, if so, in which category the charges should be brought against the suspect. The evidence is then evaluated by a so-called "system 206", which is already used in Chinese prosecutors' offices since 2016.

In Argentina, an intelligent program, called Promotea AI has been created. The software, which could be called via telephone is capable of creating drafts for decrees based on file numbers, using previous precedents, it is even able to suggest court judgements.

According to the Argentine District Prosecution, the software has a great benefit in practice, since with its help, cases which could take more than six months can

³ ANGWIN, Julia – LARSON, Jeff – MATTU, Surya – KIRCHNER, Lauren: Machine bias. *ProPublica Portal*, May 23, 2016. <https://www.propublica.org/article/machine-bias-risk-assessments-in-criminal-sentencing>

⁴ CHEN, Stephen: Chinese scientists develop AI 'prosecutor' that can press its own charges. *South China Morning Post*, December 26, 2021. <https://www.scmp.com/news/china/science/article/3160997/chinese-scientists-develop-ai-prosecutor-can-press-its-own>

be solved within weeks. The capacity of the software is fascinating as well: it can recall more than 300,000 court judgements and 2000 legally binding rulings, which facilitates creation of decrees in similar cases.⁵

AI AND FUNDAMENTAL RIGHTS

Since AI and similar technologies are used to make legally binding decrees, create forecasts in the areas of criminal law, law enforcement, the freedom of speech, social matters and many other topics, those technologies seriously influence fundamental rights.

The actual regulations of the European Union contains strict frameworks according fundamental rights, safety of products, responsibilities of products and goods, consumer rights, data protection which could be crucial to define the regulations of a human-centred artificial intelligence.⁶

Summarized, the development and application of technologies based on artificial intelligence worthy of people's trust should not only fully comply with legislation, but must also be in line with ethical principles.

The use of artificial intelligence is only possible with respect to and protection of human rights.

In 2018, the Council of the European Union adopted the European Ethical Charter on the use of AI in judicial systems through the work of the European Commission⁷ for the Efficiency of Justice (CEPEJ), in which it was also recorded, that respect for human rights is an overriding principle. The statement also laid down that the right to a judge and the fulfilment of the requirement of a fair trial must be guaranteed even when artificial intelligence is involved in decision-making.⁸

THE TRANSPARENCY OF THE ALGORITHMS, ACCESS TO JUSTICE AND THE EQUALITY OF ARMS

Several expectations can be formulated for an AI application; the most frequently listed ones are explainability, accountability, lawfulness, transparency, robustness and fairness.

The issue of transparency in relation to artificial intelligence is usually referred to as the black box phenomenon. We can compare the artificial intelligence to a black box into which we enter the data on the input side and then we get a result on the other end of the box, on the output side, but we do not know the steps in between. This means, on the one hand, that software is usually placed on the market after a

⁵ PINKSTONE, Joe: Estonia creating AI powered judge. Daily Mail Online, March 26, 2019. <https://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-6851525/Estonia-creating-AI-powered-JUDGE.html>

⁶ Communication from the European Commission: Building Trust in Human Centric Artificial Intelligence. COM (2019)

⁷ European Commission: Shaping Europe's digital future. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en>

⁸ Council of Europe (2018): *ibid*.

patent, therefore, it is legally protected, its mechanism of operation is confidential information, and on the other hand, problems arise from the technological side as well. Many times, AI developers, even if they publish algorithms, are so complicated that only a few understand them. This is because the algorithm analyzes such an amount of data before determining the final result that it is almost impossible to accurately follow it. This is also the case by default, not to mention the techniques that further develop themselves through machine learning, where it can really be stated that, over time, the exact operation of the person who originally determined their logic would become more and more indistinguishable.

This is a problem, because even if the AI-driven software functions only as a tool to support judicial decision-making, the question arises how the trial judge would be able to weigh the outcome of the software's application methods if he or she has no insight into the AI decision-making process at all. The decision may seem arbitrary to those involved, and the means are not provided to prove it otherwise.

With regard to the obligation to state reasons, just as the human courts are expected to provide detailed reasons for their decisions, the same expectation should be imposed on the AI-based court as well. However, the question remains: what kind of reasoning and justification can be expected from artificial intelligence. For any decision, it is legitimately expected that the statement of reasons should be sufficiently individualized, evidence-based and the result should not conflict or contradict the information on the input page. It is also possible that machine learning achieves the best solution of an AI-based system using a method indecipherable to the human brain, which, however, may raise fundamental rights concerns.

Today's society demands the defendant's right to a fair trial. The essential elements of this are a fair trial, reasonable time and the independence and impartiality of the courts.

The use of AI could definitely increase the cost-effectiveness of the system, thus facilitating the enforceability of the right to go to court. Regarding timeliness, it can be said that the introduction of artificial intelligence in judicial proceedings at a higher rate can certainly increase the efficiency of proceedings over time, since AI can simultaneously manage far more than human capacities and thus support the work of judges.

The principle of judicial independence is rooted in the principle of separation of powers and has become the basis of public trust in courts. We face new challenges in this regard. An AI-based system cannot be motivated or blackmailed, for example, by promotion or financial benefits. The real big challenge is the issue of cyber security. A prominent example of malicious IT influence against AI is the so called Adversarial Machine Learning. The process consists of feeding contradictory data into the AI-database, disrupting its functioning. With enough controversial input, a noise map can be set up that reduces the predictability of AI decision making.⁹

⁹ KÁLMÁN Kinga: Lázálom, vagy realitás? – A mesterséges intelligencia megjelenési lehetőségei az igazságszolgáltatásban [Dream or reality? – The possibilities of artificial intelligence in the justice system]. *Magyar Jog* [Hungarian Law], 2022/6., 339–350.

On the issue of impartiality, it is not yet possible to say that any AI software used for its decision-making is more objective, impartial or fair than human judges. This is because artificial intelligence works from a specific data set that has previously been selected for them by its creators, therefore, it can be just as biased and influenced, and for the time being, we cannot completely filter out these errors.

The decision taken by using the aforementioned COMPAS system was challenged in 2016 by a defendant on the grounds that the software's recommendation method was discriminatory because it placed too much emphasis on the defendant's origin, ethnicity and gender in its assessment. The court disagreed with the defendant's reasoning, saying the system's conclusion took into account both the seriousness of the crime and the defendant's criminal record. However, the Supreme Court drew attention to the cautious use of the COMPAS risk analysis system and concluded that COMPAS risk analysis values are not able to determine certain high-risk individuals because they work on the basis of group data, thereby being able to determine the behaviour of the group.

After analyzing 10,000 court decisions made by using COMPAS, the American Pro Publica Institute came to the conclusion that the system is indeed discriminatory when calculating the setback. Although the software's algorithms do not use ethnicity as an input, the analysis nevertheless revealed that based on the calculations of COMPAS, defendants of colour are more likely to be classified as high risk offenders.¹⁰ This can also be explained by the so-called uncertainty bias of AI. This kind of partiality arises when a group is underrepresented in the sample, so the degree of uncertainty in the case of conclusions about it is higher and the algorithm avoids risk, therefore makes decisions that are more certain.

It is a social expectation that decision-makers should be accountable for the decisions that affect our lives. The issue of responsibility for the decision is clear. However, it has difficulties when WE are involved in decision-making, owing to the following questions: "Who is to bear the legal responsibility? The acting judge? The legislator? Or the software developer?" In this regard, it can generally be stated that traditional accountability systems and procedures were designed purely to consider human decision-makers accountable, and they often cannot adequately handle the novel issues raised by automated decisions. Nevertheless, it is quite certain that until the advent of the regulation of accountable algorithms, accountability will certainly have to be linked to human participation.

SUMMARY

The inclusion of artificial intelligence in legal decision-making holds many exciting, new challenges, it raises many problems, the solution of which cannot lose sight of its main goal, human-centeredness.

¹⁰ ANGWIN, J. et al. (2016): *ibid.*

KÖNYVISMERTETŐ

SZÉKELY GYÖRGY LÁSZLÓ*

RECENZIO FENYVESI CSABA: FELISMERÉSI KÍSÉRLET A BÜNÜGYEKBE CÍMŰ KÖNYVÉRŐL¹

BEVEZETŐ

2023 év elején jelent meg *Fenyvesi Csaba* legújabb könyve, amelynek témája a felismerésre bemutatás. Bár a könyv tárgyát jelentő bizonyítási cselekmény ezzel a névvel rögzült a szakirodalomban és a jogszabályokban is (hatályos Be. 210. §), azonban – ahogy már a könyv címéből is látszik – a szerző egyik koncepcionális javaslata a jog- és kriminalisztikai intézmény felismerési kísérletnek nevezése (ennek okaira később részletesen is kitérek; a magam részéről a továbbiakban a felismerésre bemutatás kifejezést fogom használni, de nem azért, mert vitatnám a szerző erre vonatkozó álláspontját, hanem mert e kifejezés a közismert a szakirodalomban). Azt már most leszögezhetjük, hogy hiánypótló műről van szó, hiszen e jogintézmény kapcsán átfogó írás, monográfia még nem született. Az is tény, hogy – ahogy a szerzőnél ezt már megszokhattuk – nem pusztán büntetőeljárás jogi, hanem kriminalisztikai szemléletű is a könyv. Egyébiránt úgy hiszem, hogy jó érzékkel választotta meg a szerző a témát, ugyanis a „kettős természetű” (azaz büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai szempontból is vizsgálható) intézmények, tulajdonképpen a Be. ötödik részében szabályozott bizonyítási eszközök és bizonyítási cselekmények (a korábbi, az 1998. évi Be. szóhasználatával bizonyítási eljárások), a kriminalisztikában pedig főként a krimináltaktikában kidolgozott tételek javarésze az utóbbi évtizedekben már feldolgozásra került, és vagy monográfia formájában, vagy legalább tanulmányok sorozatában megjelent. A felismerésre bemutatás épp a „megmaradt”, feldolgozatlan témák között volt eddig.²

* SZÉKELY György László PhD, LL.M., vezetőhelyettes ügyész, Miskolci Járási Ügyészség

¹ FENYVESI Csaba: *Felismerési kísérlet a bűnügyekben*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2023, p. 256.

² A szerző ezt (azaz a legtöbbször monografikusan feldolgozott témákat) épp az általa kidolgozott ún. piramismodellekben közzé is teszi. Lásd például FENYVESI Csaba: *A kriminalisztika tendenciái – A bűnügyi nyomozás múltja, jelene, jövője*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2017, 94. A 2017-ben megjelent műben a krimináltaktikát érintő feldolgozatlan fehér foltként a bizonyítási kísérlet, a most tárgyalt felismerésre bemutatás és a kényszerintézkedések taktikája szerepelt. (Nem sokkal korábban maga a szerző töltötte ki az „egyik” ürt a szembesítésről készült monográfiájával. Lásd FENYVESI Csaba: *Szembesítés – Szemtől szemben a bűnügyekben*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2008.) A témával foglalkozók számára azonban már ismert, hogy a korábban a poligráf témakörét feldolgozó *Budaházi Árpád* az utóbbi időben a bizonyítási kísérletet érintően (is) publikál [lásd például BUDAHÁZI Árpád: A bizonyítási kísérlet múltja és jelene a jogi szabályozás tükrében. In: MADAI Sándor – PALLAGI Anikó – POLT

A MŰ FORMAI SAJÁTOSSÁGAI

A könyv kiadója a Ludovika Egyetemi Kiadó, amely a Nemzeti Közszerológati Egyetemhez tartozik, de nem csak az NKE oktatóinak, kutatóinak írásait publikálja (ahogy jelen szerző esetében is), hanem a kiadó és az egyetem szakmai profiljába eső bármely, megfelelő színvonalú tudományos művet. Véleményem szerint a kiadót az utóbbi időben igen színvonalas kiadványok megjelentetése jellemzi, nem csak a külsőnt illetően, hanem tartalmában is. A karok tankönyvein kívül jó érzékkel választja meg, és „vállalja fel” a könyvkiadó a szakma számára érdekes tudományos írások kiadását is.

Jelen recenzió keretében vizsgált mű is ilyen, hiszen nem tankönyvről van szó, de valójában – ahogy ezt látni fogjuk – nem „öncélú” tudományos értekezést olvashat az olvasó, hanem olyan írást, amelyet különösen a Rendészettudományi Kar hallgatói, esetleg a joghallgatók, valamint a gyakorlatban tevékenykedő nyomozók, ügyészek, bírák, védőügyvédek is haszonnal forgathatnak.

Jelen írás elkészültekor a könyv papír formájú változata (még) nem volt kapható, így magam is az e-book verziót tekintettem át, de – mivel a Ludovika az utóbbi időben kizárólag e-book formájú műveket is kiad – a kiadó webshopjának tájékoztatása alapján úgy tűnik, hogy később választható lesz a papír változat is, méghozzá keménytáblás kivitelben. Ahogy említettem, a kiadó papír kiadványai igényes munkák, amelyet „jó olvasni”, így a 256 oldalra tervezett könyv is várhatóan ilyen lesz. A könyv borítóján (a szerző, mint tudható, nagy utazó is) a Húsvét-sziget legendás és jól ismert szobrainak sora áll, amely jól szemlélteti a könyv témáját jelentő jogintézmény formai sajátosságát.

A PDF formájú elektronikus verzió szintén 256 oldalas, és összesen kilenc fejezetre oszlik, amelyek oldalszámait tekintve arányosnak látszanak. A mű egyébként változtatva alkalmazza a normál és az apróbetűs szedést, amely utóbbi indokolt is nézetem szerint, különösen az igen nagyszámú jogeset ismertetésénél.³

A KÖNYV TARTALMI JELLEMZŐI

A könyv tehát kilenc fejezetből áll: az első a felismerésre bemutatás történetét tekinti át; a második külföldi szabályozási és gyakorlati megoldásokat ismerteti; a harmadik és a negyedik fejezetek a felismerésre bemutatás helyét keresik a nyomozásban, összevetve azt más bizonyítási cselekményekkel; az ötödik fejezet az EJEB témával összefüggő döntéseit ismerteti; a hatodik és hetedik fejezet a magyar bírói gyakorlatot tekinti át; a nyolcadik a felismeréssel kapcsolatos hibaeseteket és a hibák okait veszi sorra; végül az utolsó, a kilencedik fejezet a hibák megelőzésére, és a helyes gyakorlatra fogalmaz meg ajánlásokat.

A könyv első fejezete tehát történeti áttekintés, mindazonáltal már az előszó is egy kvázi történelmi (bibliai) példával kezdődik. Az első két alfejezetben a szerző még nem

Péter (szerk.): *Sic itur ad astra. Ünnepi kötet a 70 éves Blaskó Béla tiszteletére*. Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2020.], így várhatóan ezen „építőkö” is hamarosan megtekint tartalommal.

³ A magam részéről a könyv teljes elolvasása nem a PDF formátumú, hanem az ePUB kiterjesztésű verzióban történt, Amazon Kindle ebook-olvasón. Nem a szerzőt, hanem a kiadót érintő apróbb kritikák észrevétel, hogy e verzióban a bekezdések, illetve a számozások sok esetben „szétesnek”, és ezáltal nehezebb volt az olvasás.

a felismerésre bemutatás kialakulását vázolja, hanem valójában egy általános, Fenyvesi professzor – sokak által már ismert – szemléletét tükröző kriminalisztikai fejlődési ívet tár elénk, kezdve a kriminalisztika természettudományos alapjaitól. Hosszas eltérés a tárgytól azonban nem érezhető, mert ezen ismertető mindössze öt oldalt tesz ki. A konkrétan a felismerésre bemutatás fejlődését vázoló rész azonban ennél hosszabb. Itt a szerző – és ez nyilvánvalóan reális konzekvenciája a történeti elemzésnek – kénytelen rámutatni, hogy a mai értelemben vett felismertetés önállóan sokáig nem létezett, ugyanis azt hosszú ideig a kihallgatások keretében, vagy a szembesítés során, azzal ösztömosva végezték. Ezt számos történeti szabályozási megoldáson keresztül bizonyítja. Megtudjuk, hogy a mai értelemben vett felismerésre bemutatás, ilyen néven a jogi szabályozás szintjén csak az 1973. évi Be.-ben jelent meg (a korábbi jogszabályok a bemutatást, felmutatást ismerték, de önállóan még nem szabályozták, és általában a szembesítés részének tekintették). A kriminalisztika azonban (és erre a szerző helyeselhetően e jogintézmény kapcsán is rámutat) a módszert már korábban kidolgozta, tehát e jogintézménynél is csak bizonyos idő után érte utol a szabályozás a módszertant és a gyakorlatot.

Ezután a szerző a külföldi gyakorlatot és szabályozást ismerteti a könyv második fejezetében. Itt több érdekességre is felfigyelhetünk, amelyek álláspontom szerint jelentősen növelik a munka színvonalát is. Az első, hogy Fenyvesi Csaba nem kevesebb, mint tizenegy ország szabályozását, gyakorlatát ismerteti. Ez már számát tekintve is több a hasonló művek összehasonlító, vagy kitekintő elemzéseinél megszokottnál, ráadásul nemcsak a szinte szokásosnak mondható országokat (pl. Anglia, Németország) veszi górcső alá a szerző, hanem olyan kuriózumokról is olvashatunk, mint a szlovén, a szerb, a horvát, a kanadai vagy a török szabályozás. Pontosabban nem is helyes csak a szabályozások ismertetését említeni, hiszen a szerző több esetben nemcsak az eljárási kódexekben meghatározott normatív előírásokat szerepelteti, hanem az adott ország kapcsán rendelkezésre álló taktikai ajánlásokat is. Erre azért is érdemes figyelni, mert a jó gyakorlatok, jó minták később vissza fognak köszönni a szerző által megfontolásra ajánlott újító ötleteknél, javaslatoknál; a szerző tehát nem csak ismerteti, de a későbbiek során elemzi, értékeli és szűri is a megfelelő külföldi példákat.

A harmadik fejezet jelentősége, hogy a szerző ezáltal helyezi el a bizonyítási cselekmények és eszközök rendszerében a felismerésre bemutatást. Teszi ezt olyan módon, hogy azt összeveti a kihallgatással, a helyszíni kihallgatással, a szembesítéssel, a bizonyítási kísérlettel, a szemlével és a műszeres vallomásellenőrzéssel. Bár első ránézésre evidensnek tűnhetnek a különbségek, azonban Fenyvesi éleslátóan mutat rá az eltérésekre. Ezek akár gyakorlati útmutatóként is szolgálhatnak, mert segíthet a nyomozás tervezésekor a megfelelő eszköz kiválasztásában (pl. a szembesítés kapcsán jelzi, hogy a felismerésre bemutatás mindig megismételhetetlen, ezért jobban fel kell rá készülni, míg a szembesítés akár ismételhető, és az ismétlés is lehet bizonyítékértékű; rámutat továbbá, hogy míg a felismerésre bemutatás inkább a nyomozás elején, addig a szembesítés inkább a nyomozás vége felé hozhat eredményeket). Egyebekben e fejezet elején magyarázza meg (elsőként) a szerző az eltérő szóhasználatot is: a felismerésre bemutatás nevéből adódóan azt sugallja, hogy muszáj felismerni valakit a bemutatottak közül,

amely sokszor téves felismerésekhez vezethet. A szerző által ajánlott elnevezésből azonban az következik, hogy a bizonyítási cselekmény valójában csak a felismerés megkísérléséről kellene hogy szóljon.

A könyv negyedik fejezetének címe: „A felismerési kísérlet helye, szerepe a bünygyi sakkjátszámban”. Itt a szerző megenged egy hosszabb, de nem zavaró eltérést a mű konkrét tárgyától, és inkább általánosán a büntetőeljárásra vonatkozó megállapításokat vázol; egy egyedi, „analógiás” modellt, amely a büntetőeljárást egy sakkjátszmához hasonlítja. E rendszerben a megnyitás, az „első csapás” a helyszíni szemlét jelenti. A középjáték a nyomozás egésze, amelyben helyet kaphat a felismerésre bemutatás, míg a bírósági szakasz jelenti a végjátékot. Ismerve a szerző műveit, stílusát, végül helyre kerülnek a dolgok és megértjük az összefüggéseket, a jelentősebb elgondolkodást az eljárás menetéről és a játékanalógiát is.

A könyv ötödik fejezete az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) felismerésre bemutatással összefüggő döntéseit ismerteti. A pusztán kivonatolás helyett a szerző egy hat pontból álló kérdéssor mentén vizsgálja az emberi jogi fórum ítéleteit (pl. foglalkozik-e a szerv a felismerésre bemutatással, a döntés milyen emberi jog sérelmével függ össze, melyek a leggyakoribb megszegési okok). Úgy gondolom, hogy a könyv írója kellő részletességgel ismerteti az ide vágó döntéseket. A magam részéről tanulságosnak vélem az emberi jogi bíróság döntéseiből kikristályosodó megközelítést, bár némely esetben meglepő, hogy az EJEB a felismertetés hibái folytán áttételesen mely alapjog sérelmét látta megállapíthatónak. Az nem kétséges, hogy a 6. cikk szerinti tisztességes eljáráshoz való jog sérülhet bizonyos esetekben, illetve az sem, hogy ilyen tények megállapítása esetén szóba kerülhet a kínzás, megalázó bánásmód tilalmának sérelme, a 3. cikkre hivatkozással. Az EJEB azonban bizonyos döntéseiben az 5. és a 8. cikk szerinti jogok sérelmét, azaz a szabadsághoz és biztonsághoz való jog, és a magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog sérelmét is megállapította. A szerző a fejezet végén a feltett hat kérdés mindegyikét megválaszolja. Itt is érdemes figyelni arra, hogy Fenyvesi Csaba jelzi, az EJEB által észrevételezett hibákat is beépíti a könyv zárófejezetében elhelyezett összefoglalóba, amelyek a hibák elkerülését és a helyes gyakorlatot summázzák.

A könyv hatodik és hetedik fejezetei egy (al)téma köré csoportosulnak: a magyar bíróságoknak a könyv tárgykörével összefüggő döntései, azaz az olyan egyedi ügyekben hozott ítéletek indokolásában kifejtett bírói megállapítások köré, amelyek a felismerésre bemutatással függenek össze. Mivel itt jelentős mennyiségű bírói döntés ismertetésére kerül sor, ezért az átláthatóság érdekében a szerző e kérdéskört kétfelé bontotta: a hatodik fejezet a személyfelismeréseket, míg a hetedik a fénykép-, videó-, hang- és tárgyfelméréseket érintő bírói gyakorlatot elemzi; továbbá a személy- és a fényképfelmérés esetén külön csoportban tárgyalja a bíróságok hibát megállapító, és hibát meg nem állapító döntéseit, amely segíti az átláthatóságot. A szerző a két fejezetben végigvitt ismertetést és elemzést megelőzően jelentős empirikus vizsgálatot folytatott: több mint kétezer nyilvánossá tett bírósági határozatot tekintett át, különösen figyelve a felsőbb-bíróságok joggyakorlatot is alakító döntéseire. A szerző a fenti, igen nagy mintából válogatva is jelentős számú döntést ismertet. Itt álláspontom szerint jó

szerkesztési megoldás, hogy a bírói döntésekből szó szerint idézett megállapításokat apróbetűvel szedve közli a könyv, mivel amíg egyes határozatok „képesek” tömören és összefoglalóan indokolni a témát érintő megállapításokat, addig más határozatok túlságosan terjengősen indokolnak, amelyet a szerző az érthetőség és a következetesség okán kénytelen részleteiben közölni. Egyebekben e fejezetek kapcsán teljes mértékben egyet tudok érteni a könyv szerzőjének azon összefoglaló megállapításával, miszerint öröndetes tapasztalat, hogy a bíróságok zömében felismerik és nyomatékkel értékelik a nyomozások során alkalmazott felismerésre bemutatások szabályosságát, vagy az esetleges szabálytalanságokat is, és ezek akár perdöntő súlyát is.

A nyolcadik fejezetben a szerző visszatér az esetismertetés módszeréhez, és e részben jelentős magyar és külföldi jogeseteket vázol, olyanokat, amelyeknél hiba csúszott a felismerési eljárásba, annak során valamilyen komoly tévedés történt, és amely bizonyos esetekben végzetes következményekhez (akár justizmordhoz) vezetett. A szerző olyan ismert eseteket is vázol, mint amilyen például az amerikai Lindbergh bébi elrablása, ahol (aggályos) hangazonosítás vezetett el a feltételezett elkövetőhöz, majd annak kivégzéséhez; vagy a magyar Martfűi Rém esete, ahol a valódi elkövető felderítését megelőzően egy véltlen személyt ítélték el, részben téves felismerések miatt. Ugyanebben a fejezetben, az esetek ismertetését követően a hibák okait a szerző rendszerezi és csoportosítja: megkülönböztet kriminalisztikai és büntetőeljárás jogi hibákat, de előbbieket még további alosztályokra bontja (pl. krimináltaktikai, vagy -technikai hibák, vagy pedig a hét alapkérdéssel, a nyomok rögzítésével vagy a vallomásokkal összefüggő hibák). Ezen felül osztályozza a hibákat a szerint is, hogy azok milyen veszélyességi fokúak (justizmordot eredményeznek vagy kevésbé veszélyesek), a tettet miként érintik (javára vagy terhére esnek), vagy hogy melyik eljárási szakaszban történtek. Ezeken felül a hibák gyökereit is feltárja Fenyvesi professzor: azok vagy hatósági tévedésből/túlkapásból, vagy a felismerő tanú tévedéseiből erednek. Ugyanebben a fejezetben, külön alcím alatt részletezi a szerző a felismerésre bemutatás végrehajtási hibáit is. Ez egy jelentős terjedelmű, de a gyakorló jogalkalmazók számára igen hasznos hibalista, amelyet szintén átláthatóvá tesz egy belső csoportosítás: külön sorolja fel a szerző a felismerés előtt („kezdeti buktatók”) és a végrehajtás során elkövethető hibákat, különveszi továbbá a fényképes, a videós, a hangfelvétellel kapcsolatos, valamint holttest felismerésével összefüggő bemutatási hibákat, végül külön hibalistát képez a tévedési alapul szolgáló „vészjelek” figyelmen kívül hagyása. A listán összesen hetvenhat elemet jelenít meg a szerző, de a legutolsó pont (vészjelek figyelmen kívül hagyása) további alpontokat is tartalmaz. Végül e fejezetben, annak legvégén külön értekezik a szerző a felismeréskor tévedő tanúk kérdésével, kitérve a tévedések pszichológiai, társadalmi és egyéb okaira is.

A könyv legutolsó, kilencedik fejezete nem csak összegzi a szerző gondolatait, de egy komplex ajánlásgyűjteményt is tartalmaz a helyes joggyakorlat érdekében. Véleményem szerint talán ez (valamint a hibalistát vázoló előző, nyolcadik) fejezet a praxis számára a legértékesebb a könyvben (az elmélet számára nyilvánvalóan magas értékű a külföldi minták valamint az esetek ismertetése is), hiszen kvázi útmutatóként is alkalmazható a jogalkalmazók számára. A szerző legelőször itt az általa már több tanul-

mányban vázolt, szinte névjegyének is tekinthető egyedi megközelítésmódot ismerteti („TUSZEHURE”, azaz a tudás, szeretet, humor, rend négyesét), amely a felismerésre bemutatás alkalmazása során is segítségül vehető. Ezt követik az ajánlások, gyakorlati javaslatok, amelyek Fenyvesi Csaba megfogalmazása szerint az előző, nyolcadik fejezetben vázolt hetvenhat pontos hibalista reciprokai tulajdonképpen; a szerző szavaival: „hogyan kell jól végezni egy felismertetést”. Ennél mégis többről van itt szó, ugyanis a szerző nem pusztán az előző fejezet hetvenhat pontjának hibapéldáit fordítja át nyelvtanilag „pozitív” megfogalmazású ajánlásokra, hanem (a hibalista csoportképző tényezői mentén) egy jóval szélesebb ajánlasyűjteményt tesz közzé, nem kevesebb, mint nyolcvankét pontban rögzítve. Ezen felül a fejezet következő alcíme egy a gyakorlat „jobbítását” célzó további ajánlasyűjteményt is tartalmaz (mint amilyen például a „vak” végrehajtó bevezetése, vagy a „vakpróba” alkalmazása). A fejezet utolsó előtti címe kifejezetten a jogalkotónak szánt, de lege ferenda javaslatokat gyűjt össze, amelyeket a szerző a jogszabály, azaz a Be. okszerű kiegészítéseként ajánl, kifejezetten a külföldi példákban, illetve a kriminalisztikai ajánlásokban megfogalmazottak jogi formát öltése céljából. Végül a fejezet legutolsó címe is egyedi témakör: a büntetőügyekben védői feladatokat ellátó ügyvédeknek szán a szerző néhány ajánlást a felismerésre bemutatás kapcsán, kifejezetten a hatékony védelem Be.-ben is megfogalmazott követelménye érdekében. Itt olyan tippekkel találkozunk, minthogy például a védő ragaszkodjon a jelenléthez a felismerési eljárási cselekménynél, vagy vetesse jegyzőkönyvbe az észlelt hibákat.

ÖSSZEGZÉS

A fentieket összegezve, úgy vélem, hogy kiváló szakmai könyvnek tekinthetjük Fenyvesi Csaba legújabb művét. Az írás eredetileg monográfia, amely mind a büntetőeljárás-jog, mind a kriminalisztika oldaláról vizsgálja a célba vett intézményt. A könyv az elmélet oldalát tekintve mindkét tudományterületen megállja a helyét mint tudományos értekezés, amelyben egyaránt megtaláljuk a történeti alapvetést, a nemzetközi összehasonlítást (jelentős számú országot, és az EJEB gyakorlatát is elemezve), a jogeset-ismertetést és -elemzést, és a hazai bírói gyakorlat feldolgozását is. Emellett, különösen a könyv utolsó két fejezete révén, a mű kézikönyvként is megállja a helyét, ugyanis egy olyan részletes hibalistát, valamint egy jelentős és egyben értékes ajánlasyűjteményt is magában foglal, amelyet valamennyi jogalkalmazó szerv (nyomozó hatóság, ügyészség, bíróság) tagjai, de akár a védőügyvédek is haszonnal alkalmazhatnak.

VÁLOGATÁS A SZAKIRODALOMBÓL*

ALKOTMÁNYJOG

KISS Barnabás: *Útmutató az Alaptörvényhez*
ORAC Kiadó, Budapest, 2023

NAGY Noémi: *Szemérmes alkotmánybíráskodás:
a nemzetiségek védelme az Alkotmánybíróság gyakorlatában*
L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2023

STUMPF István: *Paradigm Shift in Constitutionalism*
Gondolat Kiadó, Budapest, 2022

VARGA Csaba: *Jogállamiság – viták közegében*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

BÜNTETŐJOG, BÜNTETŐELJÁRÁSI JOG, KRIMINOLÓGIA, KRIMINALISZTIKA

BELOVICS Ervin: *Büntetőjog I. Általános Rész*
ORAC Kiadó, Budapest, 2022

BERTALDÓ András: *Fiatalok terbeltek a büntetőeljárársban*
Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2022

CZINE Ágnes (szerk.): *Király Tibor emlékkötet 2022*
ORAC Kiadó, Budapest, 2022

CZINE Ágnes – DOMOKOS Andrea: *Büntetőjog I. Általános Rész – Novissima
jogi szakvizsga kézikönyv*
Novissima Kiadó, Budapest, 2022

* Összeállította: JÓNÁS Irén könyvtáros, Országos Kriminológiai Intézet

FILÓ Mihály – NEMES András: *Büntetőjog – Különös Rész*
ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2022

KOVÁCS Lajos – BÓI László – GIRHINY Kornél: *Emberölések nyomozása*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

HERKE Csongor: *Büntető eljárásjog – jogi szakvizsga segédkönyv. Az új büntetőeljárási törvény főbb rendelkezései*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

HERKE-FÁBOS Barbara Katalin: *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában*
Novissima Kiadó, Budapest, 2022

KALINA József: *Bűnügyi történetek: valós események alapján*
Magánkiadás, 2022

KARSAI Krisztina (szerk.): *Nagykommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez*
Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2022

NAGY Zoltán András: *Kibernetizációs kézikönyv*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

SZENDREI Ferenc (szerk.): *Bűnügyi szolgálati ismeretek – különös rész*
Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2022

POLGÁRI JOG, POLGÁRI ELJÁRÁSJOG, MUNKAJOG

HEGEDŰS Andrea: *Családjog*
R.I.M.Á.K. Kiadó, Szeged, 2022

PALOTÁS Gergely – VIRÁG Csaba – VÖLCSEY Balázs: *A bírósági ügyvitel gyakorlati kérdései*
Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2022